Varlık

KURUCUSU: YAŞAR NABİ NAYIR

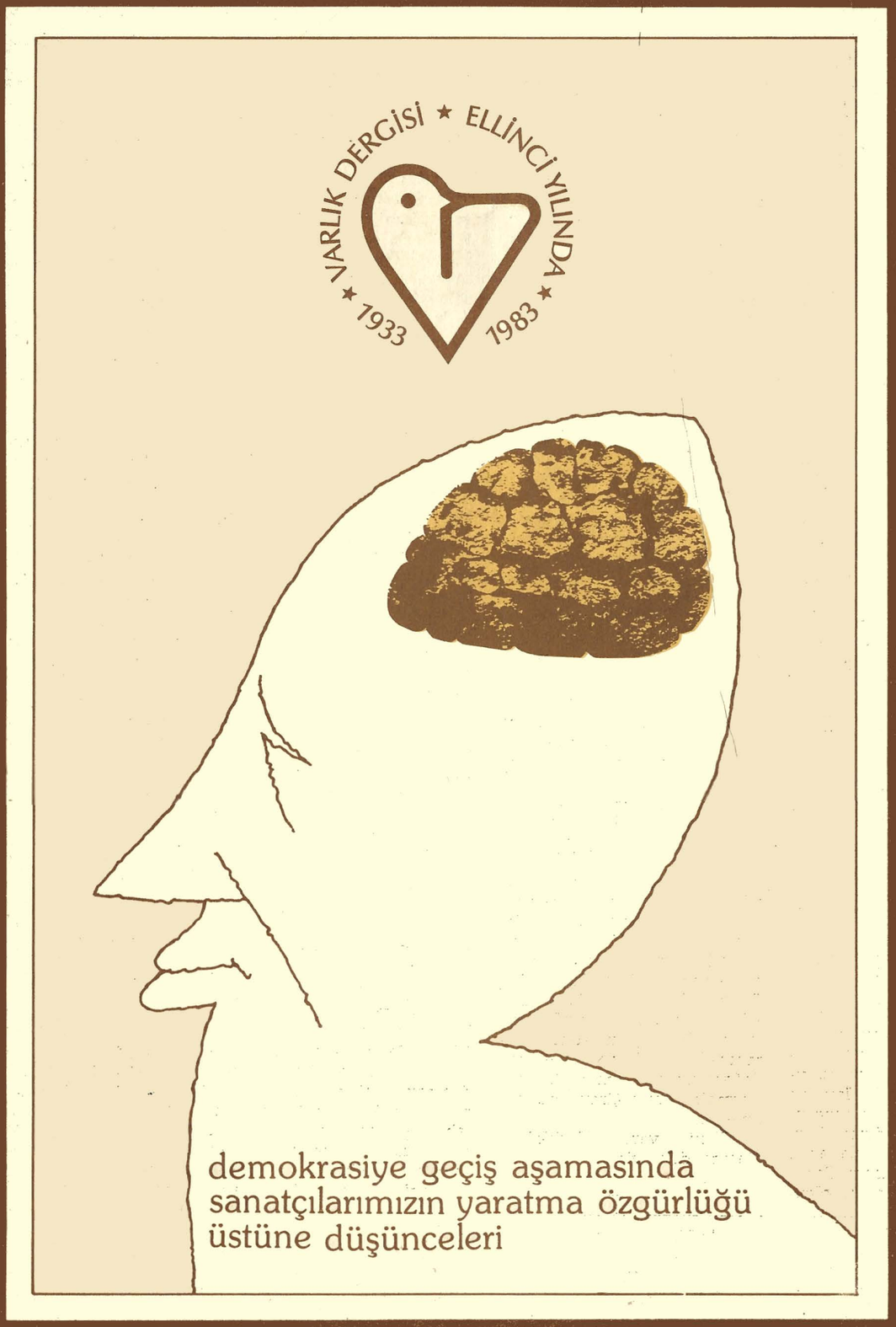

demokrasiye geçiş aşamasında
sanatçılarımızın yaratma özgürlüğü
üstüne düşünceleri

aylık edebiyat ve sanat dergisi / aralık 1983 / sayı 915 / 150 lira

Varlık'tan

6 KASIM seçimlerinin yapılmasıyla «demokrasiye geçiş» diye nitelenen yeni bir döneme girmiş bulunuyoruz. Bu niteleme üzerinde tartışılsa da, «yeni» yasaların yürürlüğe girdiği ve «yeni» uygulamaların görüleceği bir dönem kesenkes sözkonusu. Yasaların hazırlık aşamasında tartışma ortamına getirilen özgürlükler, özellikle basın yasasının uygulanmaya başlayacağı şu günlerde üzerinde bir daha durulmayı gerektiriyor.

Bu gereksinimden yola çıkarak biz de yaratma özgürlüğünü ele aldık. Elinizdeki sayının büyükçe bir bölümünü bu konuya ayırdık. Toktarnış Ateş toplumbilim, Atilâ Sav hukuk açısından konunun irdelemesini yaparken, şiir, öykü - roman, eleştiri, müzik, resim, karikatür, sinema, tiyatro alanlarındaki sanatçılarla dergi yöneticilerinin görüşlerini soruşturma yoluyla topluca yansıtmak istedik. Ülkemizin sürekli gündeminde bulunan konuya böylece bir kez daha dikkat çekildiğini, görüslerin ve neler yapılması gerektiğinin bir kez daha altının çizildiğini umuyoruz.

ŞİİR, daha önce de değindiğimiz gibi, edebiyatımızın en canlı, en verimli dallarından. Ülkemizde hâlâ birçok şey şiir üzerinden konuşulup tartışılıyor. Öte yandan, edebiyatta gençlik, dinamizmin, araştırıcılığın, yargılayıcılığın sözcüsü durumunda. Tartışma, bu sözcülüğün en belirli göstergesi. Tartışmayan bir gençlik, kendisine verileni olduğu gibi benimseyen bir gençlik düşünülebilir mi?

Edebiyatımızın dinamikliğini sık sık vurguluyoruz. Genç edebiyatçılar bu dinamikliği her an karşımıza çıkaran ataklık içinde. İşte bu dinamizme uygun bir dergicilik yapmayı ilke edinen Varlık'ta bu sayıdan başlayarak bulacağınız «70 Kuşağı Tartışıyor» soruşturması bu olgudan kaynaklandı. Mehmet Yaşar Bilen'in düzenlediği soruşturmaya, etkinlikleri 1970'ten sonra yoğunluk kazanan kuşağın temsilcileri katılıyor. Hemen söyleyelim, enine boyuna tartışmayı sağlaması için katılmacıların sayısı başlangıçta geniş tutulmadı. Ama tartışmaya katılmak isteyenlere sayfalarımızı açacağız.

BU SAYIMIZA damgasını vuran bir başka özellik de, yurdumuza gelen ya da yankıları ulaşan sanatçılara yer ayırmamızdan geliyor. TÜYAP'ın düzenlediği kitap fuarına katılmak üzere ülkemize çağrılı gelen sanatçılardan Yunan ozanı Nikiforos Vrettakos'u okurlarımıza tanıtmak üzere şiirlerini topluca sunarken, yakından tanıdığımız Cengiz Aytmatov'un dilimizde de yayınlanmış son romanı «Gün Uzar Yüzyıl Olur» üzerine yazılmış bir incelemeye yer verdik. Yine ülkemize çağrılı gelen İngiliz romancı Margaret Drabble ile dergimiz için yapılmış bir konuşmayı yayınlıyoruz. İngiliz romancı Golding'in ünlü romanı «Sineklerin Tanrısı»nı ele alan ilginç bir çözümlemeyi de bu sayımızda okuyacaksınız.

Sait Maden'in «Mayakovski ve Fütürizm» yazısıyla Orhan Barlas'ın «Savunma» oyunu için yazdıkları, sayıya damgasını vurduğunu söylediğimiz, başka edebiyatlar ve edebiyatçılarla ilgili tutuma değişik boyutlar eklemiş oldu.

ANMAK, bugüne kadar sık sık yer verdiğimiz ve üzerinde durduğumuz bir başka yayın ilkesi. Bu sayımızda Kemal Sülker, yitirdiğimiz değerlerden Naci Sadullah'ı, Cengiz Gündoğdu da Günay Akarsu'yu birer yazıyla anıyorlar. Yeri gelmişken, önümüzdeki sayılarda yaşayan değerlerimiz üzerinde topluca durmak istediğimizi de belirtelim.

Yeni yeni Varlık'lara ulaşma dileğiyle.

KEMAL ÖZER

Ayın olayları

Asya - Afrika Yazarlar Birliği'nin 25. Kuruluş Yıldönümü Taşkent'te 25 Eylül - 5 Ekim tarihleri arasında kutlandı. BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar gönderdiği mesajda, Asya - Afrika edebiyatlarının gelişmesinde Birlik'in soylu rolünü belirterek «evrensel çağrısı olan edebiyatın dünyada insanların birbirlerini anlamada büyük rolü olduğunu» vurguladı. «İnsan aklının nükleer yıkım tehlikesinin üstesinden gelebilmesinde yazarın rolü» konusunun işlendiği toplantıya ülkemizden çağrılı katılan Aziz Çalışlar'ın yaptığı Türkçe konuşmayı aşağıda sunuyoruz:

Sevgili arkadaşlar, sayın dostlar: İnsan aklının olmadığı yerde insanlık da yoktur. Ama, çağımızda, bugün bile, insan aklından korkanlar var, insanlık istemeyenler, hattâ insanlığı ortadan kaldırmak isteyenler var. Bugün dünyamızda barış yargılanmaktadır. Buysa, dünyamızda barış ve insancıllığı savunan edebiyat ve sanat da yargılanıyor demektir aynı zamanda. Yani, söz gelişi, barışın büyük savunucusu, insancıllığın onurlu bir sözcüsü ve Asya-Afrika yazarlarının ilk başında yer almış Nazım Hikmet de 80. yıldönümünde, ölümünden 20 yıl sonra bugün yargılanmaktadır: 25 yıl sonra bugün biraraya gelmiş olan siz barışçı ve insancıl Asya-Afrika edebiyatının temsilcileri de. Çünkü, günümüzde insanlık yargılanmakta, hattâ mahkûm edilmek istenmektedir: Ortadoğu'da, Uzakdoğu'da, Güney Afrika'da, Orta Amerika'da, Hint Okyanusu'nda, bütün dünyada. Günümüzde, bir yandan sıcak bölgesel savaşlar; öte yanda, korkunç nükleer tehdit, insanlığı mahkûm eder hale gelmiştir. Ama, insan aklının ve barışın başdüşmanı olan uluslararası saldırganlık, yalnız ateşli silahlarla değil, en azından onun kadar tehlikeli olan ateşsiz silahlarla da, yani, uluslararası kitle kültürüyle de insanlığı tehdit etmekte; insanları düşüncesiz, savaşa hazır kitleler haline getirmek istemektedir.

Korkunç boyutlara ve yoğunluğa ulaşmış olan uluslararası kitle kültürü, yalnız ulusal bağımsızlığını kazanmış, kişiliğini kanıtlama mücadelesi vermiş ülkeleri ve halkları değil, ama gelişme yolunda olduğu kadar, gelişmiş ülkelerin kişiliğini ve kültürlerini bile tehdit etmekte: insancıl edebiyat, sanat ve kültür adına ne varsa hepsini yozlaştırmaktadır. Çünkü, uluslararası emperyalist kültür, ulusal kültürlere, halkların kültürüne, insancıl kültüre düşmancadır. Cünkü, korkmaktadır uluslararası emperyalizm. Çünkü, büyük şair Nazım Hikmet'in de dediği gibi, «bizim türkülerimizden korkmaktadır». Dünyada, insanlık, özgürlük ve barış için, kültürel, sanatsal her alanda ortaya konulan çabalardan korkmaktadır. Cünkü, tarihin kaçınılmaz gelişmesi, dünya edebiyat sürecini, egemen sömürgeci güçlerin, emperyalist ülkelerin elinden alarak, ezilmiş halkların eline vermiştir. Dünya edebiyat yaratım gücü Asya, Afrika ve Latin Amerika halkları ile ülkelerinin elindedir artık. Cünkü bu edebiyat, kendi kültürünün derin tarihsel geleneğinden, özgürlük ve bağımsızlık mücadelesinden, dünyada insancıl değerlerin korunması ve yüceltilmesi çabasından, dünyada barış inancından kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerin edebiyatlarının, çağımız dünya edebiyat sürecine kesinlikle ağırlık koymuş olmaları bir rastlantı değildir.

Onun için, Asya - Afrika Yazarlar Birliği, 25. Kuruluş Yıldönümü'nde aynı zamanda iste bu büyük zaferi temsil etmektedir. Çünkü, Türkçe'de söylediğimiz gibi, «aklın yolu birdir». Dünya barışına giden yol birdir. Biz insan aklının bunun üstesinden geleceğine inanıyoruz.

Varlık

Kurucusu:
YAŞAR NABİ NAYIR

Aylık edebiyat ve sanat dergisi — 50. Yıl — Sayı 915 — 1 Aralık 1983 — Adres: İSTANBUL, Cağaloğlu Yokuşu, 40/2 Telefon, yazı işleri: 522 63 27: satış: 522 69 24 — Sahibi: Varlık Yayınları A. Ş. adına: Filiz Nayır Deniztekin — Yazı İşleri Yönetmeni: Filiz Nayır Deniztekin — Genel Yayın Danışmanı: Kemal Özer — Kapak ve sayfa düzeni: Ekin Nayır Sağıroğlu — Abone koşulları: Yıllık 1500 lira, öğretmen ve öğrenciler için 1200 lira, yabancı ülkeler: Avrupa 20, Amerika ve Avustralya: 25 dolar — Posta çeki hesap no.: 119822 — Gönderilen yazılar geri verilmez ve cevaplandırılmaz — İlânlar: Arka kapak: renkli 55.000; siyah - beyaz: 35.000; Arka iç kapak: 30.000; İçsayfalar: Tam sayfa: 20.000; yarım sayfa: 13.000; çeyrek sayfa: 7.000 lira — İstanbul'da Kurtiş Matbaası'nda dizilip, basılmıştır.

demokrasiye geçiş aşamasında yaratma özgürlüğü

toktamış ateş

Özgürlük tanımlaması oldukça güç bir olgudur. Tanımlanması güç bir olgudur; çünkü kavram olarak özneldir ve tarihsel süreç içinde yer ve zamana bağlı olarak sürekli değişmiş ve gelişmiştir. Özgürlük kavramını tanımlamaktaki ve açıklamaktaki bu güçlük; özgürlüğün çeşitli türlerinin tanımlama ve açıklamasında da elbette görülecektir. Ve tüm bu hususlar «yaratma özgürlüğü» kavramı için de geçerlidir.

Her şeyden önce; «yaratma özgürlüğü» özgürlüğün çeşitli türleri arasında yapılan klasik sınıflamalarda yer almayan bir özgürlüktür. Özgürlükleri analitik olarak sınıflandıran ve «Temel Özgürlükler», «İç Özgürlükler», «Siyasal ve Sosyal Davranış Özgürlükleri», «Siyasal Haklar» ve son olarak «Sosyal Haklar» biçiminde sıralayan anlayış çerçevesinde; «İç Özgürlükler» altında görünen «Düşünce Özgürlüğü», «Din (Vicdan) ve Tapınma Özgürlüğü» ve «Öğrenim ve Öğretim Özgürlüğü» ile, «Siyasal ve Sosyal Davranış Özgürlükleri» altında görünen «Toplanma Özgürlüğü», «Dernek Kurma Özgürlüğü» ve «Basın ve Haberleşme Özgürlüğü» kavramlarının tümünün «Yaratma Özgürlüğü» ile şu, ya da bu biçimde ilgisi vardır. Yukarıda sıraladığımız bu özgürlüklerin tümü yaratma özgürlüğünün ya sonucu, ya nedeni, ya da nedeni ve sonucudur.[1] Ayrıca yaratma özgürlüğü konusunda, düşünce özgürlüğünün de özel bir yeri vardır ki; bunu biraz aşağıda ele alacağız.

Özgürlük kavramı, tanımlaması güç bir kavram da olsa elbette bazı yaklaşımlar yapılabilir. Örneğin «özgürlük kişinin istediğini yapması, istemediğini yapmamasıdır» gibisinden son derece ilkel bir tanım yaparsak, bu konuda ilk adımı atmış oluruz, hem de doğru olarak. Gerçekten insanlar başkalarının arzu ve dileklerine uymak, başkalarının direktifleri doğrultusunda davranmak zorunda oldukları sürece özgür değillerdir. Ancak eğer başkalarının otoritesi, genel iradeden, yani insanların tek tek iradelerinin toplamından kaynaklanıyorsa; o zaman birey özgürlüğü ile otorite arasında bir bağdaştırma mümkündür.[2] Burada sözünü ettiğimiz düzen, elbette eksiksiz bir demokrasidir.

Liberal özgürlük anlayışının önemli kuramcılarından John Stuart Mill'e göre özgürlük konusunda bireyle devlet arasındaki çekişmede üç önemli nokta vardır:[3]

1 — Devletin yetkisinin artması, bireysel özgürlüklerin zararınadır.

2 — Toplum yaşantısında, «salt bireyleri ilgilendiren» ve «salt devleti ilgilendiren» olmak üzere ikili bir ayırma yapılabilir ve eğer devlet birinci bölüme karışmak isterse, özgürlüğe saldırmış olur.

3 — Birey yaşamının en değerli unsuru, bireyin içinden gelen arzular olduğuna göre; zorlama altında yapılan her şey bu sınırı daraltır ve böylece özgürlüğe saldırılmış olur.

Hiç kuşku yoktur ki, bireysel özgürlüklerin sınırsız olarak sağlanabileceği bir toplumsal düzen kurmak çok zordur. Zira toplumsal yaşamın doğasından kaynaklanabilecek kimi sınırlamalar elbette olacaktır. Zaten toplum yaşamının bir bedeli vardır ve bu bedel belirli ölçüler içinde ve tam bir eşitlik altında ödenirse fazla ağır da gelmez.

Kimi yazarlar özgürlükler konusunda ikili bir ayrım yaparak; insan hakları ve sosyal ayrıcalıkları biribirinden ayırarak değerlendirdirmeyi önerirler.[4] İnsan hakları arasında sayılan konuşma özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, baskıya karşı direnme hakkı vb. gibisinden hak ve özgürlüklerin kısıtlanması düşünülemez. Sosyal ayrıcalıklar ise kısıtlanabilir. Örneğin ekonomik alanda eğer kimi frenlemeler yapılmazsa, bazılarının ekonomik özgürlükleri başkalarının ekonomik özgürlüklerini ortadan kaldırabilir. (Burada özgürlükler konusunda yaptığımız tüm tartışmaların liberal-özgürlükçü bir sorunsal içinde yapıldığını da anımsatmak isteriz.)

Konumuz olan yaratma özgürlüğü ile ilgili en yakın ve önemli kavram «düşünce özgürlüğü»dür. Gerçekten düşünce özgürlüğü; yalın ve soyut bir özgürlük değil, «öncesi» ve «sonrasıyla» var olan somut bir özgürlüktür. Bu işin öncesi, düşüncenin oluşmasıyla ilgili koşulları; sonrası da düşünen bireyin vardığı bulguları duyurmasını, tartışmasını, savunmasını vb. içerir. İşte işin bu noktasında doğrudan doğruya «yaratma özgürlüğü»ne adım atmış oluyoruz. Fakat biz düşünme kavramı üzerinde biraz daha durmak istiyoruz.

Düşünmek nedir? Kim düşünür? Bu soruların yanıtı, biraz da kara mizah karıştırılarak sayfalarca tartışılabilir. Fakat bunu yapmak yerine, elbette tartışmaya açık bir kısa yanıt vermek istiyoruz: Kendisiyle ve çevresiyle ilgili sorunları sezen ve bu sorunları çözümlemek isteyen herkes düşünür.[5]

Şimdi bu yanıtımızdaki bazı olguları açıklamaya çalışalım. Önce bireyin kendisiyle ilgili sorunlarını irdelediği «çevre»nin sınırı nedir, böyle bir sınır var mıdır? Burada çevre kavramı aileden başlayarak, tüm insanlığa kadar genişletilebilir. Eğer birey düşüncesini salt kendisiyle ilgili sorunlara çevirirse bu bir dünya görüşünü ve özgürlük anlayışını gösterir. «Herkes kendisiyle ilgili sorunları çözümlerse, tüm sorunlar çözümlenmiş olur» denilebilir. Ancak eğer herkes kendi sorununu çözümlemeye çabalarken bireysel çözüm yolları arasında bir çatışma çıkarsa, ki mutlaka çıkacaktır, o zaman yapılması gereken nedir? İşte o zaman ikinci bir dünya görüşü, ikinci bir özgürlük yorumu ortaya çıkacaktır. Birey düşüncesini salt kendisiyle sınırlı olmaktan kurtararak çevresiyle ilgili sorunlara çevirecek ve bireysel sorunlarının çözümünü, çevresinin sorunlarının çözümünde bulacaktır.

Bireyin sorunları «sezebilmesi» genellikle yaşamın zorlamasıyla olur, fakat eğitimin de burada büyük bir payı olabilir. Ancak burada eğitim derken, salt okulların kimi zaman kof sıralarını kastetmiyoruz. Fakat eğer eğitimde bir «fırsat eşitliği» söz konusu değilse, sorunlarını sezebilmek konusunda da bir dengesizlik ortaya çıkacaktır. Buna «bilinçlenme» adını da verebiliriz.

Ve iş «çözümleme» aşamasına gelince, artık düşünce özgürlüğünün «öncesinden» çıkıp, «sonrasına» geçmiş oluyoruz. Yaratma özgürlüğü de burada başlar. Bir çözüm bulan kişi bu çözümünü açıklayacaktır. Konuşacak, anlatacak, yazacak, yayınlayacak ve savunacaktır. Yani bir dizi yeni ve kaçınılmaz özgürlüklerin gereksinimi ortaya çıkacaktır. İşte bu «yaratma özgürlüğüdür». Yaratma özgürlüğü olmazsa, düşünce özgürlüğü de olamaz. «Bizde düşünce özgürlüğü vardır ama, basın özgürlüğünde kimi kısıtlamalar kaçınılmazdır...» vb. gibisinden kimi görüşler, gülünç bile değildir. Eğer yaratma özgürlüğü olmazsa, soyut bir düşünce özgürlüğünün ne anlamı olabilir.

Aynı biçimde ilginç bir başka olgu varılan sonuçların bir kısmının konuşulmasına, yayınlanmasına, yazılmasına, tartışılmasına vs. izin verip, bir başka kısmının yasaklandığı bir yasal düzendir. Böylesi bir anlayış salt konuşma, yazma, yayınlama yani kısaca yaratma özgürlüğünü değil, doğrudan doğruya düşünce özgürlüğünü yaralar. «Çağdaşlık» vb. gibi belki de kimileri için fazla bir anlam taşımayan kavramları bir yana bırakarak, sorunu salt «faydacı» bir açıdan ele aldığımız zaman bile, bu yaklaşımın yanlışlığı ortaya çıkar.

Bu yaklaşımın ilk örneğini gene yüzyıllar öncesinde John Stuart Mill'de buluyoruz.[6] Mill'e göre düşünce ve konuşma (yani yaratma) özgürlüğü dört ayrı nedenden ötürü kısıtlanamaz:

kurak bi yaz

başaran

Seksen üç yazında gökyüzü
Teneke gibiydi
Damlası düşmedi yağmurun
Diplerinden sarardı ekinler
Kuzukulağı mantar görmedik
Sözcüklerde bi kül kokusu
Yaprak döktü türküler

Fan fan öttükçe gökyüzü
Fan fan öttükçe kırlar
Bi kül rengi oturdu
Korkuyla bekleşenlerin
Yüzlerine
Kapıdaydı kıtlığın ucu
Yaprak döktü yürekler

Bize yarar bu diyor
Alamanyalılar
Göz kırpıyor kentte tecimen
Kuzular erken satıldı
Bindi borçlar faizler
Yağmur duasına çıktı halk
Toprak sancılı
Bir erken güzde
Yaprak döküyor köyler

1 — Herhangi bir düşünce susmaya zorlanırsa, bu düşüncenin doğru olup olmadığını anlamaya olanak kalmaz. Düşünceleri susmaya zorlamak, bu zorlamayı yapanların yanılmaz olduğuna inanmak demektir ki; hiç kimse «yanılmaz» değildir.

2 — Susturulan düşünce yanlış bile olsa, bunun bir kısmının gerçek olması mümkündür. Zaten herhangi bir konuda tüm olarak doğru bir düşünce pek olamaz. Eksiksiz bir doğruluğa ancak, çeşitli düşüncelerin çatışmasının getireceği sürekli ayıklama ile ulaşılabilinir.

3 — Genel düşüncenin (egemen düşünce) kusursuz ve eksiksiz olduğunu varsaysak bile; bu düşünceye karşı çıkılması engellendiği zaman, «dogma»ya dönüşmüş olur. Ve böylece bu kusursuz olduğu varsayılan düşünce doğmaya dönüşünce, değerini yitirir.

4 — Bu son neden üçüncü nedene bağlıdır. Gerçekten dogma tartışma dışı bir olgu olduğundan, ya tümüyle onaylanır, ya da tümüyle karşı çıkılır. Eğer bir düşünce zorlama ile tartışma dışı tutuluyor ve dogmaya dönüştürülüyorsa; kısa, ya da uzun bir süre sonra tüm olarak reddedilir.

Özgürlük konusundaki irdelemelerimize burada bir son vererek gene başlığımıza dönmek istiyoruz: «Demokrasiye Geçiş Aşamasında Yaratma Özgürlüğü». Sanıyorum yaratma özgürlüğü kavramı oldukça aydınlandı. Şimdi demokrasiye geçiş kavramı üzerinde biraz durabiliriz.

6 Kasım seçimleri hiç kuşkusuz, askeri bir yönetimden sivil bir yönetime geçiş olarak son derecede sevinç verici bir gelişmedir. Ancak acaba Türkiye'de demokrasiye geçilmekte midir? Seçimler sonrasında oluşacak olan hükümet, demokratik bir hükümet midir? Bu soruların yanıtı ne yazık ki olumsuzdur. Seçimler sonrasında kurulacak olan hükümet demokratik değil, sadece «sivil» bir hükümettir. Zira 6 Kasım seçimleriyle Türkiye'miz demokrasiye değil, sadece «çok partili rejim»e geçmektedir. (Burada ikinci bir kez daha vurgulamak istiyoruz ki, yazımızın başından beri özgürlükçü demokrasi sorunsalı içinde kalıyoruz. Bunun dışındaki marksist demokrasi anlayışı bambaşka bir yaklaşım gerektirir.)

Türkiye demokrasiye değil, çok partili rejime geçmektedir, çünkü demokrasinin «gerek şart»larından bir kısmı sağlanamamıştır. Bir demokrasiden söz edebilmek için, eksiksiz bir seçme ve seçilme özgürlüğü olması gerekir. Ve içinde yaşadığımız sistemde seçme özgürlüğünün tam olmasına karşın, seçilme özgürlüğü çok ciddi bir biçimde kısıtlanmıştır. Kimi siyasal görüşlerin partileşmesi bile engellenmiş, partileşme izni alabilen kimi görüşler ise istedikleri kişileri aday olarak halkın karşısına sürememişlerdir. (Burada da bir noktayı vurgulamak istiyoruz. Bizim, bu yapılanları doğru, ya da yanlış; haklı, ya da haksız gibisinden değerlenirmemiz, en azından bu yazı çerçevesinde söz konusu değildir. Biz burada salt bir olguyu sergilemekle yetiniyoruz.)

Demokrasiden söz edilebilmesi için, seçmenin karşısında farklı seçenekler olması gerekmektedir. Oysaki 6 Kasım seçimlerinde temelden farklı seçenekler değil, farklı kişiler arasında bir seçim yapılacaktır.

Demokrasiden söz edebilmek için, seçmek kadar, seçmemek de hak olmalıdır. Oy vermek bir görev değil, bir haktır. Özgürlükçü demokrasiler için, çağdışı kalmış bu uygulamanın bir örneğini bulmak mümkün değildir. Seçmeni oy vermeye zorlamak ve bu zorlamayı tartışma dışı tutmak, günümüzde, seçimlerin bir «show» olarak gerçekleştiği kimi totaliter rejimlerle, sistemin tümüyle karşı olduğuna kuşku duymadığımız halk demokrasilerinde rastlanan bir uygulamadır.

Bu koşullar altında Türkiye demokrasiye değil, çok partili bir rejime geçmektedir. Ancak bu geçişin demokrasiye geçişin bir aşaması olarak görülmesi umut ve inancındayız. Ve bu süreç içinde temel sorumuza geliyoruz. Acaba yaratma özgürlüğünün durumu nedir, ne olabilir, ne olacaktır?

Basın yasası, dernekler yasası vb. gibi yaratma özgürlüğünü birinci dereceden ilgilendiren yasal düzenlemelere baktığımız zaman, fazla iyimser olmak mümkün değil. Fakat ben çok iyimserim. Zira «yaratma», yasal düzenlemeden bağımsızdır, bu düzenlemenin çok üstündedir. Elbette şimdi ortaya ağır bir «bedel» çıkmıştır, ama yaratan insan, çoğalmanın getirdiği mutluluk içinde bunu asırlardır ödemiştir ve Türkiye'de de ödemeye devam edecektir. Zira Victor Hugo'nun dediği gibi;[7]

«...Geçecek şey geçer, esecek rüzgâr eser. Ebedi huzur bu poyrazlardan müteessir olmaz. İhtilâllerin üstünde gerçek ve adalet; fırtınaların üzerindeki yıldızlı gökler gibi sürüp gider...»

yaratma özgürlüğü

atilâ sav

İnsan düşünen bir varlık. Düşünce ve duygu, insanı bütün öbür yaratıklardan ayırdeden temel özelliktir. İnsanın duygu ve düşünce üretme yeteneği ve gücü, uygarlığın da kökenidir. Kültürü ve uygarlığı insan düşüncesinin ürünleri oluşturur ve geliştirir. Bu nedenle, insanoğlu toplum halinde yaşadığı gündenberi bu yeteneklerini geliştirmesi en önemli sorunlardan biri olmuş.

Yaratmanın temelinde düşünce vardır. Bu nedenle düşünce özgürlüğü ile yaratma özgürlüğü bir tutulmuştur önceleri. Düşünce tarihi içinde özgürlükler için yapılan bütün savaşımlarda «düşünce», «söz», «inanç» gibi özgürlükler önde gelmiştir. Özgürlükler, hukuk güvencelerine bağlandıkça bu tür özgürlüklerin değeri ve önemi artmış; bu özgürlüklere öncelik tanınmıştır. «Bilim ve sanat özgürlüğü» daha sonraları, «düşünce özgürlüğü»nün yanısıra ve onun bir uzantısı olarak; ama ayrı düşünülmeye başlanmıştır.

Bu doğrultuda açıkça yapılan ilk düzenlemeye Weimar Anayasası (1919 tarihli Alman Anayasası)'nın 142. maddesinde rastlıyoruz: «**Sanat, bilim ve bunların öğretimi serbesttir.** Devlet bunları korur ve gelişmelerine katılır.» Bu hüküm doğrultusundaki hüküm Bonn Anayasası'nda da yer almıştır. (md. 5).

Bilim ve sanat özgürlüğü ile ilgili hükme İtalyan Anayasası'nda (1947) da yer verilmiştir: «Sanat ve bilimle, eğitimleri serbesttir». (md. 33).

Bu gelişmelerin en önemli aşaması kuşkusuz 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletlerce kabul olunan «İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi»dir. Bildirgenin 26. maddesi «herkesin eğitim hakkı vardır» dedikten sonra «eğitim insan kişiliğinin tam gelişmesini ve insan hakları ile ana hürriyetlerine saygının kuvvetlenmesini amaçlamalıdır. Bütün uluslar, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörürlük ve dostluğu teşvik etmeli ve B.M.'in barışın sürmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.»

Toplumun bireyi özgürleştirmesinde ileri aşamalardan biri olan kültür etkinliklerine katılma hakkı da aynı Bildirgenin 27. maddesinde yer alıyor: «Herkes toplumun kültürel faaliyetine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir.

«Herkesin, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserlerinden doğan manevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.»

Devletimizin de katıldığı bu bildirgenin öngördüğü temel hak ve özgürlükler 1961 Anayasası'nın 20. maddesinde düzenlenen «düşünce özgürlüğü»nün yanısıra 21. maddede «bilim ve sanat özgürlüğü»ne yer verilmiştir: «Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.»

1982 Anayasası'nda ise aynı kural 27. maddede yer almıştır: «Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.»

1961 Anayasası'nda her özgürlük için sınır düşünüldüğü halde bilim ve sanat özgürlüğü için sınır getirilmemiştir. Ancak 11. maddede yer alan genel düzenleme söz konusu edilmiştir. Oysa 1982 Anayasası'nda kısmalar ve sınırlamalar aynı madde içinde yer almıştır. Yayma hakkının Anayasanın 1, 2, 3. maddelerinin değiştirilmesi için kullanılamayacağı belirtildiği gibi, yabancı yayınların ülkeye girmesinin ve dağıtılmasının yasayla düzenlenmesinin de bu özgürlüğü kısma ve sınırlama sayılmayacağı belirtilmektedir. Ayrıca Anayasanın 13, 14 ve

1) Bkz. Tarık Zafer Tunaya; «Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku» İstanbul 1969, s. 402 - 404.
2) Robert Paul Wolff; «Anarchism», Londra 1970, s. 22.
3) John Stuart Mill; «Hürriyet» çev. Osman Dostel, İstanbul 1963, s. 47/48.
4) Örneğin bkz. Christian Bay; «The Structure of Freedom» California 1973, s. 7 vd.
5) Kişinin yazısına kendinden dipnot vermesine çok karşı olmama rağmen, bir dipnot vermekten kendimi alamıyorum. Bkz. «Demokrasi», İstanbul 1976, özellikle s. 115 vd.
6) John Stuart Mill; age. s, 100/101.
7) Victor Hugo; «93 İhtilâli», s. 241.

15. maddelerinde belirtilen sınırlama ve kısmaların da bilim ve sanat özgürlüğünü kapsadığı açıktır.

★

Bilim ve sanat özgürlüğü kişi haklarındandır. Temelde «düşünsel özgürlükler»den biridir. Bilim ve sanat özgürlüğünün, çağdaş anayasal metinlerde düşünce özgürlüğünün yanısıra ve ayrı olarak ele alınmasında bir anlam vardır. Düşünce özgürlüğü için yüzyıllar boyu yapılan savaşımlar kuşkusuz bilimi ve sanatı da içermektedir. Sokrates'ten Galile'ye, Boccacio'dan Baudelaire'e, Catullus'tan, D. H. Lawrence'e, Aristofanes'ten Manet'ye uzanan çizgide düşünürler kadar, bilginler ve sanatçılar da var.

Düşünce özgürlüğünün yanısıra bilim ve sanat özgürlüğüne yer verilmekle bir yandan bilim ve sanat adamlarının yaratıcılık hakkı korunurken toplumun da, toplum içinde yaşayan bireylerin de hakları güvence altına alınmaktadır. Bilim ve sanattan yararlanmak toplumları oluşturan bireylerin de gelişme hakkının içindedir. Çağdaş devlet sosyal devlettir. Sosyal devlet bireyin kalkınmasını hem maddi, hem manevi doğrultuda düşünmek zorundadır.

Çağdaş devletin işlevi yalnızca özgürlükleri korumak değildir. Bireyi özgürleştirmektir de. Demokrasi «özgür insan»la oluşur ve yürür. Özgür insan iyi eğitilmiş, gelişmiş insandır. BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hükümlerin etkisini 1961 Anayasası'nın başka bölümlerinde de görüyoruz. Kişi için tanınan haklara karşılık, Devlete «iktisadi ve toplumsal kalkınmanın yanısıra kültürel kalkınmayı sağlama» görevi de veriliyor. (md. 41). Bunun için halkın eğitim ve öğrenim gereksinimlerinin sağlanması ve tarih ve kültür değeri olan eserlerin ve anıtların korunması görevi de Devlete verilmektedir. (md. 50).

1982 Anayasası ise sanatla ilgili geliştirici bir hüküm getirmektedir: «Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır.» (md. 64). Yine benzer bir hüküm de 63. maddede yer almıştır: «Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.»

★

Bilim insan bilgisi yoluyla düşünceyi geliştirirken, sanat düşünceyle birlikte insanın ruhsal ve düşünsel varlığını geliştirir, olgunlaştırır, eğitir. Sanat insanı ruhsal ve düşünsel bakımdan özgürleştiren bir uğraş, bir ilgidir. Çağdaş anayasalar sanata özel olarak yer verirken kuşkusuz sanatın bu işlevini gözönünde tutmuştur.

Sanatçının işi, ilkel toplumlardanberi vardır ve toplumsal bir işlevdir. Sanatçı yalnız seçkinlere yönelen bir iş yapmamaktadır. Tam tersine yığınlara yönelir sanat ve eşitliği sağlamada çok elverişli bir araçtır.

Toplumların amacı uygarlaşmaktır. Uygarlaşma sürecinde sanat, bilimle birlikte değer ve önem taşır. Yalnız bilimin ve teknolojinin geliştiği toplumlara uygar denebilir mi? Böylesi, topluma bir üstünlük sağlasa da, toplumun bireylerine mutluluk sağlayacağı kuşkuludur. Tek başına gönenç ve zenginlik insanı mutlandırmıyor. Sanatın en belirgin amacı bireyin ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunmaktır. Bu gerekçelerledir ki, çağdaş anayasal metinler «sanat özgürlüğü»nü bilim özgürlüğüyle bir tutmuş ve bunlar için «dokunulmazlık» öngörmüştür.

Ne var ki, 1982 Anayasası 26 ve 28. maddelerde koyduğu özel kısma ve sınırlamalarla da sanat özgürlüğünün sınırlarını iyice daraltmış, süreli ve süresiz yayınlar için toplatma işlemine; televizyon, radyo, sinema gibi iletişim ve sanat araçlarıyla yapılan yayınların izin sistemine (sansür) bağlanmasına yolaçan kurallar getirmiştir.

Özgürlüklerin kısılmasından ve sınırlanmasından yana olanlar hep, özgürlüğün kötüye kullanılmasından söz ederler. Oysa özgürlükler düzeni olan demokraside, bir özgürlüğün kullanılmasından doğabilecek sakıncaları gidermenin yolu, her zaman yine özgürlüğün içindedir. Bir özgürlüğün kullanılmasından doğan sakınca, her zaman onun getirdiği yararlardan çok daha azdır. Özgürlüğün bilincine erişilmiş toplumda, onun kötüye kullanılması da söz konusu olamaz. Engelleme için polis önlemleri düşünülmesi uygun değildir. Tersine bu tür önlemlerin özgürlüklerin bozulmasına yol açtığı ve daha büyük sakıncalar getirdiği denenmiştir. Bu doğrultuda yargısal nitelikli yaptırımlar daha verimli sonuç yaratmaktadır.

Sanatın izne bağlanması ise, özgürlüğün özüne dokunmaktadır. Ön izin (sansür) düşünmenin, yaratmanın önünü kapatmaktır. Onun gelişmesini engellemekten başka sonuç veremez. Sanatın denetimi ancak sanatsal ölçütlerle yapılabilir. Birtakım yapıtların küçüklerin ruhsal ve gövdesel gelişimi için sakıncalı yönleri olabilir. Bunu da polis değil, eğitimci değerlendirebilir. O da ancak yargısal yoldan yapılırsa güvence bozulmaz.

Büyüklerin ise, kimseye karşı korunması söz konusu değildir. Büyük, ya da ergin gelişmesini tamamlamış kimsedir. Onun kendini koruması beklenir, gerekir. Toplum adına erginleri korumaya kalkışmak, bu gerekçeyle yaratma özgürlüğünü kısmaya, sınırlamaya kalkışmak kabul edilemez bir durumdur. Sanat Tarihi «çıplak»larla doludur. Tarih boyunca birçok ünlü düşünürler, yazarlar ve sanatçılar «açık-saçıklık» (müstehcenlik) suçlamasından kurtulamamıştır. Bunların en ünlülerinden birkaçını saymak, kavramın geçirdiği evrimi belirtmek bakımından yararlı olacak: Eflâtun, Aristofanes, Boccacio, Shakespeare, G. B. Shaw, D. H. Lawrence, Rubens, Manet, Baudelaire, A. Gide, Flaubert, Freud vb.

Sanatsal çıplakla, sıradan, kaba-saba çıplağı birbirinden ayırt edememekten doğan bir yanılgı bu. Erotik'le pornografik'i aynı sanmaktan doğar. Birinde ölçü sanattır, ötekinde izleyicinin, ya da okuyucunun cinsel merakını kışkırtma ve sömürme niyeti önde gelir. Bu ikisi arasındaki ayırımı da ancak konunun uzmanının yardımı ile yargıç yapabilir. Poliscil önlem, burada yaralamaktan, yok etmekten öteye bir işlev yapamaz.

Düşünce ve yaratma özgürlüklerine kısmalar, sınırlamalar getirilmesini isteyenler genellikle Devlet'i koruma kaygısından söz ederler. Kuşkusuz Devlet çok önemli bir kurumdur. Fakat unutmamak gerekir ki, Devlet de insan içindir. İnsanın mutluluğu için araçtır. Bu açıdan bakınca Devlet de sanatla, bilimle ve düşünceyle birlikte vardır. Devleti korumak için ötekilerden vazgeçilemez.

Devlet sanatla yıkılamaz. Tersine sanatın, bilimin ve düşüncenin yokluğu, Devleti çekilmez ve dayanılmaz kılar. Baskıcı (otoriter) ve toplamcı (totaliter) rejimlerin sıkıntı vericiliği de bundan kaynaklanır.

Sınırlanmamış özgürlüğün mutlaka suça yol açacağı görüşü temelsizdir. Suçun özgürlükle ilgisi orantılı değildir. Özgürlüklerin çok kısıldığı, sınırlandığı ülkelerde daha çok suça rastlanır. En azından ceza yaptırımı gerektiren davranış sayısı daha çoktur. Bu nedenle suçla özgürlük arasında oransal ilgi kuran bir varsayımı kabul edemeyiz.

Özgürlükleri kısmayı ve sansürü devleti koruma amacına bağlayan, devleti her şeyin üstünde tutan anlayış, umulanı ve bekleneni sağlamadığı gibi toplumun gelişmesini de bozmaktadır. Bundan da öncelikle toplum ve devlet zarar görür.

bakışlar

şükran kurdakul

Hastanın bakışı, içimize işleyen
Bugün yarın söneceğini bildiğimiz
Gözgöze geldikçe çaresiz kaldığımız
Alıştığını istiyor evrendeki yerinden.

Gördün mü, sen bile vardın omuzlarında
Mevsimler boyu gün yüzüne hasret
Yüzyılların zindan rengine boyanmış
Mahpusun bakışı, zincire vurulurken.

Çocuğun bakışı.. iskelelerde,
Nerdeyse görmeden geçtiğimiz
O yanı küfür.. bu yanı polis,
Neyi yalvaran, neyi isteyen.

İşçinin yarattığına bakışı, uzaktan,
Vay güzellikler çilingiri vay.
Ellerini görüyorsun ellerini,
Hangi kapıyı açsan.

SORUŞTURMA / demokrasiye geçiş aşamasında yaratma özgürlüğü üstüne düşünceleriniz ?

CAHİT KÜLEBİ :
Yaratma özgürlüğü bulunmayan bir ülkede demokrasinin geçerliliği düşünülemez. İster geçişte, ister kuruluşta en önemli sorun temelde siyasal.

Yaratma özgürlüğüne her evrede, her aşamada gereksinme var. Demokrasiye geçiyorsak, bu aşamada da yaratma özgürlüğünün bulunması elbette gerekir. Yaratma özgürlüğü bulunmayan bir ülkede demokrasinin geçerliliği düşünülemez. Bu düzeyde birçok kavram ve oluşumlar yan yanadır. Düzenli ve sağlıklı düşünebilme olanağından yoksunsak, değer yargılarımız belli bir ölçü ve düzeye bağlı değilse, yaratma gücümüz yoz kalmışsa bu olgu demokrasiye geçişte de kendini gösterecektir. Demokrasi kurulmuş sayıldığında da yine karmaşa ve yetersizlik sürüp gidecektir. **Tavuk - Yumurta** örneğinde olduğu gibi bu olgular birbirine bağlıdır. Koşullar yeterliyse ikisi de vardır, yoksa ikisi de yoktur.

İster geçişte, isterse kurulduğu sanıldığında yaratma özgürlüğünün en önemli konusu temelde siyasaldır. Basın özgürlüğü, ekinsel araç - gereç ederleri, PTT ederleri, yabancı basın ürünlerinin ve kitaplarının çabukça ve ucuz ederle yurda girmesinin kolaylaştırılması, eğitimde sanata gerçek değer ölçüleriyle yer verilmesi, bu işlerde saçmalıklardan kaçınılması bu siyasal işlevin başlıca ayrıntılarıdır.

Öbür yandan, yaratma özgürlüğünün -özelliği destek gerektiren kimi alanlar dışında- demokrasiye bağlı olduğuna inanmıyorum. Hiçbir baskı insan düşüncesini ve yaratısını engelleyemez. Şiirde, öyküde, romanda, plastik sanatlarda, hatta oyun yazımında, bestecilikte yaratıcılık engel dinlemez. Mimarlık ve yorum işlerinde devletin yan tutmaması, yüreklendirmesi zorunludur. Yine de sanatçı devlete el açmamalıdır. Buna karşın bütün bu işlerde devlete düşen büyük ödevler, sorumluluklar vardır.

Sözün kısası, sanatçı ne devletten, ne anamal ağalarından, ne de **sosyete** beylerinden hiçbir yardım beklememelidir.

ŞÜKRAN KURDAKUL :
İlerleme bilincimize yasak koymak isteyenleri gerçekten korkutacak, günümüze ışık tutacak özelliklere sahip bir tarihsel birikimimiz var.

Siyasal iktidara talip olan partilerin kültür politikaları çağdaş Türkiye'nin beklentilerine karşılık verecek düzeyde değildir. Bu partilerin programları, yöneticilerinin dünya görüşleri ve düşün adamı nitelikleri ülkemizin büyük çoğunluğunu ilgilendiren yaşamsal sorunlara yaklaşımları yönünden günümüzün simgelediği iç dinamiğe ters düşmektedir.

Bu nedenle 6 Kasım 1983'den sonra da ülkemizin yaratıcı güçlerini bekleyen görev, temsil ettikleri düşün ve sanat dalında şimdiye kadar olduğu gibi kendi özgürlüklerine inanmalarıdır. Bu özgürlük düşün ve sanat adamının varoluş nedenlerinden biridir çünkü. Yaratma ve kendini yenileme zorunluğunun koşuludur. Düşün ve edebiyat tarihimizin temel taşları Yunus'lar, Pir Sultan'lar... çağdaşlaşma savaşımının öncüleri Şinasi'ler, Namık Kemal'ler, Tevfik Fikret'ler o akıl almaz baskılar ortamında bile kendilerini sonuna kadar özgür olarak duydukları için aykırı toplum güçlerinin yaptırım güçleri yetmemiştir yaratılarını engellemeye.

İlerleme bilincimize yasak koymak isteyenleri gerçekten korkutacak kadar günümüze ışık tutacak özelliklere sahip olan bir tarihsel birikimimiz var bizim.

Demokratikleşme sürecinin yeni bir evresini yaşarken bu birikimi hem koruma göreviyle karşı karşıyayız. Hem günümüzün beklentilerine ters düşmeyen zenginlikler katmak zorundayız.

CEMAL SÜREYA :
Yaratıcı güç, bireyin, ama toplum içinde çiçeklenmesi. Yani toplumun çiçeklenmesi. Bunun için her alanda tabanın çok geniş, katılımın fazla olması gerekir.

Yanıtım çok kısa : Yaratıcı güç, bireyin, ama toplum içinde çiçeklenmesidir. Yani toplumun çiçeklenmesidir. Bunun için her alanda tabanın çok geniş, katılımın fazla olması gerekir. Bugün (bugün diyorum ya, dün de öyleydi) Anadolu Stradivarius'u söğüt dalından güzel düdükler yapıyor, en büyük matematik dehamız, belki de, koyunlarını arkadaşlarından daha çabuk sayabilen bir çoban, en büyük şiir yeteneğimiz, belki de, ne «belki de»si, mutlaka, sazdan bile yoksun, listeyi uzatabiliriz.

Köy Enstitüleri deneyi, çok daha sınırlı olan parasız yatılılık deneyi bu kalın perdenin biraz aralanır gibi olduğu noktalardır. Açın, sözgelimi «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nü, bu deneylerin sonuçlarını göreceksiniz.

Her alanda demokratikleşme olmadan buzulun su altındaki bölümünü görmemiz bir düş.

ATAOL BEHRAMOĞLU :
Yeni basın yasası ve çeşitli uygulamalar ortadayken, yaratma özgürlüğünden söz edilmesi mümkün değil.

«Demokrasiye geçiş aşamasında» olduğumuzu düşünmüyorum. Yeni basın yasası ve çeşitli uygulamalar ortadayken, yaratma özgürlüğünden söz edilebilmesi de mümkün değil.

Yaratma özgürlüğünü, yukardan lütuflarla değil, yazarı, çizeri ve yayıncısıyla, çok büyük sıkıntıları göze alarak, ancak bu yolla kazanıp genişletebileceğimizi düşünüyorum. Demokratik hakların geri alınmaları ya da kısıtlanmaları da o zaman daha güç olur.

AFŞAR TİMUÇİN :
En az kısıtlanabilen yaratma özgürlüğüdür, çünkü o en bilinçli kişilerin kullanabileceği özgürlüktür. Önemli olan neyi nasıl söyleyeceğini bilmek.

Yaratıcı olalım olmayalım, paramız varsa ve parası olmayanları düşünüp kurulu düzenle takışmak diye bir sorunumuz yoksa özgürüz. Özgürlükler bütündür. Çocukların şeker yeme, oyun oynama özgürlüğü varsa, bizim de yaratma özgürlüğümüz vardır. Bunun dışında yaratma özgürlüğü denilince sanatçının dokunulmazlığını anlamak gerekir, böyle bir dokunulmazlık ilkin yaratma istemini zedeler. Bana sorarsanız, bireyin yasalar karşısındaki durumu kadar kendisiyle ilişkisi de ciddi özgürlük sorunları ortaya koyar. Her zaman kendimiz karşısında özgür müyüz? Bu sorun, sağlıklı ve yeterli bilinçlenme sorununa dayanır. Yani sanatçı bilinçlenerek kendi içinde özgürleşmeyi biliyor mu? Bu çok önemli. Romanın ne olduğunu bilmeden roman yazmaya kalkan adam özgür müdür? Bunun dışında kimse kaldırıp herhangi bir özgürlüğü vermez bize. Özgürlük toplumda toplumla yaratılan bir şeydir. Özgürlüklerin çokca kısıtlanmadığı dönemler kültür değerlerinin çokca gelişttiği, insanın büyük aşamalar yaptığı dönemler oldu. Rönesans bunun en büyük örneğidir. Ne var ki bütün büyük sanatçılar yaratılarını mutlak özgürlük içinde yaratmış değiller. Onlar yapıtlarını yaratarak özgürlüklerin yaratılmasına katkıda bulunmuşlardır. Kaldı ki, en az kısıtlanabilen özgürlük yaratma özgürlüğü-

dür, yaratma özgürlüğü en bilinçli kişilerin kullanabileceği bir özgürlüktür de ondan Yani sanatçının anlatmak isteyip de anlatamayacağı hiçbir şey yoktur. Önemli olan neyi nasıl söyleyeceğini bilmek. Bununla birlikte sanatçı ikide bir özgürlük çitlerine takılır. Çünkü o gözlerini geleceğe dikmiş adamdır ve yönetici de kurulu düzenin kılına dokunulmasın ister. Yaratma özgürlüğü benim için yeni şeyler öğrenmek ve bu şeyleri toplumuma ve insanlığa en anlaşılır biçimde aktarmak kolaylığıdır. Özgür olmamız her şeyden önce güzel, doğru, iyi şeyler bulmamızdır. Böylesi bir etkinliğin karşısında erimeyecek buz yok derim ben. Gene de bize çok çok özgürlük vermeliler. Ne kadar özgür olursak o kadar iyidir.

REFİK DURBAŞ:
İnsanın doğayla, nesnelerle, gerçekle ilişkisini somut bir değerler dizgesinde vareden sanatçı her çağda baskı altında tutulmaya çalışıldı.

Önce şu sorulabilir:

— Neden «demokrasiye geçiş aşamasında yaratma özgürlüğü?»

Bu bağlamda sorun daha oylumlu tutulup «yaratma özgürlüğü» üzerinde daha geniş bir açılım odağı sağlanamaz mıydı?

Soruna bu açıdan yaklaşılırsa, «yaratma özgürlüğü»nden önce, «yaratıcı çalışma»nın önkoşullarını irdelemenin yararlı olacağı düşünülebilir. Maddi ve manevi yeni değerleri yaratan insan faaliyetlerinin toplamı «yaratıcı çalışma» olarak tanımlanırsa, konumuz açısından sanat da insanla gerçek arasındaki estetik ilişkilerin bütünü diye betimlenebilir. Aslında da böyledir. Her türlü çalışma yaratıcı çalışma durumuna dönüştürülebildiğine göre, sanatçı da sanatını yaratırken kendi özgül koşullarını verebilmenin yollarını bilinciyle araştırarak, benliğiyle özümseyerek, emeğiyle yoğurarak, niçin ve kim için ürettiğinin sınıfsal konumunun ışığında arayacaktır. İşte bu anda da sanatçı iki almaşık karşısında bulacaktır kendini: Biri özgürlük, öteki baskı.

Birbirine karşıt gibi görünse de aslında bu iki kavram iç içe bir görünüm arzediyor. Sanatçının kendi özünde baskı altında tutamadığı özgürlük, başını alıp giderek onu aşırılıklara, yozluklara götürecek, sanatının denetim gücünü aşarak duyarlılığını aşındıracaktır.

Öte yandan dışardan bir müdahaleyle özgürlüğü baskı altına alınan sanatçı, sanatsal eylemini doğru bir çizgiye oturtamadığı gibi, yaratıcı çalışma alanına sınırlar, yasaklamalar getirecek, ürettiği değerleri gerçek normlarının altında bir rayiçle sunabilecektir.

İyi sanat, has sanat, insanın doğayla, insanın nesnelerle, insanın gerçekle ilişkisini, ilintisini somut bir değerler dizgesinde vareden sanat ve sanatçı dünyanın her yerinde ve her çağda baskı altına alınmaya çalışılmış, daha doğrusu baskı altında tutulmak istenmiştir.

Ama baskının var olduğu her çağda da sanatçı, insani değerleri daima ön planda tutan iyi sanatçı, has sanatçı düşüncesiyle, bilinciyle, duyarlılığıyla, daha da ötesinde ürettiğinin gerçek değeriyle her zaman var olagelmiştir.

Bu düşüncenin ışığında, bilincinin, emeğinin, zaman ve mekân içindeki konumunun verileriyle duyarlılığı bilenen, yaptığının, ürettiğinin ayırdında olan sanatçı için «yaratma özgürlüğü», buna bağlı olarak yaratıcı çalışmasının özünde zaten var olagelecektir.

Özgürlük çünkü hiçbir zaman ve hiçbir çağda sanatçıya kendiliğinden verilmemiş, sanatçı tarafından bilinçli duyarlığı, yaratıcı emeği, geçmişten geleceğe uzanan düşünce yapısıyla alınmamış mıdır?

AHMET TELLİ:
Yaratmak için yaratıcı olmak, en uygunsuz koşulda bile yapılabilecek bir şeyler olduğunu unutmamak

Şayet «demokrasi, en yalın söyleyişle, halkın iktidarı» demek ise, bu, halk güçlerinin sahip çıkması gereken bir olgu, bir mevzidir. Onun tarihsel gelişimi, niteliği, gerçekleniş yolu gibi özel-özgül durumunun irdelenmesi başka bir konu. Bugün için ülkemizde «demokrasiye geçiş»ten söz ediliyor. Bu, kavramsal düzlemde bir olgu hiç kuşkusuz. İnsanlığın yaratım sürecinin bir ürünü olan demokrasi, belli olgularla, tarihsel serüveniyle açıklanabilir. Biz, «demokrasiye geçiş» deyimini irdeleme hakkını saklı tutarak, «yaratma özgürlüğü» ile olan ilişkisine bakalım.

Niteliği ne olursa olsun, demokrasi, insanın yaratıcı gücünün yaşama geçirilmesiyle olanaklı. Kandolaşımını sağlayacak olan da bu. Sosyal ve ekonomik alanlarda olduğu gibi, bilim ve sanatın gelişimi de bu özgürlüğün «tanınabilir» yanından öte «yaşanabilir» oluşuyla olanaklı. Halkın iktidarı olan demokrasi de buna sıkı sıkıya bağlıdır. Üretici güçlerin gelişimi ile sosyal gerçekliğin çelişkisi, demokrasiyle çözümlenebilir. Bu bakımdan ülkemiz ilkel bir kabile değil, hiç değil. Dahası, özgürlüklerin kısıldığı anda bile, bilincin gelişimi engellenemiyor. Öyleyse bilincin sağlıklı gelişimini, böylece düşünsel, moral, sosyal yaşamı da sağlığa kavuşturacaktır özgürlükler. Bunun tersi olarak, insana karşı bir sosyal boyut uç verir. Yaratma özgürlüğünün engellendiği yerde yozluk, kozmopolit yaşam biçimi yaygınlaşır. Bilim insana karşı kullanılmaya, sanat insana karşı kullanılmaya başladı mı, özgürlükleri kısan yapı da kendini yemeğe başlar. Denilebilir ki, yaratma özgürlüğü, toplumun, insani olana yönelmesine yol açacaktır. Buysa, insandan yana olan herkesi ilgilendirir. İnsanı tarihsel olarak alan demokrasiyi de ilgilendirir. İnsanın tarihsel alınmadığı demokrasi ancak kavramsal değer taşıyabilir.

Tüm özgürlükler gibi yaratma özgürlüğünün de maddi bir temeli var. Olması gerekir. Yoksa soyut bir kavram olmaktan öteye geçemeyecektir. Nitekim, ülkemizde de yakın gelecekte bundan ayrı şeyler beklemek olanaksız. Ne var ki, soyut düzlemden yaşama ağdırılması gereken zorunlu bir olgudur yaratma özgürlüğü. Bunun için de bir mücadele yönü çizilmeli, gerçekçi, akılcı, nesnel gerçekten kopuk olmayan bir davranış bütünlüğü belirlenmelidir. Yaşanan gerçeklikte düzenlenen bu soruşturmanın, andığım doğrultuda olduğu kanısındayım. Yaratmak için yaratıcı olmak ve en uygunsuz koşullarda bile yapılabilecek bir şeylerin olduğunu unutmamak gerekir. Öyleyse moral değerleri unutmadan geniş cephede, ittifakları geniş tutarak yapılabilecek işleri hoşgörü ile gerçekleştirme noktasındayız. Yaratıcılığı en somut şekilde gösteren sanat ve bilim, kendi varlık nedenlerini savunma noktasında bugün.

HÜSEYİN YURTTAŞ:
Demokrasiyi önce toplum içine sindirmeli ki, hükümetler ondan vazgeçemesin, aklına esen de sanatçının yaratım özgürlüğünü kısıtlamaya kalkışmasın.

Çok şükür ki, her on yılda bir demokrasiye geçiyoruz...

Bir kez daha demokrasiye geçerken, sanatçının yaratma özgürlüğünün gündeme getirilmesi iyi bir düşünce.

İlk söylemek istediğim şu: Bizde demokratik dönemlerde de yaratma özgürlüğü hep sınırlanmıştır. Ceza Yasasının malûm maddeleri, sanatçıların başları üzerinde Demokles'in kılıcı gibi hep sallanıp durmuştur. Ara dönemlerin sağının solunun olmadığı da bilindiğine göre, sanatçının yaratma özgürlüğünün hiçbir dönemde tam olarak var olmadığını kolaylıkla ileri sürebiliriz.

Toplum olarak da hoşgörülü değiliz. Devletin ya da onun uygulayıcısı hükümetlerin en hoşgörülü dönemlerinde bu kez bazı gruplar sanatçılara musallat olmaktadırlar. Nüans farklarıyla da olsa, kendilerinden ayrı düşünen sanatçıları bu kez de bunlar denetim altına almaya, eğer bunu başaramıyorlar ise utanmadan ve korkmadan onlara saldırmaya kalkışmaktadırlar. Sövmekten dövmeye, taşlamaktan öldürmeye dek uzanan bir sürü olay anımsıyorum. Demek istediğim şu: Demokrasiyi önce toplum içine sindirmeli ki, devlet yöneticileri ve hükümetler ondan vazgeçemesinler ve her alandaki özgürlükler, zincir gibi birbirine bağlansın, aklına esen de sanatçının yaratım özgürlüğünü kısıtlamaya kalkışmasın.

Genelin dışında bir de özel durumlar var: Özellikle küçük yerlerde yaşayan sanatçıların başına gelenler. Adamcağız, adam gibi iki şiir yayınladı ise artık 'ilgililerin ilgisi' üzerinden hiç eksilmez. Hele memur filansa, yandı demektir. Ölümlerden ölüm, sürgünlerden sürgün, kıyımlardan kıyım beklemesi gerekir. Ülkemizdeki bir gerçek de bu: Sa-

natsal üretim, sanat ortamına sahip büyük kentlerde daha rahat yapılıyor ve daha hoşgörülü bir tutumla karşılanıyor.

Sık sık yaşadığımız ara dönemlerdeki yargılanmalar, mahkûmiyetler, kitap toplatmaları ve yasaklamaları sanatçının ister istemez oto-sansüre yönelmesine neden olmaktadır. İşin en acı yanı budur. Bir sanatçının kendi yaratımını birtakım endişelerle denetlemesi, onun yaratımının 'tam' olarak gerçekleşmemesine neden olur. Bu da gerçek anlamda yaratım değildir. Onun için, böylesi dönemlerde kimi sanatçılar yazdıklarını rötuşlar, kimileri birtakım şeyleri okuruna ya da izleyicisine simgelerle sezdirmeye çalışır, kimileri de yapıtlarını çekmecelerinde tutmayı yeğlerler. (Bu dediklerim, elbette zülf-i yare -ve dişe- dokunur şeyler üretenler için.) Yayın alanında da oto-sansür vardır. Dergi ya da yayınevi sahipleri de -başlarının belaya girmemesi ve sanatçıyı da bazı handikaplardan kurtarmak bakımından haklı sayılması gereken- bir oto-sansür uygulaması içindedirler. Korktuğum, bunun bir psikoz olarak sürüp gitmesidir...

«Yaratma özgürlüğü», diğer toplumsal ve ekonomik özgürlükler tam olarak sağlanmadıkça anlamsız bir terim olarak kalmak zorundadır.

(İki satır daha yazsam mı? En iyisi yazmayayım. Ne olur, ne olmaz!...)

ABDÜLKADİR BUDAK:
Yaratının varoluş nedenini somutlayan «değiştiricilik» niteliği, «muhalif olma» özelliğinde gizli. İşte demokrasi bunun bilincinde bir uygulama alanı.

Kitabi olmaktan çıkmış, yaşam biçimine dönüşmüş kavramlardan birisi de «özgürlük»tür. Özgürlük kavramı, nasıl ki üst düzeyde bir uygarlık göstergesi olan Demokrasinin özünü oluşturursa; yaratma edimi de düşünen bir varlık olan insanın en yetkin yanını oluşturur. Yaratının özgürlüğünden söz açmak, insan varlığının güvencesinden söz açmakla eşanlamlıdır. Çünkü, düşüncenin bir başkasına aktarıldığı yerde beliren özgürlük olgusu, yaratma aşamasındaki insanın sınırlarını belirler. İnsanlığın yaratma yetisi, ancak bu yolla, özgürlük avantajının elde edilmesi ve korunması oranında gelişir. Bu nedenledir ki, bilim alanındaki bulguların, sanat dallarındaki yaratıların biçimi değil, özüdür özgürlük. Özgürlük sorunsalının muhalif kanatta belirdiği göz önünde tutulursa, yaratma eyleminin yeri ve niteliği üstünde daha rahat tartışılabilir. Yaratının varoluş nedenini somutlayan «değiştiricilik» niteliği «muhalif olma» özelliğinde gizlidir. İşte Demokrasi bunun bilincinde olan bir uygulama alanıdır. Demokrasiyi savunma durumunda olmak, özgürlüğü savunma durumunda olmak demektir ki, bu çaba da yaratma eyleminin kapsamını genişletmede katkıda bulunur. «Yaratmanın özgürlüğü»nü savunan insan, çağdaşlık sorunsalını çözme noktasının da ilerisindedir. Özgürlüğün çekim alanına girebilen insan «düşünüyorum o halde varım» noktasından, «yaratıyorum o halde varım» aşamasına geçebilir. Yaratma özgürlüğünü gerekli bulmamak, ya da, şu veya bu biçimde sınırlamak insanı yadsımakla birdir.

HÜSEYİN HAYDAR:
Düşünce ve yaratma özgürlüğünü kaldıran bir yönetim, bütün alanlarda başarısız kalmaya mahkûm olur.

Yaratma özgürlüğünden söz edebilmemiz için, önce düşünce özgürlüğünden söz etmek gerekir.

İnsanın yaratma gücünün gelişmesi ve toplumsal olarak kültürün ileriye götürülmesi, özgür bir düşünce ortamının yaratılmasına bağlıdır. Ancak böyle bir ortamda yeteneklerin geliştirilmesinden, gerçek bireyin toplumsal ilişkiler içinde yaratım gücünü ortaya koyabilmesi ve yüksek bir sanatsal düzeye ulaşılabilmesinden söz edebiliriz.

Düşünce özgürlüğü ortadan kaldırılmış ya da kısıtlanmış bir toplumda yaratma özgürlüğü yok demektir.

Gerçek sanatçı, kendi çağının iniş çıkışları içinde, ona bağlı ve onun tanığı olan gerçek kişidir. O, toplumsal koşulların ve en azından pratik olanakların ona sağlayacağı bir ortamda ürünlerini verir. Bu ortamın elverişli olması, her bakımdan sanatın kitleleşmesi yönünde olumlu sonuçlar verecek, her alanda gerçek sanatçıların çoğalmasına ve nitelikli ürünlerin yaratılmasına olanak tanıyacaktır.

Burada da yaratımcının, düşünce özgürlüğü karşısındaki aktif tutumu ve tavrı önem kazanmaktadır. Çünkü, çağımızda sanatçı, yalnızca, kendisine sunulan koşullarda ürünler veren değil, aynı zamanda elverişli koşulların yaratılmasında da çaba göstermek sorumluluğunu taşıyan kişidir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, ülkemizde bugün yalnızca partili döneme ve onun özel koşullarına geçiş söz konusudur. Yumuşak iniş, yakında gerçekleşecek ve ülkemiz tasarlanan demokrasiye geçecektir.

Hangi özel koşullarda olursa olsun düşünce ve ona bağlı olarak yaratma özgürlüğünü ortadan kaldıran bir yönetim, bütün alanlarda başarısız kalmaya mahkûm olur. Bir ulusu ileriye götürecek dinamik, halkının ve onun bireylerinin yaratma gücünde saklıdır. Bu, yalnızca sanatsal alanda değil, diğer alanlarda da düşünce özgürlüğüne sıkı sıkıya bağlıdır.

Unutulmamalıdır ki, yaratma özgürlüğünün kısıtlanması, bir halkın kendi kişiliğini geliştirmesinin ve gerçek gücüne ulaşma çabasının ortadan kaldırılması demektir.

●

VEDAT TÜRKALİ

Demokrasiye geçelim, göreyim; düşündüklerimi o zaman söylerim!

SAMİM KOCAGÖZ:
Demokrasiye geçiş aşaması denilince insanı bir umutsuzluk kavrıyor. Böylesine bir ortamda yaratma özgürlüğünden nasıl söz açılır?

Önce, 'Demokrasiye Geçiş'i tartışmalıyız: Hangi demokrasiye? Nasıl geçiyoruz? Geçebilecek miyiz? Bu konuyu tartıştıkdan sonra, bir yerde anlaşabilirsek -ki olanaksız- Demokrasiye geçişin aşamasından söz etmeye başlayabiliriz. Demokrasiye geçme aşaması da öyle bir haftada, bir ayda, bir yılda gerçekleşecek bir olgu değildir. Atatürk'ün buyruğu ile 1930'larda başlatılan demokrasiye geçme çabaları; iyimserlikle diyelim, aşama aşama gelişmektedir. Ne ki daha kırk fırın ekmek yemek zorundayız. Şu sıra, ekmekler de çok pahalı... Kırk fırın ekmeği yiyebilmek için de bilmem kırk yıl yeter mi?

Atatürk (Devrimleri) diyemiyoruz da (İnkılâpları) diyebiliyoruz. Mustafa Kemal Paşa'nın resimlerindeki (Kalpağından) çekiniyoruz... Bu durumda insanı, demokrasiye geçiş aşaması denilince, bir umutsuzluk kavrıyor. Hani böylesine bir ortamda YARATMA ÖZGÜRLÜĞÜNDEN nasıl söz edilir? Yürürlükteki Basın Yasası bile bütün sanatçıların (yaratıcıların) elini kolunu bağladı. Ne var ki kafası, kafasının içindeki düşünceler SELBESTİR! İradesi, sinirleri güçlüyse, kendisini umutsuzluğa kaptırmadıysa, yaratır. Yaratmaya yaratır da -yapıt ortaya koyar da- kimsenin haberi olamaz. Kalırsa, dayanıklıysa yaratılanlar -yapıtlar- ne zaman aşama aşama geleceği bilinmeyen demokrasi ortamı gerçekleşirse, o zaman ortalığa çıkar...

ÇETİN ALTAN:
Toplumlar daha demokratik düzenlere yöneldikleri ölçüde yaratıcılıkları daha çok bilenir.

Yaratma sorunu bir bütündür. En belirgin alanı da sanatla bilimdir yaratıcılığın. İnsanın öz yapısı ile ilgilidir insandaki yaratıcılık. Doğanın bir parçası olan insanın yine doğa ile olan alışverişi, onu, doğadaki yaratıcılığı kendi prizmasından geçirerek doğayı bir kez daha değerlendirmeye ve doğaya egemen olmaya yöneltmektedir. İnsanlıktaki bu dinamik de insanlık tarihinin «kültür»ünü oluşturmaktadır. Onbinlerce yıldan beri sürüp gelmekte olan bu kültür birikiminin toplumsal yönetimler üzerinde etkisi olduğu gibi, toplum-

sal yönetimlerin de insanın yaratıcı dinamizması üzerinde etkileri olmuştur. Bu karşılıklı alışverişi birbirinden soyutlamak hemen hemen mümkün değildir. Toplumlar yaratıcı güçleri ölçüsünde eskiye oranla daha demokratik düzenlere yönelirler. Daha demokratik düzenlere yöneldikleri ölçüde de yaratıcılıkları daha çok bilenir. Bu bakış açısından bizim toplumumuzun yaratıcı niteliği de demokrasiye geçiş dönemiyle kendini daha çok gösterme olanağı bulacaktır.

OKTAY AKBAL:
Yaratma, özgürlükle eştir. Özgürlüksüz, yaratma olmaz mı? O da olur. Ama özgürlük içinde daha önemli, daha çok yapıt ortaya konmuştur.

«Demokrasiye geçiş aşamasında yaratma özgürlüğü konusunda...» Evet bu konuda düşünmek. Gelin birlikte düşünelim: Düşünce özgürlüğü, dolayısıyle yazma, yaratma, gerçekleri bildirme olanağı. Bu da gazeteyle, dergiyle, kitapla, radyoyla, tv ile, toplantılarla, konferanslarla sağlanabilir ancak. Türlü kısıntılar, kısıtlamalarla, 'yaratma özgürlüğü' bir arada olamaz. 'Demokrasiye geçiş aşaması'ndan kaç kez geçtik, kaç kez bu 'aşama'yı yaşadık! Ben 1945'ten beri sürekli bir 'aşama' içinde görüyorum toplumumuzu... Çoğulcu yöntem adı verilen 'demokratik düzen'e 1945'te geçtiğimizi söylüyoruz. Gerçekten 'çoğulcu' muydu o düzen? Aynı çizgide, aynı hedefe yönelen, az çok aynı düşünceleri belirten, aynı özlemleri besleyen birçok siyasal 'parti'nin varlığı, 'çoğulcu demokrasi' midir?

1945'ten 1980'in 12 Eylül'üne dek kimi zaman 'cici', kimi zaman 'sözde' bir 'demokrasi' düzeninde yaşadık. Tek kanatlı kuş, nasıl olmazsa; o kuş nasıl uçamazsa, nasıl kendi çevresinde ha babam dönüp durursa; bizim 'tek yönlü' 'tek sesli' ama çok gürültülü 'demokrasi'miz de yerinde saydı; kimi zaman da gerilere gitti. Bir ileri bir geri yürüye yürüye tam bir çıkmaza girdi sonunda! Şimdi yeniden bir 'geçiş aşaması'ndayız. Buna, «geçiş aşamasına geçiş» dönemi demek daha doğru olacak. Aşamalardan geçerek, o geçtiğimiz aşamalardan geri dönerek, durmaksızın 'al baştan, sil baştan' yapa yapa ömrümüz geçti. Çocuktuk, gençtik, orta yaşlıydık, giderek yaşlı bir kuşak olduk. Biz, 1945'te 'demokratik yaşam'ın ilk aşamasında on sekiz - yirmi yaşında bulunanlar... Hâlâ arıyoruz, özlüyoruz, «geçiş dönemleri» yaşıyoruz.

Yaratma, özgürlükle eştir. Özgürlüksüz, yaratma olmaz mı? O da olur. Pek çok ölümsüz yapıt en kapalı rejimlerde, en ağır dönemlerde yaratılmıştır. Pek çok örneği var. Ama özgürlük içinde daha çok, daha önemli yapıtlar ortaya konmuştur, burası daha kesin bir gerçek. Her 'kapalı' dönemin sonunda yaratma gücü, atılımı yoğunluk kazanır. Atatürk Devriminin temel ilkelerinden güç alan, Atatürk devriminin -ki bu daha çok bir kültür devrimidir -sanata, bilime, yazına önem veren, bu ulusun, bu ülkenin ancak kültürce çağdaş uygarlığa ulaşabileceğini belirten anlamını benimsemek zorundayız. Kuracağımız gerçek demokratik düzenin temeline 'kültür'ü koymak. Bu 'kültür'ün de ancak 'özgür bir ortamda', özgürce yaratma koşullarıyle oluşabileceğine inanmak... Kırk yıldır söylediğimiz, yazdığımız hep bu, hep bu!..

YAŞAR KEMAL:
Uzun yıllardan beri direnmiş Türk yaratıcısı bundan sonra da yaratıcılığını aynı biçimde sürdürecektir.

Türkiye'de, geçmişte demokrasi adını verdiğimiz düzenlerde hiçbir zaman gerçek özgürlük olmadı. Bizler, ülkemize demokrasi adı verilen düzenlerin gelmesiyle birlikte inanılmaz baskılar yaşadık. Kitaplar toplatıldı, yasaklandı. Bir ülkede kitaplar eli kelepçeli olarak yargıç önüne getirilebiliyorsa o ülkede demokrasiden asla söz edilemez.

Yazarlara, çizerlere ve tüm yaratıcılara açıkça ya da el altından büyük baskılar yapılmıştır. Yazarları aç bırakmak, onları yaşamlarıyla tehdit etmek, polis korkusu, gizli polis baskısı Türk yaratıcılarını gerçekten tedirgin etmiştir. Bundan sonra da, uzun yıllar Türkiye'nin gerçek bir demokrasiye kavuşacağını sanmıyorum. Ama, uzun yıllardan beri baskılara, zulümlere, hapishanelere karşı direnmiş Türk yaratıcıları bundan sonra da yaratıcılıklarını aynı biçimde sürdüreceklerdir. Ancak, yazarlarımız için en büyük sorun, kitap pahalılığı sorunudur. Türkiye'de kitap okuyan tabakaların ekonomik durumu öylesine kötüleşti ki, değil kitap alacak, ekmek alacak halleri bile kalmadı. Yaratıcılarımızın şimdiye kadar karşılaştıkları en ölümcül sorun budur. Hapishaneye, zulme gücü yeten sanatçılarımızın bu ekonomik soruna sanıyorum ki güçleri yetmeyecektir. Bir de kitap okumanın bu ülkede kahramanlık olduğu düşünülürse...

Yazık ki, Türkiye'deki «iş çevreleri» denilen çevreler kitap değil, gazete bile okumuyorlar. Bence onların okumamaları Türk ulusunun çıkarına ama, okusalardı hiç olmazsa birkaç kitap satılmış olurdu!

NEZİHE MERİÇ:
Ben kendi hesabıma, kendi biçimim, işime değgin becerim, titizliğim bir yana, ikirciklenmeden, içimden geldiği gibi, açıkça yazmak isterim.

Böyle sorular, beni çok düşündürüyor. Önce, demokrasi nedir diye düşünüp yanıtlıyorum. Demokrasiye geçiş'in ne olduğunu da uzun uzun düşünüyorum. Onu da yanıtlıyorum. Ama yaratma özgürlüğü biraz zor. İkisi de, ayrı ayrı incelemelere konu olacak kavramlar. Hemen yanıtlayamam.

Ben başka bir şey söylemek istiyorum. Bizim kuşak, 27 Mayıs'ta, şairin dediği gibi, aşağı yukarı ömrünün yarısındaydı. Çocuklarımız daha lise öğrencisiydiler. Yaşam üzerine edinilen bilgiyi ancak toparlamıştık. Yaşayarak, okuyarak, deneyerek. Artık ondan sonrası, özgün birikimler oluşturuyordu bizde. Bilgi ve deneyden geçerek oluşan özgün birikimler. O yıllardan bu yana, hep bastıra bastıra biriktirdik.

Ben kendi hesabıma, bu birikime dayalı içeriğimi biçimlendirirken, yazıya dökerken, yazına geçirirken, kendi biçimim, işime değgin becerim, titizliklerim bir yana, bunların dışında, enini boyunu düşünmeden, ikirciklenmeden, içeriğimin karanlığını yazmaktan tasa duymayarak, sessizce, ya da bağıra çağıra, içimden geldiği gibi, yorumlardan, yanlış anlaşılmalardn çekinmeden, gizlemeye çalışmadan açıkça yazabilmek isterim.

Yaratma özgürlüğü üzerine düşünmeyi sürdürüyorum.

ADALET AĞAOĞLU:
Yaratının demokratik yaşama katkısı istenmiyor, yaratıyı yaygınlaştırma kurum ve kuruluşlarından savcılık, polislik görevi bekleniyor.

Sorunun bu şekilde ortaya konuşu şunu göstermekte: Yaratma özgürlüğü adına ne kadar azla yetinmeye hazır duruma gelinmiş! Oysa yaratı, özgürlükler konusunda azla yetinmez, yetinmemeli değil mi? Bence sorun, bu kadar azla yetinebilen bir yaratının, düşüncenin özgürlüğü sorunu değil; gerçek demokratik bir ortamın yaşanabilmesi amacıyla yaratıyı, düşünceyi yaygınlaştırabilme, dolaşıma geçirebilme sorunu.

Genelde Anayasa'ya, özelde yeni Basın Yasası'na göre yaratının demokratik yaşama katkısı istenmemekte, geri itilmekte. Yaratıyı, düşünceyi yaygınlaştırma kurum ve kuruluşlarından savcılık, polislik görevleri beklenmekte. Üstelik bu kurumlar, kuruluşlar yasanın kendilerinden beklediği görevi nasıl, hangi ölçülere göre yerine getireceklerini de bilemezken... Bilemezler, çünkü yoktur böyle bir ölçü-ölçüt. Bu durumda ne yapacaklar? Yaratıcıya, düşünce adamına karşı son kerte çekinik, kuşkucu davranmak zorunda kalacaklar (ve kalmaktalar.) Bilmeden suç işlememenin, hata yapmamanın en kestirme yolu hiçbir şey yapmamaktır. Demek, 'demokrasiye geçiş aşaması' biçiminde sunulan bir ortamda hiçbir şey yapmamakla, topluma aydınlık tek söz söylememekle eşdeğerde şeyler basılıp yayılacaktır. Eh, yaratı dediğimiz şey de zaten söylenmesi, anlatılması istenmeyeni, yadırgananı anlatabilme yollarını bulmak değil mi? Çekmece-

lerde bekleyenleri çoğalsa da belki anlatım yolları daha zenginleşecek.

Gerçekten demokrasiye geçiş aşamasına gelindiğinde işi, yaratıyı, düşünceyi yaygınlaştırmak, topluma maletmek olan kamu iletişim kurum ve kuruluşlarından savcılık, polislik görevlerinin tam karşıtı görevler beklenecektir herhalde. Gerçek demokratik düzenin yerleştirilmesi, toplumun yaratı, düşünce yoluyla en kapsamlı biçimde aydınlatılması, onun da yaratıcılığının beslenmesi gibi...

ERHAN BENER:
Yaratma özgürlüğünü müstehcenlik ya da propaganda özgürlüğüne indirgemek, düşünce özgürlüğüne gem vurmak

VERCORS, ünlü oyunu «İnsanlar ve Hayvanlar»da, insanları hayvanlardan ayıran en önemli, belki de tek ögenin, insanların süslenmek için takı takmaları olduğunu söyler. Burada «Takı», yaratıcılığın bir simgesi olarak kullanılmıştır sanırım. Çünkü gerçekte insanları öteki yaratıklardan ayıran tek öge zekâ, daha doğrusu yaratma yeteneğidir. Doğadaki kendiliğinden olma değişme ve yenilenmeyi ve Tanrı'lara özgü sayılan, hiç yoktan yeni bir şey yaratma yeteneğini bir yana bırakırsak, kendisini ve çevresini saran koşulları kendi iradesiyle değiştirebilme gücüne sahip olan insanoğlu, tarihi boyunca, (yaşam savaşı tüm canlılar için söz konusu olduğuna göre) denilebilir ki en büyük savaşımını yaratma özgürlüğü için vermiştir. Tarihin derinliklerinden, içinde yaşadığımız 20. yüzyıla kadar uygarlık tarihi, duragan toplumları ileriye götürmek için, dinde, felsefede, bilim ve sanatta, hayal gücü olan yaratıcı kişilerin; her değişikliğin, her yeniliğin, egemenliklerini sarsacağından korkan tutucu yöneticiler ve onlarla çıkar ilişkisi olan çevrelerle ve onların etkinliği altında kalan bilinçsiz kalabalıklarla giriştikleri savaşımların öyküleriyle doludur. Socrates'ler, Galileo'lar, Nesimî'ler, Voltaire'ler, Nazım'lar, doğuda ve batıda yenilikçi din adamları, filozoflar bilim adamları, ressamlar, şairler, romancılar, yontucular, mimarlar, durmadan, yaratma özgürlükleri için çarpışmışlardır.

Yaratma ögürlüğünü içermeyen bir düşünce özgürlüğü, ya da, düşündüğünü söyleme ve yayma (basın) özgürlüğü, biçimsel özgürlükler olarak kalırlar. Çünkü düşünce, ancak yeni bir sentez ya da yeni bir çözümlemeyi ifade ettiği anlamda önem taşır. Özellikle toplumsal ve siyasal bilimler alanında herkesin bildiği, bir anlamda kalıplaşmış düşünceleri başkalarına anlatma özgürlüğü, gerçek anlamda bir özgürlük değil, bir anlamda statik bir toplumun kendi kendini savunma özgürlüğüdür. Sanat ise, zaten büyük ölçüde yaratma demektir. Sanatçıyı bilinen ve yerleşik estetik ölçüler içinde kalmaya zorlamak demek, doğrudan doğruya sanatı ve yaratıcılığı yadsımak demektir. Bunu yapmaya çalışan (sağda ya da solda) totaliter rejimler başarıya ulaşamamışlardır.

Bir özgürlükler rejimi diye nitelendirebileceğimiz demokrasinin kendisi de bir anlamda yaratma özgürlüğünden kaynaklanmaktadır. Teokratik, monarşik yönetimlerden ve dikta rejimlerinden farklı olarak demokraside halk, yalnız kendi yöneticilerini seçmekle kalmaz, onları, kendi iradesini kullanarak, yaratıcı zekâsından yararlanarak, yenileriyle değiştirme hakkına sahiptir. Her partinin, her adayın, her seçim bildirgesinin, yeni durumlar, zorluklar karşısında, halka birtakım iyileştirmeler ve gelişmeler vadederken, tek dayanağı yaratma gücüdür. Bu anlamda, düşünme özgürlüğü bir üstyapı kurumu değildir. İnsan beyninin aşamalarını sanat, felsefe ve bilim olarak sınıflandırırsak, özellikle varlıklarını yaratma gücünden alan sanatçılara sınırsız yaratma özgürlüğü tanımayan toplumlar, giderek duraganlaşırlar ve yaşama özgürlükleri de dahil, tüm özgürlüklerini yitirmeye başlarlar.

Demokrasiye geçiş aşamasında, ülkemizde, başta yasa koyucular olmak üzere, tüm politikacıların ,yasaları uygularken vicdanlarının sesini ve halkın gerçek çıkarlarını gözetlemek zorunda olan yargıçların, yöneticilerin ve her düzey ve sınıf vatandaşların bu önemli gerçeği gözönünde tutmaları yaşamsal bir önem taşımaktadır. Yaratma özgürlüğünü müstehcenlik ya da propaganda özgürlüğüne indirgemek, düşünce özgürlüğüne gem vurmak isteyenlerin oyunudur.

MUZAFFER BUYRUKÇU:
Sanatçı, yaşadığı gerçekleri, hayatın büyüklüğünü, sonsuzluğunu temsil eden yapısını ayrıntısıyla yaratırsa özgün bir yapıt doğar.

Sorunuza verilecek karşılıklar ne yazık ki daha önce verilenlere benzeyecek, umutsuzluğun varlıklarımızdaki egemenliğini kıramayacaktır.

Ayrıca, yirmibirinci yüzyıla yaklaştığımız bir sırada çözümlenememişliğiyle hâlâ hepimizi tedirgin eden -yaratma özgürlüğü- sorununun gündemde bulunması ilginç ve acıdır.

Sanatçı, yaratan diye tanımlanır, yaratıcılığını da üretiğini yapıtlarla kanıtlar. Çalışacağı ortamın bitekliği yasaklarla, cezalarla kuraklığa dönüştürülmemişse yapıtları hem nitelik hem nicelik yönünden üstün bir düzeye erişebilir. Ama ortam kuraklaştırılıp daraltılmışsa, -başkalarına zarar vermemek koşuluyla kullanılan özgürlükler- dahi kısıtlanmışsa, yapıtlarının ve kendisinin (fikir suçu işlediği gerekçesiyle) yargılanarak cezalandırılacağını biliyorsa, yaratıcılığı verimli olamaz denetleme korkusunun baskısı ve onurunda açtığı yara nedeniyle. Burada bir seçme yapması gerekir sanatçının. Ya kalabalık ve yasacılar tarafından gösterilecek olumsuz tepkilerle karşılaşmamak için zihnindeki ve duygularındaki devinimleri, kaynaşmayı; algılayarak bilinçaltı ve bilinçüstüne yığdığı malzemeyi, sorguya çekecek, yargılayacak, yapıtlarının sert yanlarını törpüleyip benimsenir duruma getirecektir. Ya da bu onur paralayıcı duruma katlanamıyorsa, yapıtını sansürün işkencesinde öldürmek istemiyorsa, yaratmayı durdurmayacak, ama yayımlamayacaktır. İleriki çağların aydın bir kafa yapısına sahip olacağına inandığı kişilerinin gerçek değerlendirmelerine, bırakacaktır. Ama bu da güvenilir bir tutum değildir. Gelecekteki insanın bugünkü insandan daha ilerde, daha aydınlık, daha özgür olacağını, daha bağnaz, daha kısıtlayıcı olmayacağını kim söyleyebilir?

Sanatçımız böyle bir noktada, böyle bir kaosun içindedir. Yaratma kavramını tanıdığı ve bilincine vardığı andan beri yaratma özgürlüğünün değil -yaratamama- özgürlüğünün elini kolunu bağladığını bilmektedir. Demokrasilerle yönetilen ülkelerden dilimize çevrilen kitapların en düzeysizlerinin bile içeriğini andıran bir içeriği tasarlamaya cesaret edememektedir. Televizyonda gösterilen filmlerin özündeki eleştirel mesajı yapıtlarına koymayı aklının kıyısından geçirememektedir. İşte dört bir yandan kuşatılan sanatçı, ister istemez suya sabuna dokunmayan, sanat gücü var ama yok, estetik kaygılara bulaşmış ama estetikten yoksun, şiir ama şiir değil, hikâye ama bir tuhaf, roman ama romana benzemeyen acayip bir şey, koyacaktır ortaya. Bir de şu var: Edebiyatçılarımız askerlik, güvenlik, dinsel ve daha bir sürü konuya dokunamamıştır korkunun kalın duvarlarını aşamadığından. Özendiğimiz demokrasilerin lideri Amerika, güvenlik mekanizmasındaki bozuklukları şerif Taytıs tipiyle sergileyen (Flamingo Yolu) yapımcılarına saldırmıyor, kulağından tutup deliğe tıkmıyor, yaratma özgürlüğünü engellemiyor. Demokrasi budur. Eleştirmektir demokrasi. Çeşitli, birbirine karşıt düşüncelerin, durumların tartışılması, güçlünün güçsüzleri ezmeye yeltenmemesidir. Taytıs gibi bir polisin kirli çamaşırlarını döküp saçmaya kalkışan bir sanat adamı çıksa bizde kıyamet kopar. Ne kadar çelişkili bir tavır! Başka bir toplumun iç yapısını yansıtan filmi izlettiriyorsun ama kendi toplumunun iç yapısının deşilmesine izin vermiyorsun!.. Bu yasaklar ve sınırlandırılan konular nedeniyle sanatçılarımız daracık bir alanda çalışmak, o alanın verimini tüketmek zorunda kalmıştır. Kalınca da birbirine benzeyen, birbirinin uzantısı, tüp bebekler gibi birbirinin tekrarı şiirler, hikâyeler, romanlar devşirmiştir; çeşitliliğin, çok yönlülüğün kapalı kapılarını açamamıştır. Açamamıştır ve zengin bir edebiyatın temelini atamamıştır.

Yalnız durum saptamalarıyla, gözlemleriyle yetinmiştir. Ciddi, vurduğu yerden ses getiren yapıtlar yaratamamıştır. Yaratma yürekliliğini gösterenlerin kitapları ya toplatılmış ya da kendileri tutuklanmıştır. Bu davranışın özünde sanatçıyı düzen, devlet düşmanı, acı çektirilmesi gereken bir haydut gibi görmek yatar.

Sanatçı, yaşadığı gerçekleri, hayatın büyüklüğünü ve sonsuzluğunu temsil eden yapısını ayrıntılarıyla, -bu tehlikelidir, bu tehlikesizdir- seçmesini yapmadan yaratırsa, özgün

bir yapıt doğar. Ama yasakların, yaşama alanlarını telörgülerle doldurduğu hayattan dişe dokunur bir şeyler koparmanın olanağı yoktur.

Yeni dönemde yukarıda belirttiklerimin düzeleceğini ve özgür yaratma aşamasının gerçekleşeceğini sanmıyorum.

BEKİR YILDIZ:
Değil demokrasiye geçiş aşamasında, demokrasiye geçilmiş bile olsa, yürürlükteki yasalar durdukça yaratma özgürlüğü gerçekleşemez.

Sorunuz, sanıyorum iki anlama gelebilir. Birincisi, her koşulda yaratma özgürlüğünün zorlanabileceği ve yeni biçim arayışlarıyla yaratıcılığın gerçekleşebilmesi... Buna katılıyorum. Ama, demokrasiye geçiş aşamasının, yaratma özgürlüğünü olumlu yönde etkileyebileceği düşüncesinin filizlenmiş olabileceğine katılmıyorum. Nedeni: Bir an için özellikle uçsuz-bucaksız Güneydoğu sınırlarını düşünelim. Görünürde ne bir sınır karakolu, ne bir candarına vardır bekleyen. Ama geçemezsiniz sınırı. Çünkü toprak mayınla döşelidir. Başka bir örnek: Eskrim karşılaşmalarını gözümüzün önüne getirelim. Kılıçlar çekilmiştir. Hamle... Oysa her hamlecinin belinde, bağlı bir yaylı engel vardır.

Söylemek istediğim şu: Demokrasiye geçiş aşamasındayız. Doğru. Geçiş aşamasını demokratik mi geçiyoruz? Çıkarılmış ve çıkarılmakta olan yasalar, tıpkı toprakların, yani sınırların mayınlanması gibi değil mi? Evet, yaratma özgürlüğü de mayın tarlasına dönüştürülmüştür.

Yanıtımı, örneğin, kabul edilen Olağanüstü Hal Yasası'ndan bir alıntı yaparak sürdürmek istiyorum.

● Gazete, dergi, broşür, kitap, el ve duvar ilanı ve benzerlerinin basılmasını, çoğaltılmasını, yayımlanmasını ve dağıtılmasını... yasaklamak veya izne bağlamak... Söz, yazı, resim, film, plâk, ses ve görüntü bantlarını ve sesle yapılan her türlü yayımı denetlemek, yasaklamak.

Kabul edilen aynı yasadan bir başka madde:

● Her türlü cephaneler, bombalar, tahrip maddeleri, patlayıcı maddeler, boğucu gazların bulundurulmasını, hazırlanmasını, yapılmasını veya naklini izne bağlamak, yasaklamak, toplamak...

Görüldüğü gibi kitaplarla cephaneler, bombalar, boğucu gazlar aynı yasada, yanyanadır. Aynı suçluluktadırlar...

Sonuç: Değil demokrasiye geçiş aşamasında yaratma özgürlüğü, demokrasiye geçilmiş bile olsa, yürürlükteki yasalar durdukça, yaratma özgürlüğünün gerçekleşemeyeceği kanısındayım.

Yaratma özgürlüğü konusunda, bu kadarcık olsun tartışabilmemizi bir aşama olarak kabul etsek bile, eşeğini kaybeden Nasreddin Hoca'nın, eşeğini bulunca sevinmesi gibi, bir duyguya kapılmamızın gereği yok sanıyorum.

DEMİRTAŞ CEYHUN:
Yaratma kendiliğinden özgürdür arkadaş. Kim engelleyebilirmiş ki? Olsa olsa yaratıcının özgürlükleri sınırlanabilir.

Siyasi parti kurucularının ağzından bile «kısıtlı özgürlük», «disiplinli demokrasi» gibi sözleri sıkça duyduğumuz şu günlerde... Tam birbuçuk yıldır pasaportum yok. Yurt dışına mı gideceğim? Olsun... Gidemeyeceğimi düşünmenin sıkıntısı az şey mi? Bazı kitapların, filmlerin, afişlerin evlerde bulundurulması bile yasaklanmış. «Yasak kitap» kavramı öylesine yaygınlaştı ki, «kitap yasak» oldu çıktı.

Son günlerde çok sevdiğim hikaye şu: Dördüncü Murat ferman yayınlamış; «Bundan böyle her kim ki ne suç işler, aynı şekilde cezalandırıla» demiş. Ferman kadılara gönderilmiş. Kadılardan birinin önüne iki suçlu getirmişler. Suçlulardan biri bir adam öldürmüş, öteki de bir oğlanı şaapmış. Kadı, suçlulara dönmüş: «Vallahi, demiş, padişahımın fermanı var. Her kim ki ne suç işler, aynı şekilde cezalandırılır. Suçunuz açık, dolayısıyla cezalarınız da belli. Sen bir adam öldürmüşsün, senin boynun vurulacak, sen de bir oğlanı şaapmışsın, şaapılacaksın.» Kararı böylece açıklamış ve Bostancıbaşını çağırmış, cezaları infaz etmesini söylemiş.

Bostancıbaşı suçluları almış, cezalarını infaz etmek için uygun bir yer aramaya başlamış. Böyle, üçü birlikte giderlerken, arada bir şaapılacak olan suçlu Bostancıbaşının kolunu tutup, sarsıyormuş. «Aman ha Bostancıbaşı, diyormuş, sakın ha şaşırmayasın. Şaapılacak olan benim.»

Yani... Albert Camus **Başkaldıran İnsan** adlı kitabında yineliyor. Katolik bir eleştirmen olan Stanislav Fumet «Sanat (yaratma), ereği ne olursa olsun, Tanrıyla bir yarışmadır, suçludur.» dermiş. İnsanoğlunun Tanrı fikrine ulaşabilmesi kolay mı olmuş? Nice sıkıntılara katlanmışlar, nice eziyetler çekmişler peygamberler. Hazreti İsa canından olmuş.

Doğrusu, sorunuzu da tam kavrayamadım ya... Yani, demokrasiye geçişin mi, yaratma özgürlüğünü anca sağlayabileceğini savlıyorsunuz? Yoksa yaratmanın, demokrasiyi sağlayabileceğini mi?

Yaratma kendiliğinden özgürdür arkadaş. Kim engelleyebilirmiş ki? Olsa olsa yaratıcının özgürlükleri sınırlanabilir. Engellenebilir. Seyahat özgürlüğü engellenebilir. Konut özgürlüğü (dokunulmazlığı) engellenebilir. Basın özgürlüğü engellenebilir. Ben ne için, kimin için yarattığımı iyi biliyorsam... Gerisi zümrüd-ü Anka kuşu... Laf-ı güzaf...

CEVDET KUDRET:
Daha şimdiden «yaratma özgürlüğü» düşleri kurmak, biraz erken sayılmaz mı? «Dereyi görmeden paçayı sıvamak denmez mi buna,»

Perikles, Peloponnesos Savaşı ölüleri için söylediği ünlü söylevde (M. Ö. 430) şöyle demişti:

> **Başkalarının yasalarına bakarak kurulmamış olan bir yönetim biçimimiz var; başkalarını taklit etmek şöyle dursun, biz kendimiz başkalarına örnek oluyoruz. Bu yönetim biçimimizin adı «demokratia»dır. Bu ad ona, birkaç kişiye değil, bütün yurttaşlara dayandığı için verilmiştir.**

Aradan 25 yüzyıl geçmiş, biz hâlâ «demokrasiye geçiş aşaması»ndan söz ediyoruz.

Perikles'in, «başkalarına örnek olması» ile övündüğü demokratia adlı yönetim biçimi ne zor geçilir bir ırmakmış meğer!

Daha şimdiden «yaratma özgürlüğü» düşleri kurmak biraz erken sayılmaz mı? Buna, «dereyi görmeden paçaları sıvamak» denir.

2500 yıl geriden o dereyi geçmeye kalkışmak... Eh, geç olsun da güç olmasın!.. Ne demiş atalarımız: Geç efendim!

ASIM BEZİRCİ:

Hep yazarlara soruluyor. Oysa yazarlar da sormalı:
— Geçmişte gerçekten demokrasi var mıydı?
— Şimdi mi demokrasi yok?
— Demokrasiye gerçekten geçilecek mi, geçilebilir mi?

REKİN TEKSOY:
Demokrasinin temel ilkelerinden hoşgörünün saygınlık ve geçerlik kazanması, ancak demokrasiye geçişin tamamlanmasına bağlı.

Yaratma özgürlüğü çok geniş bir kavram. Türkçe Sözlük yaratmayı «bir şey var etme; anlak ve düş gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koyma» diye tanımlıyor. Demokrasiye geçiş döneminden söz ettiğinize göre, sorunuzdaki yaratma özgürlüğünün, düşünce özgürlüğü anlamında kullanıldığı anlaşılıyor. Her şeyden önce, seçimle demokrasiyi eşanlamlı saymayıp, demokrasiye geçiş aşamasının henüz ilk adımlarının atılmakta olduğunu, sınırlama ve kısıtlamaların varlıklarını sürdüreceklerini gözden kaçırmamak gerek. Düşünce özgürlüğü konusunda kural, kuşkusuz herkesin düşündüklerini özgürce açıklayabilme hakkına sahip olabilmesidir. Bu hak güvencesini anayasalarda bulur. 1982 anayasasının 26. maddesi «herkes düşünce ve

kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir» kuralını getiriyor. Bunun gibi 28. madde de «basın hürdür sansür edilemez» kuralını koyuyor. Ancak yine anayasa, düşünce açıklama özgürlüğünün «suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması» amaçlarıyla sınırlandırılabileceğini öngördüğü gibi, basın hürriyetinin de sınırlandırılabileceğini belirtiyor. Gerekçesinde korsan basın için düzenlendiği belirtilmekle birlikte, basın kuruluşlarının tümü için kaygı verici yaptırımlar içeren basın yasası ve «suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılması» gibi, yönetimin değerlendirmesine bağlı sınırlama ölçütleri, düşünce açıklama özgürlüğü deyince, ister istemez Damokles'in kılıcını çağrıştırıyor. Demokrasinin temel ilkelerinden hoşgörünün saygınlık ve geçerlik kazanması, ancak demokrasiye geçiş döneminin tamamlanmasına bağlı.

HALÛK ŞEVKET:
Siyasal iktidar olan bir parti, devletle özdeşleşirse, elbette böyle bir toplumda özgürlük anlayışı seçeneksiz kalacaktır.

Bir toplumda yaratma özgürlüğünün bilinci oluşmuşsa orada yaratma özgürlüğü de var demektir. Günümüzde çok amaçlı bir oyuncak gibi kullanılan demokrasi düşüncesini, o düşünceyi uzun bir evrim süreci sonunda var eden toplumlar, bu kavramın anlamını iki ayrı doğrultuda üretmişlerdir. Birincisi gerçek olan, kendileri için varolan demokrasi.. İkincisi, demokrasiyi üreten düşüncenin tarih bilincinden yoksun kalan -ya da bırakılan- toplumlara ihraç ettikleri çok amaçlı demokrasi..

Toplumumuz uzun yıllar demokrasinin bu ikilemi arasında bocalayıp durdu ve gerçek olan demokrasi düşüncesini, ithal ettiği demokrasi düşüncesi üzerine sağlıklı bir biçimde yapılama becerisini gösteremedi. Gerçek demokrasilerin bilinç yapısı devletle siyasal partileri birbirlerinden ayırmıştır. Çünkü devlet egemenlik kavramını simgeler, oysa siyasal partiler politik iktidarları temsil ederler. Siyasal iktidar olan bir parti devletle özdeşleşirse elbette böyle bir toplumda özgürlük anlayışı seçeneksiz kalacaktır, bir başka deyimle tek sesli olacaktır. Tek sesli ve karşıtından yoksun kalan bir özgürlük anlayışı ise yaratıcı olabilir mi?

Toplumumuz Tanzimattan beri, yukarda kalın çizgilerle belirlediğimiz bu görünümün serüvenini, çeşitli evreler içinde yaşayıp durdu. Bu çizginin en belirgin noktası olan ve Cumhuriyet'le gelişen Atatürkçü bilinç yapısını, Atatürk'ün «Beni değil, bilimi izleyin..» sözlerinde somutlamak gerekir. Bence bu sözler, demokrasinin temelini oluşturan düşünce devrimini temel ilke olarak benimseyen çağdaş bir bilinç yapısının bütün özelliklerini içinde taşımaktadır. Nitekim bu sözlerin ardından dogmatik düşünce yapısını kırıp parçalayan vicdan özgürlüğü gelecektir. Düşünce devrimi ve vicdan özgürlüğü bağlamında ortaya çıkacak olan bilinç elbette yaratma özgürlüğünün bilinci olacaktır.

Atatürk'ün ölümünden bu yana geçirdiğimiz toplumsal ve ekonomik çalkantılarda demokrasiyi yaratabilme çabalarımız, önce devletin tek siyasal parti iktidarıyle özdeşleşmesiyle, 1950 yılı ve sonrasında da devletin yine çok partili siyasal iktidarlarla özdeşleşmesiyle, halkın adına halktan uzak bir demokrasi anlayışını, demokrasiye ters düşen bir bilinç yapısı içinde geliştirmiştir. Bu gelişim sonucunda siyasal iktidarların yıpranmaları devletin kurum ve örgütlerini güç durumlara düşürmüş, gerçek demokrasilerde halkın devleti ve kurumlarını denetleme özgürlüğü, en azından devletin yıpranmasını engellemeye dönük seçenekleri, devletle özdeş olan siyasal iktidarlarca sürekli olarak engellenmiştir. Böylece halkın yaratı kaynaklarının, halk adına sözcüleri olan ve gerçek demokrasi yanlısı bilim ve sanat adamları devleti kendi anlayış ve tutkularına özdeş kılan siyasal iktidarlarca her dönemde dışlanmışlardır. Yıllarca toplumumuzda devletle partili siyasal iktidarların özdeşleşmesinden doğan, yaratıcılıktan yoksun ters bilinçlenmeyle, halkın özgün yapısından kaynaklanan devrimci düşüncenin bilinci iki karşıt olarak çatışmaktadır.

6 Kasım 1983 günü yapılan seçimlerle yeni bir demokrasi anlayışına geçiş aşamasında, yazımızın başından beri açıklamaya çalıştığımız durumlar değişecek midir? En azından bu durumları değiştirecek bilinç yapısı siyasal iktidar olacak partilerimizde oluşmuş mudur? Bunları cevaplayabilmek için zaman henüz erkendir. Yalnızca daha bir üst düzeyde, kısa sürede elde edilen deney ve birikimlerle sürmesi gereken, özgür düşüncenin özünde varolan yaratıcı sanat anlayışımızdır. Sanatları birbirlerinden ayırıp koparmadan, bütün sanatların bilinç yapısını özümleyen, bu bilinci halkın bilinci haline getirip devletin egemenlik kavramıyle özdeşleştirebilirsek bu yeni demokrasi aşamasında ancak işlevsel olan bir yaratma özgürlüğüne kavuşabiliriz. Sanıyorum ki, bu uğraşta en büyük iş, siyasal iktidarların tutumundan çok, sanat ve bilim adamlarımızın tutumuna bağlı olacaktır.

KONUR ERTOP:
Yaratma özgürlüğünü yeniden elde etmek diye bir sorun olamaz. O hep vardır, kısıtlanamamış, yok edilememiştir.

Yaratma özgürlüğü... Bu, hiç kimsenin, hiçbir yönetimin engelleyemeyeceği, ortadan kaldıramayacağı bir özgürlüktür. Bu özgürlüğü yeniden elde etmek diye bir sorun olamaz. O hep vardır, kısıtlanamamış, yok edilememiştir. Taşlıcalı Yahya Bey'in, Sami'nin Şehzade Mustafa Mersiyelerini yazmalarını Kanuni Sultan Süleyman önleyemedi. Namık Kemal'in yaratma özgürlüğüne Abdülaziz'le Abdülhamit engel olamadı. Sürgünler, hapisler yaratma özgürlüğünü sınırlayamadı: Nazım Hikmet **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nı Bursa Cezaevi'nde yazdı. Kemal Tahir romanlarının büyük bir bölümünü Malatya Cezaevi'nde kaleme aldı. Can Yücel'in **Bir Sürgünün Şiirleri** kitabı Adana Cezaevi'nde meydana geldi.

«Demokrasiye geçiş aşaması» diyorsunuz! Bu aşamayı 1946'dan itibaren ulusumuz 5 kez yaşadı. Demek demokratik yönetimden uzakta kaldığımız 5 dönem olmuş. Bütün bu dönemler Orhan Kemal'in, Yaşar Kemal'in, Fakir Baykurt'un, Adalet Ağaoğlu'nun... yaratma özgürlüklerini yok edebildi mi? Geride bırakmakta olduğumuz dönem gibi, «geçiş aşamasında» olduğumuz dönemde de, toplumumuza, insanımıza, yaşamımıza tanıklık eden, geleceğimize yön çizen yazarlarımızın baskı tanımadan, ödün vermeden çalışmalarını sürdüreceklerine kuşku yoktur.

ATİLLA ÖZKIRIMLI:
Son yıllardaki ekonomik durum, yasal sınırlama getirilmese de fiilen yaratma özgürlüğünü kısıtlamış durumda.

Sanatsal bir ürünün varolabilme süreci, tasarlandığı andan başlayarak yaratıcısından dışlaştığı ana kadar değişik aşamaları kapsar. Bu nedenle yaratma özgürlüğünü soyut bir kavram olarak göremeyeceğimiz gibi düşünme ve düşüncelerini yayabilme özgürlüğünden de ayıramayız.

Sorunuzun bu açıdan yanıtı bir anlamda 6 Kasım seçiminin sonucuna bağlı. Ama sivil bir yönetime geçilecek de olsa, yaratma özgürlüğünün geleceği konusunda çok iyimser olmadığımı söylemeliyim.

Nedeni açık. En yetkili ağızların da dile getirdiği gibi, beş yıllık yeni bir geçiş dönemine giriyoruz. Bu geçiş döneminin yeniliği sivil oluşu. Ama gerekli yasal düzenlemeler önceden yapılmış durumda. Hele Basın Yasası, Danışma Meclisi'nin sivil kanadından çıktığı biçimiyle kesinleşirse (bu yanıt yayımlandığı tarihte kesinleşmiş olabilir) basına getirilen sınırlamalar yaratma eylemini önemli ölçüde etkileyecek. Düşündüğünü yazabilme ve yayımlatabilme zorlaşacak. Toplatılan bir kitaptan dolayı yalnız yazarının değil, kitabı yayımlayan yayıncının, kitabın basıldığı basımevinin de sorumlu tutulması zaten zor durumdaki yayıncılığı öldürecek. Yürütmenin (icranın) güçlendirilmesi amacına yönelik bu yasal düzenlemeler, aslında iktidarda olan siyasal partinin, hangi düşüncede olursa olsun karşıtlarını susturmasına yol açacak.

Üstelik son yıllarda içinde bulunulan ekonomik durum, yasal sınırlamalar getirilmese de fiilen yaratma özgürlüğünü kısıtlamış durumda. Kitabı okur için lüks nesne durumuna getiren kitap fiyatlarından söz ediyorum. Ekonominin yaşadığı enflasyon basım giderlerini yükseltip yayıncıyı zorladıkça gelecekte daha da tırmanacak kitap fiyatları. Dolayısıyla geliri aynı oranda artmayan okurun alım gücü azalacak. Bu ise zaten en alt noktaya inmiş talebi büsbütün düşürecek.

Ayrıca bu olumsuzluklara, okuma alışkanlığı vermeyi değil, okuma zevkini yok etmeyi amaçlayan bir eğitimin sonuçlarını; kitabı korkulacak bir nesne durumuna getiren anlayışı; renkli basınca pompalanan foto-roman düzeysizliğini ve benzerlerini de ekleyebilirsiniz.

Şimdi ben size sorayım: Yaratma özgürlüğünün geleceği konusunda gerçekten iyimser misiniz? Ya da en önemlisi böyle bir özgürlüğün var olduğuna gerçekten inanıyor musunuz?

●

NEDİM GÜNSÜR:
Sanat, edebiyat daima ileriden, yeniden özgürlükten yanadır.

Yakın bir gelecekte demokrasi düzenine geçeceğiz. Seçimlerden sonra parlamento işlemeye yönelecek. Demokratik kurumlar, üniversiteler, milli eğitim, hukuk mekanizması vs. çalışmaya başlayacaklar. Özgürlükler bir oranda çoğalacak. Basın, görevini daha bir serbest sürdürecek. Sanatçıların yaratma özgürlüğü de belli bir düzeyde artacak... Bu doğrultuda daha birçok olumlu durumlardan söz edilebilir. Ne var ki, bugünküne benzeyen devreleri yakın geçmişte birkaç kez yaşadık. Geçen giden olayları düşününce, insan tam anlamıyla iyimser olamıyor ve, acaba sorusu yineleniyor.

İlk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı kazanmış, kısa sürede çok önemli atılımlar ve devrimler yapmış bir ulus olduğumuz halde; sonunda işleri yürütemez durumlara geldik ya da getirildik. Haliyle 27 Mayıs devrimi yapıldı. İleriye, demokrasiye ve çağdaşlığa dönük bir ordu ve aydın harekâtıydı bu. Uzun inceleme ve çalışmalar sonunda, yeni bir anayasa hazırlandı. Ulusumuz büyük çoğunluğuyla onu onayladı. Partiler kuruldu, yeni demokratik kurumlar oluşturuldu. Seçim yapılıp parlamento umutla çalışmaya başladı, ne yazık ki bir süre sonra yine partisel sürtüşmeler ve toplumsal gerilimler derken işler çığrından çıktı. 27 Mayıs'ı oluşturan nedenlerin hızı, biçimi ve boyutları akıl almaz bir şekilde büyüyerek toplum düzenimizi allak bullak etti. Yeni askeri müdahaleler birbirini takip etti. 12 Mart, 12 Eylül... Anayasa mı yanlıştı? Yoksa, öngördüğü evrimleşme mi yapılmamıştı? Ya da dış mihraklar mı böyle istiyorlardı? Cumhuriyetin 60. yılına geldiğimiz halde, bunalımlardan, kalkınamamışlıktan bir türlü kurtulamamıştık.

27 Mayıs anayasasının getirdiği yeni hak ve özgürlüklerin ve bazı demokratik kurumların bir bölümü, toplumca özgürlüklerin iyi ve doğru kullanılmadığı gerekçesiyle değiştirilerek yeni bir parlamenter demokrasi deneyimine daha giriyoruz. Hayırlı olmasını dileriz...

Yeni anayasanın maddeleri, ehliyetli kurum ve kişilerce bir süre önce uzun uzun tartışıldı. Benim bunlara ekleyeceğim yeni bir yorumum yok. Sadece olayların tarihi gelişimini kabataslak sıraladım. Bir sanatçı olarak, yaratma özgürlüğü açısından şu durumu vurgulamadan edemeyeceğim: Sanat, edebiyat daima ileriden, yeniden, özgürlükten yanadır. Düşünce olmaksızın sanat ürünü oluşturulamayacağı gibi, düşünceleri özgürce açıklamak ve yaymanın olanaksız olduğu ortamlarda, sanatsal üretimin gelişme göstermesini beklemek de bir düştür. Düşünce özgürlüğünün somutlaştığı alanlardan biri olan sanatsal üretim, bu özgürlüğün diğer yansımalarıyla at başı ilerlediği sürece yeniden, ileriden, demokrasiden yana olan gelişmeye katkısını sürdürebilir ancak...

NEŞET GÜNAL:
Yaratma özgürlüğünün kısıtlanması, sanatçının toplumsal işlevinin kısıtlanması, kitlelerle ilişkisinin kesilmesi demektir.

Türk toplumu «Anayasa»nın ilkeleri doğrultusunda yeni bir yaşam sürecine girmiştir. Demokrasiye geçiş aşamasında «Temel hak ve özgürlükler»in sınırları çizilmiştir. Çok partili yönetimde «özgürlükler»in kullanılması yeniden yaşama girecektir.

Demokratik sistemde «yaratma özgürlüğü» kesinkes olmalıdır. Özgürlüklerin baskı altına alınması demokratik sistemle bağdaşamaz. Kamu yararına da olsa kişi hakları özünden zedelenmemelidir.

Her birey gibi sanatçı da anayasal düzene uymak zorundadır. Ama sanatçı düşünce ve yaratmalarında zorlanmamalıdır. Özgür yaratma sanatçı için bir hak olmalıdır. Ve bu hak özgürce kullanılmalıdır. Çoğulcu demokrasilerde düşün ve yaratma çeşitliliği gereksinimin çeşitliliği ile bütünleşir ve zenginleşir. Özgürlük ortamında oluşan yaratma coşkusu özgün yapıtlar üretir.

Yaratma özgürlüğünün sınırlanması sanatçının toplumsal işlevinin kısıtlanması, kitlelerle ilişkisinin kesilmesi demektir. Toplumların yapısal özellikleri sanatsal yaratma ortamının koşullarını belirler. Yaratma özgürlüğü sınırsız değildir. Sanatçı toplumsal gereksinimi olumsuz yönde zorlayamaz, çevresi ile ters düşemez. Öncüdür, ama yapıcıdır. Yaratmanın bilincinde özgürlüklerin sınırlarını kullanır. Salt özgürlük adına yaratma olmaz. Sanatçı toplumsal tavırları, pekişmiş yargıları kollamak zorundadır. Yaratıcılık, toplumdaki dinamik ögeleri harekete geçirmek, onlara atılım kazandırmaktır. Değişik yaşam biçimlerini yansıtan duygu ve düşüncelerin yaratıya dönüşmesi toplumsal içeriğin zenginleşmesini sağlar. Yaratıcılığın bireysel çıkışları toplum ve bireyi zorlayamaz. Yaratma ile yaratılan ortam arasında özdeşlik vardır. Özgür yaratmaların etkinlik ölçüsü geçerliliğinin de ölçüsüdür.

GÜROL SÖZEN:
Doğa ve insanoğlunun yarattığı güzellikler hiç sınır tanımaz, nedeni, yaratma sözünün karşılığı «Yokken var etmek» çünkü.

«Sanat güçlüdür doğadan.
Biliyorum, soylu heykellerle kanıtladım bunu.
Güçsüz kalır yapıtın yanında zaman ve ölüm.»

«Yaşım artık kör ve sağır ihtiraslardan arındı- Ölümle barışıyorum» diyen Michelangelo'nun dizeleri bir gerçeği savunuyor: Sanatın doğadan güçlü olduğunu. Peki nedir öyleyse doğa? Toprağın, suyun, yağmurun bereketi. Yaşamın, doğurganlığın simgesi... Bir başka soru daha! Doğanın serpilip gelişmesine, «yaratma özgürlüğü»ne karışan kim? Hiç kimse! Serpilip gelişen doğa, sözünü ettiğimiz yağmurun, suyun, güneşin ve toprağın bir uzantısıydı. Çiçekler, otlar, ağaçlar ve hayvanlar onun varlığıydı. Ta ki insanoğlu piyasaya çıkıncaya değin. Ve insanoğlunun gözlediği gerçek; doğanın hiç dur durak tanımadan habire ürettiğidir. Yeşertip meyva vermesi bu oluşumun sonucudur. Öyleyse? İnsanoğlu da üretebilir. İnsanoğlu da yaratabilir. Doğaya inat değil. Doğa bir öğreti. İşte bu öğretinin yolu özgürlüktür. Tıpkı doğa gibi. Ne karışanı ne görüşeni var. Ama bir gerçek var ki ona sanat diyoruz. Tam on bin yıldan beri. Hadi usta işi ürünler için yedi bin yıldan beri, diyelim.

Rönesans'ın büyük ustası Michelangelo'nun yarattığı güzellikleri doğadan güçlü görmesi, işi daha da pekiştiriyor. «Doğa yaratıyorsa, ben de yaratıyorum. Ve doğa özgürlüğü kuşanarak ürün vermişse; ben de her yarattığımı ödün vermeden ürettim.» diyor. Yalnız Michelangelo mu? Hepimizin bildiği sayısız ustalar: Edebiyatından, müziğinden, resminden, heykelinden, tiyatrosuna değin bu ögeyi kullandılar. Bağımlı olanlar yok mu? Var elbet. Ama sanatını güdümlü yönlendirenlerin gücü ve sayısı hiçbir zaman yetkin olmadı. Çünkü sanat bir doğum. Sanatçının kendi dünyasında oluşan bir ürün. Çok tanrılı düzenden tek tanrılı toplumlara değin bu böyle. Doğa ve insanoğlu'nun yarattığı güzellikler hiç sınır tanımaz; nedeni yaratma sözcüğünün karşılığı «Yokken var etmek.» Çünkü. Öyleyse, bu bir özgürlük sorunu.

Aslına bakılırsa, burnundan kıl aldırmayan kişidir sanatçı. Doğru ya da yanlış, düzgün ya da eğri, çirkin ya da güzel; sonuç ne olursa olsun kendi hesaplaşmasını kendi vermelidir kim neyi yaratıyorsa. Tek savunduğu sanat olduğu için de üzerine toz kondurmaz. Uzun sözün kısası: Doğa nasıl özgür yaratıyorsa ve biz doğanın yeşermesini. çiçeklenmesini savunuyorsak, onun yaratma ortamını da benimsiyoruz demektir. Bunun adı; özgür yaratmadır. Anadolu toprağında bu öykü yedi bin yıldan beri devam ediyor: Hangi koşul içinde olursa olsun.

AYDIN AYAN:
Kişi düşünemiyorsa yaratamaz, düşünüyor da düşündüğünü özgürce yaşama geçiremiyorsa, engelleniyorsa yaratma özgürlüğünden sözedilemez.

İster «demokrasiye geçiş aşaması»nda olsun, ister «otoriter», ister «totaliter yönetim» sırasında olsun sanatçı/insan baskı altındadır. Düşündüğünü eksiksiz söylemekte, düşündüğünü yaşama geçirmekte, yaratmakta özgür değildir. Özgür değildir diyorum çünkü özgürlük ya tam olarak vardır, ya da hiç yoktur. Düşüncenin şu kadarının söylenmesine izin veriliyor, geri kalanı için yeni mahpushaneler yaptırılıyorsa bu ancak olmayan özgürlükle açıklanabilir. Yaratma özgürlüğü de kişi özgürlüğünün gözesini oluşturan düşünce özgürlüğünden bağımsız değildir. Kişi düşünemiyorsa yaratamaz, düşünüyor da düşündüğünü özgürce yaşama geçiremiyor, engelleniyorsa yaratma özgürlüğünden sözedilemez kanımca.

Sanatçı, iyiye, doğruya, güzele, yaşanılası bir dünyaya varmak için, varmayı çabuklaştırmak için irdeleyen, didikleyen, bozuk giden şeylere karşı meslek adamı olduğu sanatın dili ve anlatım olanaklarıyla karşı duran, hemen olumlamayan ve Atatürk'ün sözleriyle «ışığı alnında ilk duyan kişidir». Bu nedenle de egemen güçlerce, onların iktidarlarınca birbirine bağlı olarak hem ekonomik, hem de politik baskı altında tutulmaya çalışılır. Bu, hem Türk sanatında, hem dünya sanatında örneklerini gördüğümüz sözkonusu güçlerce sürekli başvurulmuş bir yöntemdir. Nedir, sanatçı tüm baskılara karşı yaratmaktan, yaşanılası bir dünyaya varmak için savaşmaktan geri durmamış, düşündüğünü söylemenin, bir başka deyişle «yaratma»nın yolunu bulmuştur. Bir yazın adamımız «zamanla, suç işlemeden yazı nasıl yazılır deneyimine vardım sanırım» derken insanlık tarihi boyunca özgürlük uğruna verilen savaşlarda başvurulan yöntemi de açıklamış olmuyor mu?

Uzatmadan -gönül rahatlığıyla(!)- şu söylenebilir sanırım: Bugün ne yaklaşık 100 yıl öncesinin «Matbaalar Nizamnamesi», ne kara sakallarıyla Mahmut Nedim Paşa ve ne de İkinci Abdülhamit'in kana bulanmış yönetimi var. Pek çok şey değişmiş durumda, gün aşırı, bazen her gün traş ettiğimiz pırıl pırıl, sakalsız yüzlerimiz; «başarı oranının yükseldiği üniversitelerimiz», egemen sınıfların ve onların siyasi iktidarlarının ekonomik ve politik baskılarının olmadığı toplumumuzla, -sorunuzun yanıtı olarak- «demokrasiye geçiş aşamasında» ve her aşamada, değil yalnız «yaratma özgürlüğü konusunda» her konuda çok iyi şeyler düşünüyorum.

●

MÜKERREM BERK:
Sanatçı, yaratacağı eseri tam bir özgürlük içinde hissettiği ilhamla meydana getirebilir.

Yaratma gücü daima özgürlük içinde doruğuna varmıştır. Bütün dünyadaki örnekleri bunu kanıtlamaktadır. Memleketimizde Cumhuriyet ilânından anarşik devreye gelinceye kadar yaratılmış olan sanat yapıtlarına bakacak olursak, müzikte, resimde, heykelde ve şiirde büyük gelişmeler kaydedildiği görülebilir.

Sanatçı, yaratacağı eseri tam bir özgürlük içinde hissettiği ilhamla meydana getirebilir. Aynı zamanda özgürlük, yaratıcılık gücünü de arttırır. Tüm sanatçılara (yurdun her köşesindeki) sağlanacak maddi, manevi olanaklar sadece büyük kentlerimizde yaşayanlara özgü kalmayıp, yurdumuzun her köşesinde yeşerecektir. Türk kabiliyet ve istidadı açık seçik ortadadır. Örneğin; Batının uzun yıllar önce başlattığı opera sanatı, tiyatro sanatı, senfonik orkestralar, Atatürk'ün kültüre verdiği önemle kırk-elli sene içerisinde onların seviyesine ulaşmıştır.

Demokrasiye geçiş döneminde, Atatürk'ün başlattığı sanat alanında büyük aşama sağlanacağına eminim.

SADIK GÜRBÜZ:
Baskı rejimleri eskidendi, halkların özgürlükleri tanımadıkları dönemlerde. Kalan bir iki kırıntı da ulusların çöpü olarak tarihe gömülecek.

İçinde bulunduğumuz şu günler demokrasiye geçiş günleri olarak özellikle vurgulanıyor TRT ve basın tarafından. Halkımız demokrasinin yeniden işlerlik kazanacağı günlerin beklenti ve özlemi içersinde. Halkın özgür iradesiyle kendini yönetmesi demek olan demokrasi ile özgürlükler vazgeçilmez bir bütün oluştururlar. Biri yoksa diğeri de yoktur özgürlüklerin. Sınırsız özgürlüklerin anarşi yaratacağı görüşü ile başkasının özgürlüğünün başladığı yer ile sınırlandırılmıştır. Ancak bu sınır, düşünce özgürlüğü için sözkonusu değildir; zira onun da karşıt düşünce ileri sürme özgürlüğü burda başlamakta. Gerçeğe ancak düşüncelerin çatışmasıyla varılabilecektir. Yoksa «sadece benim gibi düşünebilirsin» anlayışıyla değil.

Özgürlük hareketlerinin tarihi gelişmesine bir göz atarsak, batıda ilk 1215 yıllarında Magna Carta Libertatum ile İngiltere görülür. Yeni kıtaya göçlerle birlikte getirilen hareket kendini 1776 Virginia Haklar Bildirgesinde gösterir. Bu yayılmada Prütencilik denen dini akımın büyük etkisi olmuştur. Prütenciliği A. Merwyr Davies şöyle tanımlıyor: «Prütencilik insana değil tanrıya boyun eğen kadınların ve erkeklerin sesidir. Prütencilik, Richard Rogers gibi İngiliz ulusunun gelişmesini sağlayan, Edvard Dening gibi düşünce özgürlüğünün baltalanmasını kilisenin kötü yönetimine yorup kraliçeyi açıkça azarlamayı göze alanların, Peter Wentworth gibi İngiliz ulusunun haklarını korumak için zindanlardan korkmayanların hareketidir». O yüzyılların özgürlük anlayışını açıklaması açısından çok ilginç. Özgürlüğü tanrının insanlara verdiği doğal hak sayarlar ve bunları korumayı devlete verirler. Devletin görevi özgürlükleri kısmak değil onları güvence altına almaktır. Bunu Virginia Haklar Bildirgesi'nin onikinci maddesinde açıkça görürüz. Bu madde basın özgürlüğü ile ilgilidir. 1789 insan ve yurttaş hakları evrensel bildirgesi de artık bütün Avrupa ve Amerika'da elde edilen hakların toparlanması şeklinde oldu ve hepimiz çok iyi biliyoruz.

Bizde ise 1836 Gülhane Hatt-ı Hümayunu ve 1856 Islahat Fermanı'nı geçersek ilk 1876 anayasasında özgürlükten anlam olarak sözedilir. 1921 anayasasında o günlerin koşulu olarak «bağımsızlık»tan sözedilmekte, 1924 anayasasında ise özgürlükler sıralanmakta, ancak bunların güvence altına alınması ilk 1961 anayasasıyla olmaktadır. Yüzlerce yıldır «tebaa» olan halkın özgürlüğü tanıması Cumhuriyet Türkiyesi'nde halkla beraber kurtuluş savaşı veren Atatürk ve başlattığı demokrasi ile olmuştur. Ancak halkın özgürlükleri tanıması yüzyılları bulsa da sonuçta onu kavramış ve ona sahip çıkmış gözükmekte.

Açıklandığı gibi bu konuda batıyı en az bir yüzyıl geriden izliyoruz. Unutulmamalıdır ki sosyal ve ekonomik gelişmeleri gecikmiş toplumlarda gelişme ancak demokrat olabilmeye, düşünceye özgürlük tanıyabilmeye bağlıdır. Özgürlüklerin kısıtlandığı yığınların suskunlaştığı, demokratikleşmenin askıya alındığı bir düzende tutarlı bir kalkınmadan sözetmek ancak politikacıların çok sevdiği bir masaldır. Gelişmenin anahtarı politik alanda her türlü düşünceyi ileri ve yeni örgütlenmelere açmaktan geçer. Demokratik süreç aynı zamanda dünyayı değiştirmenin de en emin yoludur. Çağımız bu anlamda demokrasi ile üretimin toplumsal niteliği arasında belirgin bağlar kurmaktadır. Unutulmamalıdır ki yaşamı sağlayan toplumcu düşünce ve onun sanatıdır. En uygun toprak da özgürlüklerle bezenmiş bağımsız bir yurt toprağıdır.

Bir yeni demokrasi dönemine girdiğimiz günümüzde demokrasiden korkulmaması, düşünceden çekinilmemesi gereğine inanıyorum. Çok açıktır ki, düşüncesine güvenen, karşıt düşünceyle karşısındakini çürütür. Korkması gerekenler düşüncesi olmayanlar ve çıkarına dokunulanlar olmalıdır. Bilinmelidir ki «fikri hür vicdanı hür nesiller» demokrasinin ve özgürlüklerinin inançlı savunucusu olmak görevini yüklenmişlerdir ATA'dan.

Yaratma özgürlüğüne gelince bu konu düşünce özgürlüğü içersinde olmakla birlikte üzerine en fazla şimşek yağdırılan konu olmuştur. İlkçağlarda heykeller kırılmış, resimler parçalanmış, dine aykırı diye. Kilise uygulamaları yüzünden dinsiz ilan edilmiş, engizisyonun işkencelerine çarptırılmışlardır. Galile dünya güneşin etrafında dönüyor dediği için

başına gelmedik kalmadı, ama bugün çocuklar dahi biliyor bunu.

Bizim olan bir Seyrani, Hatayi, Bedrettin, Pir Sultan gibi «namuslu ama cüretkâr olmayanların» yanında olan yüzlerce ozan var belleğimizde. Biz bir Tevfik Fikret, bir Namık Kemal'i de tanıyan bir ulusuz. Biz o yaratıcıların açtığı yoldan bu günlere geldiğimizi reddetmiyoruz. Tüm sosyal bilimcilerin birleştiği bir nokta vardır ki o da «anarşinin kaynağı özgürlük değil özgürsüzlüktür». Bir düşünce yine karşıt bir düşünce ile yok edilebileceğine göre ondan korkmak yersizdir. Toplumların demokrasi gelişiminde sanatçılar, düşün adamları zindanlarda çürümüş, can vermiş ama ürünleri (yaratıları), tüm baskılara rağmen ölümsüzlüğe erişmiştir. Hızır Paşa'ya Pir Sultan Abdal'ın cevabı bir edebiyat anıtı gibidir.

«Üçüncü ölmem bu hain
Pir Sultan ölür dirilir.»

Baskı rejimleri eskidendi, halkların özgürlükleri tanımadıkları dönemlerde. Biz halen kalan bir-iki kırıntının da tarihe ulusların çöpü olarak gömüleceğinden eminiz.

●

TURHAN SELÇUK:
Karikatür sanatı önce İngiltere'de benimsendi. Çünkü Avrupa'da mutlakiyet rejimleri sürerken, orda demokratik rejim kurulmuştu.

Karikatürün tarihçesinde şöyle yazar: «Avrupa'da mutlakiyet rejimleri sürerken, İngiltere'de demokratik rejim kurulmuştu ve basın özgürlüğünü tanımıştı. Bu nedenle karikatür sanatı önce İngiltere'de benimsendi. İngilizler bu sanatın öncülüğünü tam 300 yıl rakipsiz olarak ellerinde tuttular». Demek ki bu sanatın gelişmesi özgürlük ortamı istiyor. Yazma, çizme, basma özgürlüğü istiyor. Bu ortam olmasa karikatür sanatı nasıl doğar, nasıl gelişirdi?..

17. yüzyılda mizah çizerleri, Kral Louis-Philippe'in kafasını sürekli olarak armut biçiminde çizerlermiş. Kral, bu çizgilere öfkelenip «Beni bu edepsizlikleriyle öldürecekler» diye bağırır çağırırmış ama, dava açmazmış. Açtığı tek davayı ise kaybetmiş...

Geçmiş yüzyıllardan verilen yukardaki örnekler yaratma özgürlüğünün çağımızdaki önemini açıkça belirlemektedir.

«Herkes düşünce ve kanaat özgürlüğüne sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir veya yayabilir.»

Bu madde, demokratik rejimlerin temel taşlarından birisi, birincisidir. Yaratma özgürlüğünü de kapsayan bu ana kurala, demokrasiye geçiş aşamasında dahi saygılı olmalıyız.

FERRUH DOĞAN:
Asıl önemli olan, basını yöneten tekellerin kendi hesaplarınca karikatürdeki «yaratma özgürlüğü»nü kısıtlamaları ya da yönlendirmeleri.

Genelde her alanda «yaratma» özgürlüklerin bütünleştiği, birbirini tamamladığı bir ortamda gelişir, yayılır, etkinleşir. «Yaratma» bir ülkenin önemli kaynaklarından biridir.

Başlı başına «yaratma» durdurulamaz, yok edilemez; yaratıcının kendi süreci içinde, kendi hesaplaşmasıyla devamlılığı süren bir beyinsel, duygusal yaşam koşuludur. Bu «yaratma»nın topluma ulaşması zaman zaman kesintiye ya da engellemeye uğrar. Bu kesinti ve engellemeler siyasal, ekonomik, iletişimsel vb. olur.

«Yaratma özgürlüğü» toplumların kendi yapılarına göre görecedir. Bir toplumun kendine yeter sandığı yaratma özgürlüğü bir başka toplum için yetersiz olabilir.

«Yaratıcı»nın özgürlüğünü nereye kadar yeterli gördüğü de önemlidir. Bu da düşün, bilim ve sanattaki iletişim özgürlükleriyle ilgilidir. Çatışma burada başlar...

«Yaratma Özgürlüğü» ile ilgili aklıma takılan sorunların bir bölümünü böylece belirttikten sonra gelelim karikatürde «yaratma özgürlüğü»ne...

Karikatür genelde yazılı basının bir parçasıdır. Basınla birlikte gelişir, yayılır, kendini sürdürür. Basına getirilen kısıtlamalar, baskılar bu alanda «yaratma özgürlüğü»nü zedeler, engeller, giderek yok edebilir. Bu, işin yasal görünümüdür. Yasaların hukuka uygunluğunun savaşı hep verilir, verilegelmiştir.

Asıl önemli olan basını yöneten tekellerin kendi hesaplarınca karikatürdeki «yaratma özgürlüğü»nü kısıtlamaları ya da daha kötüsü yönlendirmeleridir.

İnsanın temel hak ve özgürlüklerinin ayrılmaz bir parçası olan «yaratma özgürlüğü»nün kısıtlanmasını, engellenmesini giderek yok edilmesini birçok yönüyle gündeme getirmeliyiz.

TAN ORAL:
Demokrasi, toplumsal yaşama kişisel katılımı kolaylaştırır, doğallaştırır. Bu da olsa olsa toplumsal yaratımı özgürleştirir ve zenginleştirir.

Yaratma dediğinizde yeni biçim, yeni yapıt, yeni yöntem, yeni ortaya koyuş, yeni düşün ve yeni yorum düşünüyorum. Daha önce var olmayanı ortaya koyma işini.. Bu, daha önce olmadık biçimde ve anlamda yaşamın maddesel değişimine de neden oluyor. Zorunluluk, sıkıntı ve bunları aşma isteği, yaratmayı gerekli kılıyor. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmiyor. Yaratma bir çözüm mü? Belki beklenen, ama umulmadık bir çözüm. Hiç değilse çözüme doğru atılan adımlar bütünü. Bir birikim sonucu ve yeni bir birikim. Kısaca yaratım, bir emek işi.

Yaratmada yöntem her zaman, bol seçenek içinden elemedir. Çünkü bol seçenek, yaratmada rastlantı olasılığını yükseltecektir. Doğaç'tan (spontane) diye adlandırılan ansal yaratımlar için de bu doğrudur. Burada gerekli emek birikimi, seçenekler ve eleme daha önceden oluşmuştur. Biz salt sonucu görüyoruzdur.

Yaratma, örneksiz olduğu için yönlendirilemez de. Onun için o özgür bir eylemdir ve özgür ortamda oluşur. Kişi kafasında yeni seçenekler oluştururken sınır, kontrol, baskı, sansürle karşılaşmamalıdır. Özgür düşünce ortamında bulunmalıdır.

Büyük Alman şairi Schiller diyor ki: **«Düşünsel yaratım sırasında, aklın nöbetçileri kaldırılmıştır kapılardan; paldır küldür içeri dalar düşünceler. Akıl eleştirme görevini ancak bundan sonra yerine getirebilir».** Daha sonra da sırasıyla eleştirmenler, karşıt düşünceliler ve savcılar gelir. Oysa Schiller şöyle sürdürüyor 1 Aralık 1788'de söylediklerini: **«Düşüncelerini zamanından önce eleştirip gereksiz bir titizlikle ayıkladığın için yaratmada güçlük çekiyorsun».** Bu, kişisel yaratma için olduğu kadar toplumsal yaratma için de doğrudur.

Demokrasi, toplumsal yaşama kişisel katılımı kolaylaştırır, doğallaştırır. Bu da olsa olsa toplumsal yaratımı özgürleştirir ve zenginleştirir.

Yok, demokrasiye geçme aşamalarında yaratma özgürlüğü kısıtlanırsa, bunu çözmek yine yaratıcıların işi, yine emek işi olacak.

●

ONAT KUTLAR:
«Çağdaş yaratma özgürlüğü» kavramının içeriğini değil, iki yüzyıl öncenin hak ve özgürlüklerini tartışıyoruz.

Yaratma özgürlüğü, doğal olarak «İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi»nde ve daha sonraki uluslararası belgelerde ifadesini bulan öbür temel hak ve özgürlüklerle birlikte düşünülmelidir. Bugün ülkemizde, «çağdaş yaratma özgürlüğü» kavramının içeriğini değil, iki yüz yıl öncenin hak ve özgürlüklerini tartışmak durumunda kalıyoruz. Hatta bunları tartışma özgürlüğünün bulunup bulunmadığı da kuşkuludur.

Ancak, yeryüzünde yüzlerce yıllık, ülkemizde de en az yüz elli yıllık özgürlük ve demokrasi mücadelesinin, bugünün koşulları nedeniyle duracağını sanmak da son derece yanlış olur. Koşullara boyun eğmek, susmak, en hafif deyimiyle onursuzluğu kabul anlamına gelir. Her durumda,

yaratıcının, düşünen kişinin yapabileceği şeyler vardır. Bir yandan yasal sınırlamaları, günlük uygulamaları demokrasi'nin gereklerine uygun biçimde değiştirmenin yolları aranmalı, öbür yandan varolan sınırlar içinde özgürlükler kitle ile diyalog koparılmadan, kararlı biçimde kullanılmalıdır. Başta basın olmak üzere, düşüncelerini kamuoyuna iletmek durumunda bulunan kişi ve kuruluşların bu konularda geçerli bir sınav verdikleri kanısında değilim. Temel hak ve özgürlüklerin, bu arada düşünce özgürlüğünün, yaratma özgürlüğünün içinden geçtiğimiz dönemlerde «dolaylı biçimde» bile olsa kararlılıkla savunulduğunu, her düşünce ürününde bu konuya özen gösterildiğini söyleyebilir miyiz?

Kaldı ki, susma'nın bile bir erdem sayılabildiği garip bir dönem yaşıyoruz. Temelsiz korkular, ya da çıkar hesaplarından ötürü kıraldan fazla kıralcı kesilip bülbül gibi şakıyanlar, yarın kendilerine bu konular sorulduğunda ne yanıt verecekler çok merak ediyorum.

ÖMER KAVUR:
Kişisel kanım o ki, sanatçı tüm elverişsiz koşullara karşın yaratma özgürlüğünü kendinde bulmalıdır.

Yaratma özgürlüğü, yönetimlerin kültür ve sanat anlayışlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Demokrasiye geçiş aşamasında kültür ve sanat anlayışında bir değişiklik görülmezse, diğer bir deyimle fikir ve düşüncelere özgürlük tanınmazsa olumlu anlamda bir gelişme beklemek yersiz olur. Kişisel kanım o ki, sanatçı tüm elverişsiz koşullara karşın yaratma özgürlüğünü kendinde bulmalıdır. Aklın aşamayacağı engel yoktur, bundan ötürü akılcı yöntemlerle üretim yapan bir sanatçının anlatamayacağı, iletemeyeceği düşünce ya da duygu yoktur. Sanatın gücü de yaratıcılığın ve aklın sınırlanamaz engin olanaklarından kaynaklanır sanıyorum.

Sanatçı bu anlamda yaratma özgürlüğünü belirleyen koşullardan etkilenmemeli, bundan ötürü bağlanmamalı, inandığı biçimde sanatsal üretimini kesinlikle sürdürebilmelidir.

ATİLLA DORSAY:
Sanatsal yaratma özgürlüğüne en uygun zemin demokratik bir yönetim altındadır.

Sanatsal yaratma özgürlüğüne en uygun zeminin demokratik bir yönetim altında oluşabileceği kuşku götürmez. Gerçi dünyada en soylu sanat üretimi örneklerinden bir bölümünün en zorba yönetimler altında yaratıldığı da gözlenmiyor değil. Ama ne çabalar, savaşımlar, giderek kan ve can pahasına... Türkiye'de demokratik bir sistemin tam anlamıyla (batılı anlamıyla) işlemesine doğru bir 'geçiş dönemi' oluşturacağı bilinen ve de açıkça söylenen bir döneme geçiyoruz. Demokrasiye değil henüz. Seçimlerde kimilerine göre beklenen, kimilerine göre ise beklenmeyen bir sonuçla tek bir parti çoğunluğu aldı. Bu partinin ekonomik programı, tam anlamıyla liberal bir ekonomiyi, tam anlamıyla piyasa ekonomisini egemen kılmayı ve yine tam anlamıyla batıya (yani batı sermayesine) açılmayı öngörüyor. Ne var ki Türkiye'de, gelişme yolundaki birçok ülkede olduğu gibi, batıya açılmak denince batının yalnızca sermayesine, ekonomisine ve ekonomik/politik kuruluşlarına, IMF'ye, OECD'ye, AET'ye açılmak düşünülüyor. Batı'da liberal ekonomiyle birlikte ayrılmaz bir bütün oluşturan düşünce ve yazı liberalizmine açılmak akla gelmiyor. Veya geliyor da işin bu yanı kimilerinin işine gelmiyor.

İşte Türkiye yeni yeni bir yol ağzında. Bu kez belli bir ekonomi politikasının şampiyonu olan zihniyet, tam anlamıyla ve kesin çoğunlukla iş başında. Böylece Türkiye son yıllarda geniş ölçüde uygulanılmasına girişilmiş olan bir ekonomi politikasını bu kez en azından görünüşte daha demokratik bir sistem içinde ve askerin varlığının (desteğinin) ikinci plana çekilmesiyle uygulamayı deneyecek. Ben şuna inanıyorum ki, her model kendi koşullarını da birlikte getirir. Yavaş yavaş da olsa, bölük-pörçük de olsa getirir. Batı sermayesine dönük, IMF'nin dikte ettiği koşullarla yürütülecek bir ekonomi içinde düşünce özgürlüğünün tümüyle kısıtlı kalacağına, bu alandaki yasakların tüm ağırlığını sürdürebileceğine inanmıyorum. Elbette belli kısıtlamalar, yasaklar yine varolacak. Belli bir ekonomi politikasının gereği olarak yönetim, emekçilerin seslerine ve onları duyurmakla yükümlü örgütlerin gerçek bir demokrasideki gibi örgütlenmesine izin vermeye pek gönüllü olmayacak. Çalışan kesimlerden bir süre daha istenecek 'özveri', bu kesimlerin politik ağırlıklarını koymalarıyla çelişecek. Vs. vs. Ama yine de 'liberal ekonomi'nin zaman içinde kaçınılmaz biçimde liberalleşmeye doğru gidecek bir sanat/kültür hayatıyla ve yaratma özgürlüğüyle koşutlaşması, bana önlenemez bir olgu gibi gözüküyor. Demokrasi henüz ufukta bir nokta bile olsa, sanatçımızın bu dönemde yaratma özgürlüğüne sahip çıkması konusunda o denli umutsuz değilim.

●

CENGİZ GÜNDOĞDU:
Evet, yaratıcılığı yasalar da önler. Ama yasalardan önce, «despot ortam» var. Daha acısı «despot sanatsal erk». Yaratıcılığı bu önler.

Her şeyden önce soruna gündelik diye bakmamalı. «Demokrasiye geçiş aşaması» bugünün sorunu değil çünkü. Bunu anlatmak için kısa bir özet gerekli. Şöyle. Adına burjuvazi denen sınıf, Avrupa'da iki yüzyıl önce tarih sahnesine çıktı. Tarihsel görevi neyi gerektiriyorsa onu yaptı. Yaptığı şey tarihsel açıdan büyük... Ama bugüne göre yetersiz. Zayıf. Sağa sola demokrasi dersi veren Avrupa'ya Claude Julien «Demokrasilerin İntiharı» adlı kitabında soruyor: «Bunların iktidarı, demokratik midir? (...) Zengin ve bilimsel yönden ilerlemiş Batı dünyası, demokratik tutkularını nasıl olup da inkâr eden duruma düşmüştür? Niçin bu yoksullük, bu adaletsizlik, bu özgürlükleri boğma çabaları?» İşte Avrupa demokrasisinin görünmeyen yüzü... Bizde durum biraz daha değişik. Türkiye'de burjuvazi çok geç oluştu. Bu bir yana, Avrupa burjuvazisi gibi devrimci olamadı. Örneğin, Türkiye burjuvazisi, demokrasiyi hiçbir zaman gündemine almadı. Türkiye insanı, demokrat olmayan bir ortamda yaşadı. Kurumlar, demokrat olmayan bir ortamda kökleşti. Sonucu hep birlikte görüyoruz. «Despot ilişkiler»den oluşan bir ortamda, demokrasi denemeleri, sık sık başarısızlığa uğradı. İlginç bir nokta. 1924'den bu yana, 6 adet «demokrasiye geçiş aşaması» yaşandı. Bu bağlamda şunu bilmek gerekiyor. Partiler, seçimler, parlamento... Hepsi elbette önemli... Ama bunlar, demokrasinin «töz»ü değil. Demokrasinin «töz»ü olan ortam yok Türkiye'de... Şimdi bu ortamda yaratıcı insanın işi çok zor. Çünkü yaratıcı insanın karşısında önce «despot bir ortam» var. Sonra bu ortamın yarattığı insanlar...» Sade vatandaş»ı bir yana bırakıyorum. Sözde demokrat, aslında despot aydınlara ne demeli. İşin acı yönü şu. Bu «despot aydınlar», «Sanatsal erki» ele geçirmiş durumda. Örneğin Türkiye'de Freudculuğa, yapısalcılığa karşı küçük bir eleştiri, korkunç bir saldırı kampanyasıyla sindirilmek istenir. «Sanatsal erk» herhangi bir denemeyi, işine gelmiyorsa, hemen suçlar... Yayın dünyasına bir bakın... Bu dünyada, Freud'dan, Fromm'dan, Saussure'den başka düşünür yok... Ya tiyatroda olup bitenler. Bu konuda «Sade vatandaş» şöyle düşünebilir. Türkiye'de herhalde beş altı tane tiyatro yazarı var... Devam ediyorum. Yeşilçam filmleri... Arabesk, ya da «hafif Türk müziği». Bütün bunlar «despot ortam»ın tek yönlü ürünleri... Bu koşullarda, yaratıcı insan çok dar kanallarda hareket etmek zorunda. Oysa yaratıcılık geniş kanallar ister... Sanatın her kolunda hem özde, hem biçimde sayısız denemeler... Toplumun, insanın korkusuzca sorgulanması... Böyle bir ortamda yaratıcı insan zevkle çalışır. Sanat daha gür, daha hızlı gelişir. Peki, şimdi durum nasıl? Yaratıcı insan, her satırda, her fırça darbesinde, her film karesinde düşünüyor. Bu despot ortam nasıl karşılayacak ürünü? «Sanatsal erk»in saldırısını, nasıl, nerde önleyecek? Ürününü «inatçı bir görmezlikten gelme»den nasıl kurtaracak? Hadi bütün bunları göze aldı. Peki bu film nerde oynanacak? Bu romanı kim yayınlayacak? Bu oyunu kim sahneleyecek?

İmdi bu karamsar tablo mu? Değil. Bu tatsız bir gerçeklik... Her gerçekliğin değişmesi gibi, tatsız gerçekliğin de değişmesi mümkün. Hatta değişmemesi mümkün değil. Şimdi son olarak şunu söylemek gerekiyor. Kendini aydın sanan her insan, en azından ikiyüzyıllık geçmişini düşünebilir isterse. Çünkü her insan, biraz da yaşadığı toplumun tarihi sayılır. Otursun düşünsün. İkiyüzyıldan beri hangi «despot tortular»ı taşıdı bugüne. Hangi «despot tortular»a geçit verdi... Bar-

busse'ün dediği «görkemli bir dürüstlükle, kendini yeniden yoğurmaya başlasın». Yaratıcılığın demokrat bir ortamda gür bir şekilde gelişmesi için. Evet, yaratıcılığı yasalar da önler. Ama yasalardan önce, «despot ortam» var... Daha acısı «despot sanatsal erk». İnsan yaratıcılığını asıl bu bileşke önler... Yaratıcılığın gelişmesi için bu bileşkenin lif lif çözülmesi gerekiyor...

Bitirmeden önce küçük bir not. Piyasa koşulları da yaratıcılığı belli bir oranda engeller. Sanatını geçinme aracı olarak kullanmak zorunda kalan sanatçı, piyasa koşulları yüzünden kendini sansür edebilir.

YILDIZ KENTER:
Sanatlar, her şeye çok değişik açılardan bakabilme olanağı sağlıyor. Bu yüzden sanata sansür konmasına kesinlikle karşıyım.

Özgürlük, insan kadar eski, insan gibi güzel, kompleks, büyülü bir sözcük.

Acaba diyorum o yüzden mi zaman zaman bir kavram kargaşasına yol açıyor? Değişik kesimlerin, değişik kişilerin, değişik çağların özgürlük tanımları, özgürlüğü değerlendirme biçimleri o yüzden mi birbirlerinden bu kadar farklı olabiliyor?

Düşünme, duyma, yaratma kişinin kendi bünyesinde oluşur, gelişir. Birikiminin, çağının, toplumunun koşulları doğrultusunda.

Düşünce ve duygulardan gümrük alınmaz diye bir deyim var. Doğrudur da. Ama bu düşünce ve duygular yaratıcı bir güçle birleşip de, şiir, roman, hikâye, resim, sinema, oyun vs. gibi sanat yapıtlarına dönüştüğünde bu düşünce ve duyguları 'paylaşma' isteğinin ağırlığı konmuş oluyor ortaya. Yani benim gibi de düşünebilirsin, duyabilirsin, bir de benim gözlüklerimle de bakıp, öyle değerlendirebilirsin diyor yaratıcı.

Sanatlar, her şeye ama her şeye, çok değişik açılardan bakabilme olanağı sağlıyor. İnsan gözlerindeki at gözlüklerini çekip çıkarıyor, görebilme, duyabilme, değerlendirebilme zenginliği kazandırıyor.

Bu yüzden sanata, sanatçıya sansür konmasına kesinlikle karşıyım.

Ülkemizde sansür yoktur demek inandırıcı olmaz. Üstelik denetim kurullarında kraldan çok kralcı öyle kafalar oluyor ki bazan, akıl, mantık, sağduyu işlerliğini kaybediveriyor. «Çocuk babasına öyle demez. Milli örf, âdet, geleneklerimize...» Der efendim, öyle bir ortam oluşur, öyle akıl almaz koşullar gelişir ki, dahasını da der. Çocuk o lâfı etti diye, oyun o fikrin savunucusu diye mahkûm edilemez ki. Olaylar gerçeğe uygun bir biçimde ortaya konur, sonuçta sentezi yapmak alıcıya düşer. O noktada artık alıcının özgürlüğü başlar. Ve özgürlükler, karşı tarafın düşünce ve özgürlüklerinin başladığı yerde sınırlanır. Demokrasi, bir yerde, bu dengenin sağlanması diye de tanımlanabilir.

Ama bu dengenin bozulduğu, bu sınırların zorlandığı olmuyor mu? Yukarıda sözünü ettiğim paylaşma isteği, istekten öte boyutlara ulaşıp alıcıyı ille de kendi fikir ortamına çekme isteğiyle hırçınlığa dönüşmüyor mu?

Gerçek sanatçı, özgürlüğünün ölçülerini, sınırlarını kendi kendine saptayabilen kişidir.

Özgürlüğü isteyen insan, kısıtlayan gene insan. Binlerce yıllık tartışma, insanlık nasıl bir düzeye ulaşınca gerçek demokrasiyi oluşturacak, meraka değer.

Önemli olan, bu savaşı 'gerçek sanatçı' anlayışıyla yürütmüş, yürüten, yürütecek kişilerin her zaman var olduğu, var olacağı umudu ve inancı.

VARLIK ÖZMENEK:
Genel yaratıcı düşünce kaynağı olan toplumu kişiliksizleştirmeye yönelik çok yönlü ve çokuluslu tüketimci bir saldırı karşısında.

Yaklaşık kırk yıldır, on yıllık aralıklarla tanığı olduğumuz «demokrasiye geçiş aşaması»nın sayısı dört! Tarihin yargıçlığında sıradan bir tanıklık sayılmaz: 1950'ler, 60'lar, 70'ler, 80'ler... İlk ikisine «genel oy» ve «anayasal» kazanımlar açısından aşama demek olanaklı. Son ikisine ise büklüm diyelim isterseniz. Zigzaklara karşın tarihsel-toplumsal gelişme perspektivinde Türkiye, demokrasiyi kurma ve kökleştirme süreci yaşıyor. Tarihsel-toplumsal gelişme diyalektiği öyle gösterir ki, genel toplumsal ilerlemede bazen geriye doğru büklümler olabilir; olmuştur. Tek yanlı bir süreç değildir bu. Toplumsal ilişkiler çerçevesinde kazanma ve kaybetme diyalektiğini yaşar toplumlar. Bu gelişme yasası Türkiye için de geçerlidir.

Toplumsal ilerleme ve gelişme süreçleri, bir bakıma, toplumların yaratıcı çaba ve uğraşıları sonucu edindikleri deneylerin, birikimlerin, maddi ve manevi değerlerin zengin örgüsünde biçimlenir. Bu nesnellikte, yaratma özgürlüğü en başta, toplumların, maddi ve manevi varlıklarını sürekli ileriye götürecek koşulları gerçekleştirme, kökleştirme, geliştirme bilincinde ve bunlar için sahip olduğu üretici gücün, tarihsel hak ve yetkilerin içeriğinde mevcuttur. Bu bağlamda, ister kişisel karakterdeki sanatsal yaratıcılıkta olsun, isterse kişisel ya da kollektiv karakterdeki bilimsel, teknik yaratıcılıkta olsun, genel yaratıcı düşüncenin kaynakları toplumsaldır: somutlanışı da toplumsal bir işlevdir. Yaratıcı düşüncenin ileriye dönük bu kaçınılmaz özelliği ile ait oldukları toplumsal yapıların uyum içinde olup olmamaları nitelikçe değişik sorunlar üretir.

Ülkemizin sanatsal, bilimsel, daha da kapsamlı olarak genel yaratıcılık sorunlarını böylesine genel bir tablo önünde değerlendirmek ve yorumlamak zorunluluğu vardır ilkönce... Yaratıcılık ile kişisellik arasında yadsınamayacak türdeki ilişki, bu zorunluluğu erteleyemez; ertelememelidir. Nitekim, insanın birey olarak kendisini gerçekleştirdiği toplum, doğa ve düşünce alanlarındaki etkinlikler, sonuçta toplumsal ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkar ve bu etkileşim sonucu gelişir.

Hemen bu arada, genel yaratıcı düşüncenin kaynağı olan toplumu kişiliksizleştirmeye yönelik bilinçli, sistemli, çok yönlü ve çokuluslu tüketimci bir saldırı da söz konusudur. Giderek, tüm insani değerleri meta'ya dönüştürme gibi bilim dışı bir zorlamanın her alanda ağırlığını duyuran sömürücü ve yıkımcı etkisi gözlenmektedir.

Ve elbette, yoketmeye karşı yaratmanın tarihsel-toplumsal hak ve yetkileri olmalıdır; vardır. Yaratma özgürlüğü, bu anlamda soyutlanarak somutluğa dönüşür ve düşünce'nin ortaklaşmasıyla işlev kazanır...

HAYATİ ASILYAZICI:
Görülüyor ki sanatsal, siyasal, ekonomik, sosyo politik ve birçok alanda yapılması gereken tüm üretim duracak, düşünce özgürlüğü nadasa bırakılacaktır.

1983 sona ererken demokrasiye geçiş aşamasında çok partili parlamentarizmin yeni boyutlu denemesi başlayacak. Yasama ile yürütme gücünün yöntemleri belli olduğundan bu iki güç arasındaki ilişkiler çelişmeyecek. Basın yasası, yasama ile yürütmenin sürekli çelişkisi olacak. Cumhuriyetin 61. yılına girildiği 1984'de ilerici hukuk anlayışı basın yasasıyla rafa kaldırılacak. Çağdaş hukuk anlayışı, çağdaşlaşma yöntemleri bu yasa ile sürekli çatışacak ve çelişen adalet gücü her türlü yaratma özgürlüğünü ortadan kaldıracak. Basına ve basın sorununa, çağdaş dünya ortamında düşünce özgürlüğüne Abdülhamit döneminden de katı yasaklamalar getirmeyi amaçlıyor ve özgürlüklerin tümünü olabildiğince ortadan kaldırıyor. Yasak ile sansürün değişebilirlikleri yeni

yasa tasarısında görülmektedir. Ekonomik biçimlerin işlerliği de böylece eleştirilemeyecek. Yasaklama, olayın tümünü karanlıkta bırakıyor. Basına getirilmek istenen yasaklama her türlü yaratma özgürlüğünü yok edecektir. Yaratma özgürlüğü, düşünce özgürlüğünü de kilitleyecektir.

Bu yasa aşırı bir tutuculuğun simgesi olarak hazırlandı. Danışma Meclisi'nden çıkmadan, DM tatile girdi. Ne ki yasa tasarısının hazırlanışı ve gündeme getirilişi önemli. Böyle bir basın yasasını düşünebilmenin çağdaş anlayışla ne denli çeliştiğini anlatması açısından da bir başka önemi vardır.

Görülüyor ki, sanatsal, siyasal, ekonomik, sosyo-politik ve birçok alanda yapılması gereken tüm üretim duracak, düşünce özgürlüğü nadasa bırakılacaktır. Modern sanatı yasaklayacak bu tür bir yasa 20. yüzyılın son çeyreğinde daha da anlam kazanmaktadır. Kültür ve sanatın bu denli sakıncalı görülerek sansürün ötesinde yasaklamalar getirilmesi yaratma özgürlüğünü tümüyle durduracaktır. Bir de şu var: Demokrasiye geçilirken seçime giren üç partinin basın yasasıyla ilgili kamuoyunu aydınlatıcı herhangi bir açıklamaları görülmedi. Genel af yerine, görece bir aftan söz edenler oldu. Sayısız öneriler getirildiği halde basın yasasından sözedilmedi. Sanatın kesin ve açık-seçik olması gerektiğine inanan çağdaş görüşe yer verilemeyecek. Oysa bu soy çağdışı yasaların gelecekte de tarihin desteğine sahip olduğu unutulmamalıdır.

Demokrasiye geçiş, yaratma özgürlüğüyle gerçekleşir.

ADNAN ÖZYALÇINER:
Yaratıcı, sanatsal deformasyonlarla kısıtlamalardan kaçar, ama bu sanatçı için çıkış yolu olamaz.

Yaratma özgürlüğü düşünce özgürlüğü ile sıkı sıkıya bağlıdır. Düşünce özgürlükleri hangi nedenle olursa olsun kısıtlandığı dönemlerde yaratmanın da yani sanat özgürlüklerinin de dar bir alana sıkışacağı açıktır.

Özgürlükler bir bütündür. Siyasal, toplumsal, ekonomik temel hak ve özgürlükler kullanılabildiği ölçüde düşünce özgürlüğünden sözedilebilir.

Yaratmada ise alabildiğine özgürlük şarttır. Düşünceler, birbiri arkasından akıp gitmelidir. Yaratıcı, kendi kültür kalıtımından, dünya kültür birikiminden özgürce yararlanıp ulusal kültüre katkılarda bulunarak özgün bir yapıt ortaya koymak zorundadır.

Bütün bunlardan özgürce yararlanmadan ortaya konacak olan yapıt eksiktir, yarımdır. Sakız edilmiş düşüncelerin, eskimiş yorumların tıpkı basımıdır. Genelgeçer, kalıpçı düşünce ve görüşlerin ürünüdür. Kısacası yaratı değildir. Dolayısıyle ulusal kültür ve sanatımıza yeni katkılarda bulunma olanağından yoksundur.

Sanat, edebiyat ve kültür hareketlerinin, düşünce ve sanat akımlarının, iletişimin bunca yaygınlaştığı çağımızda, birbirlerini etkilememesi olmaz. Günümüzde yaratmanın artık ulusal boyutların yanısıra evrensel boyutları da kapsaması yüzyılımızın gereğidir.

Bu durumda basın yasasının yeni düzenlemesiyle karşı karşıya kalan yaratıcı ne yapacaktır? Eksik, yarım, kalıpçı yapıtlar yaratmaktansa hiç yaratmamayı mı seçecektir?

Bu olanaksızdır. O zaman, yaratmasını özgürce sürdürecektir. Çünkü sorun, kendi yaratıcılığını sürdürmek olduğu kadar, ulusal kültüre de katkıyı sürdürmektir. Bu yapılmadığı zaman geriye gidilmiş olacağı, kültürel ve sanatsal ilerlememizin duracağı doğaldır.

En özgün, en kapsamlı ulusal değerlerimize yeni değerler katabilecek yapıtlar, özgürlük ortamında yeşerir.

Özgürlüklerin kısıtlanması yaratma özgürlüğünün yokolması demektir.

Kısıtlı düşünceler, doğal olarak, kısıtlı yapıtlar doğurur.

Yaratıcının düşüncenin kısıtlılığını kabul ederek ortaya koyacağı her yapıt, eksik ve yarım kalmaya mahkûmdur.

Yaratıcı, sanatsal deformasyonlarla düşünce kısıtlamalarından kaçınmanın yollarını bulabilir belki, birçok kereler de bulmuş, her türlü kısıtlamadan ustalıkla sıyrılmıştır. Gelgelelim o tür yapıtların birçoğunun çağımıza, günümüzün ilerici sanatına, edebiyatına, kültürüne omuz verecek güçte olup olmadıkları çok su götürür. Bence böyle bir yönteme başvurmak sanatçı için çıkış yolu olamaz.

Özgür düşüncenin ürünü özgür yaratıdır, özgür sanattır. Sanatçı da, her vatandaş gibi çağımız insanının bütün temel hak ve özgürlüklerinden yararlanarak yapıtını ortaya koyabilmelidir. Daha doğrusu koymalıdır.

Ulusal kültür ve sanatımızın gelişmesi ve evrensel kültürle olan ilişkilerimiz bakımından buna zorunluyuz.

Gerçekte düşünceye kısıtlılık getirilemeyeceği için sanat özgürlüğü, dolayısıyle yaratma da engellenemez.

AHMET CEMAL:
Yaratıcılar, karşıt düşüncenin kaynağının kurutulmasına değil, o düşüncenin de özgür savunulabileceği ortama katkıda bulunmalı.

Demokrasiye geçiş aşamasında yaratma özgürlüğü konusundaki düşüncelerimi sormuşsunuz; benim bu konuda her aşama açısından önemli bulduğum bir nokta var. Ondan söz etmek istiyorum.

Kanımca, bugüne değin demokrasiye kavuşma çabalarımızın tümüne egemen olmuş bir yanlış inanç var ve bu inanç, doğal olarak **yaratma özgürlüğü** alanını da yönlendiriyor. Şöyle özetleyebilirim bu yanlış inancı: Demokrasiye, bireysel çabalar harcamamıza gerek kalmadan kavuşacağız; demokrasiye, onu **günlük yaşama biçimimize** döndürme gereğini duymaksızın ulaşabileceğiz; **kurumlardan** demokratik davranış beklemeyi doğal sayarken, o kurumları oluşturan bireylerin **birbirlerine karşı** demokratik davranmaları konusuna titizlikle eğilmemeyi demokrasi açısından sakınca diye görmeyeceğiz; özgürlüklerin özlemini çekecek, ama özgürlüğün en önemli uygulaması olan **başkasının** özgürlüğüne saygı borcunu savsaklayacağız - kısacası, hep **dışardan** gelecek bir şeyleri bekleyeceğiz, özgürlük de, demokrasi de iç dünyamızdan, kişisel günlük tutumlarımızdan değil, ama dışardan kaynaklanacak ve **toplumsal** davranış biçimi olarak yerleşecek; ve doğal olarak **yaratma özgürlüğü** için de aynı şeyi yapacağız: Yaratıcılar, birbirlerinin yaratma özgürlüğüne saygı göstermeyi önemsemeyecekler, ama yaratma özgürlüğünü savunacaklar...

Ülkemiz açısından, türlü dönemlerde, hep sormuşumdur kendi kendime: Bizde yaratma özgürlüğü **kurumlaştı** mı acaba? Ne gerekir bu özgürlüğün kurumlaşması için? Yaratıcıların, birbirlerinin düşünme ve yaratma özgürlüğünü yasa bilmeleri gerekir; ürüne karaçalmayla değil, karşı-ürünle yanıt vermeleri gerekir; yaratıcının kişiliğine sövüp sayma ile, eleştiriyi birbirinden ayırabilmek gerekir; karşıt düşüncenin kaynağının kurutulmasına değil, o düşüncenin de özgür savunulabileceği ortamın hazırlanmasına, ayakta kalmasına katkıda bulunmak gerekir; ideoloji uğruna sanat ile sanat olmayanı, edebiyat ile edebiyat olmayanı birbirine karıştırmak değil, bunları birbirinden her koşulda ayrı tutabilmek gerekir. Bir insanın, bir toplum tekinin, öteki hakkında: «Ben konuşayım, o sussun!» diye düşündüğü yerde, tüm özgürlükler ancak çok gülünç ve acı bir maske olarak kalır.

Siyasal geçmişimizde yıllardır türlü dönüm noktalarını yaşadık; her birinde her şeyin yeniden kurulduğunu sandık, özgürlükler açısından doğal olarak hiçbir şey yeniden kurulamadı; kurulamazdı, çünkü **yaratıcılar**, genelde bir tartışma ortamını değil, ama **karşıdaki**'nin susmasını yeğlediler.

Böylesi bir özgürlük anlayışı, özgürlüğü **kurumlaştırmaz**; benmerkezci bir yaratma özgürlüğü de hiçbir zaman etkinlik ve saygınlık kazanamaz.

OKTAY AKINCI:
Kimileri istiyorlar ki, kendi dünya görüşümüzün doğruluğuna körü körüne inanmayalım, bizim gibi düşünmeyenleri hoşgörüp engellemeyelim..

Şimdi, değerbilmezlik edip de, yasa koyucuların izin verdiği her şeyi korkusuzca yaratabilme özgürlüğümüzün varlığını yadsımaya kalkışmayalım. Hatta, istediğimizi yazıp, çizip, boyayıp, yontup, çekip, oynayıp, söyleyebildiğimiz kanısını edinmemizi sağlamak yolunda (gerçekliği tartışılsa bile) harcadıkları büyük emeğe saygı duyarak ve hiç olmaz-

sa bu nedenle onlara acıyarak, yapılanların doğruluğundan şüpheye düştüğümüz zaman düşüncelerimizi olsun kendimize saklayalım.

Sanki, geride eski sorunlarımızdan eser kalmış gibi onlara çözüm yolları arayan ve kendileri için bile yeni olan düşüncelere ulaşmayı uman 'yaratıcı düşünme'yi; ve yine tek gereksinmemiz oymuş gibi kendi yordamlarını kullanarak sanat ürünleri yaratmaya çabalayan 'yaratıcı yaşantı'yı savunan kimseleredir sözüm... Günümüzde, büyükler için yaratılan uyumlu ninnilerin, büyük küçük herkesi derin uykulara daldıracağı böyle huzurlu bir ortamda, niye/nerden çıkılıp da tartışma ortamına getirilir yaratma özgürlüğü, bilemiyorum.

Kimileri istiyorlar ki, kendi dünya görüşümüzün doğruluğuna körü körüne inanmayalım ve kendi dışımızda düşünenlerin düşüncelerini, ürünlerini hoş görelim, engellemeyelim... Bir defa bu özgürlüğü herkesin kullanamayacağını iyi bilmeliler. Yeteneklerini, beğenilerini, eğilimlerini, inançlarını bizimkilere benzer biçimde geliştiremedilerse, suç bizim mi yani?

Tutmuşlar, evrenin nesnel yasalarının insan yararına kullanılabildiği, toplumun belli bir kesimini özgür kılmaya çalışırken bir diğer kesimini özgürlüklerden yoksun bırakmayacak bir modelin tartışmasına girişiyorlar. Oysa her şey ne kadar kolay çözümlenebilir. Özgür olmak için niye bizim kesime katılmayı da düşünmüyorlar?

Ve de sormak istiyorum kendilerine!.. Türlü yasakların, baskıların, gözdağı vermelerin uygulandığı bir ortam sözkonusu olsaydı; ben, karşı olduğum bir düşünceyi eleştirirken bu kadar yalın, açık, bin dereden bir su bile getirmeden, sözcüklere kendi anlamları dışında bir yığın anlam yüklemeye çabalamadan, lâf cambazlığına soyunmadan ve geçerli yasalara karşı tek şey söylemeden her şeyi söylemeye uğraşır mıydım?

Hem sonra -az kalsın unutuyordum- düşüncelerime karşı olanlar, kendi ilerici düşüncelerinin en olumsuz sanılan ortamda ve en umutsuz sanılan zamanda bile, kendi özgün gelişme düzleminde ürün verebileceğini söylemiyorlar mı?

«Filiz sürer kar altında...,» imiş.

ADNAN ÖZER:
İnsansal değerleri yok etmeye yönelik olmayan her şeyin yayılmasından yanayım. Kalitesizliğin iktidarını sürdürmesini hazmedemiyorum.

«Ben bizzat demokrasinin bir yaratım sorunu, toplumumuz için özgün bir yaratım sorunu olduğuna inanarak gireceğim söze. İnsan yaratıcılığının nitelik olarak vardığı en kutlu noktalardan biri olan demokrasiyi hiçbir toplum yoktur ki özgür koşullarda varetmiş olsun. Ancak bunun karşısında demokrasinin yaratımı özgürleştirmek için varedilmeye çalışıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ben sanat olan her şeyin serbestçe, mümkünse desteklenerek yayılmasının gerektiği inancındayım. Ancak dünyada yönetimlerden kaynaklanan baskının estetik üstülüğü keşfedilip de baskıya kalkıştığına inanmıyorum. Bugün edebiyat alanı için konuşuyorum üstün yaratıcılık yoktur ki baskı gördüğünü iddia etsin. Baskı ile karşılaşan ürünler bizzat biz yaratıcı insanların demokrasi anlayışımızın olmasa bile estetik zevklerimizin, edebi kaygılarımızın kovduğu şeyler oluyor genellikle. Fakat ne zaman ki, dünyada sanatı baskı altına almaya çalışan yönetimler uyanır, gerçekten edebiyat, gerçekten sanat olan ürünlerin «o istemedikleri her şeye» hizmet ettiğinin farkına varır ve yasaklamaya kalkar; o zaman işler gerçekten kötü demektir. Başta da söylediğim gibi insansal değerleri yok etmeye yönelik olmayan her şeyin yayılmasından yanayım. Ama kalitesizliğin özgürlük, hümanizma gibi şeylerin ardına sığınıp iktidarını sürdürmesini de hazmedemiyorum. Ayrıca gerçek sanatçılar için her koşul bir yaratım çevresidir. Biz Ho Chi Minh'in bir avuç pirinç lapasıyla, zindanda en güzel şiirlerini yazdığını biliyoruz. -Biraz ajite- Yaratım biraz da bunlarla bilenir, sınavını verir.

En geniş anlamda varlık sorunlarının acısıyla kendini geliştirmeye, genişletmeye çalışan insan, özgürlüğü, belki de mutlak özgürlüğü yaratacaktır... Yaratımın fiziki çevresini etkilemek için yeniden yaratım... Bol yaratıcılık, cesaret ve yetkinlik bizi daha da özgür yaratıcılığa götürecektir!»

Desenler: Artin Demirci

KAYNAK YAYINLARI

Dayanışma Sendikası'nı doğuran büyük grevleri baştan sona yaşamış «Parti kartından yoksun sıradan bir işçi»nin tanıklığıyla Polonya - 1980.

Janusz Glowacki

POLONYA ÖLMEDİ DAHA

«... Önümüzde yüksekçe bir set vardı, oraya kırmızı örtüyle kaplı bir masa yerleştirilmişti. Masanın arkasında Yüce Yoldaş'ın, Tombul'un ve başka birkaç kişinin ağırbaşlı ve entellektüel suratları görülüyordu. Toplantının mutluluk ve tasa karışımı havası yüzlerine yansımıştı. Daha geniş bir açıdan bakılacak olursa, karşımızda Devlet oturuyordu. Hepsi kapkara giyinmişti. Böyle gerekiyordu çünkü. Yün kazakların altında olduklarından da iri görünüyorlardı. Paltoları sırtlarında, kuzu derisi kalpakları başlarındaydı. Madalyaları, rütbeleri ve neredeyse masanın yarısını kaplayan çiçekleriyle bizden çok yukardaydılar...»

İstanbul: Babıali Cad. Pak Han No: 16/401-402 Cağaloğlu

Ankara: Konur Sok. 14/24 Kızılay
Ödemeli İstekler: P.K. 339 Kızılay - Ankara.

Dağıtım:
İstanbul: Say, Deniz, Bilgi, Özgür, Barış.

Ankara: Adaş.
İzmir: Datic, Altay.

cem yayınevi

YENİ YAYINLARINI SUNAR

NEDİM GÜRSEL
S. KUDRET AKSAL
GÜNGÖR DİLMEN
NAZAN - MAZHAR İPŞİROĞLU
MEHMET BAŞARAN
VEDAT GÜNYOL
HİLMİ YAVUZ
SABAHATTİN ALİ
RECEP BİLGİNER

AZİZ ÇALIŞLAR

OKTAY AKBAL

KADINLAR KİTABI
GAZOZ AĞACI
HASAN SABBAH
KÖK
ATATÜRKÇÜLÜK
DİLSİZ OYUNU
DİLE GELSELER
GİZEMLİ ŞİİRLER
BÜTÜN ŞİİRLERİ
YÜREĞİNİ SICAK TUT
GÜNÜMÜZDE SANATSAL KÜLTÜR VE ESTETİK
DÜŞ EKMEĞİ

üretken bir yazarın yaşamından kesitler

kemal sülker

1933 yılında yazarlığa başlayan, röportajları, fıkraları, portre yazıları, anı dizileri derin ilgiyle izlenen Naci Sadullah Danış 27 Ağustos 1975 günü toprağa verildi. Son nefesine kadar yazmaktan geri kalmadı. Bu bakımdan 42 yıl kalemiyle geçinen bir büyük yazarın mesleğe girişinin 50. yılındayız. Her ne kadar 1932'de **Şa Şa Şa** adlı bir spor dergisinde bir yazısı yer almışsa da, asıl gazeteciliği 1933'te **Son Posta**'da başladı, **Zaman**'da sürdü, Tan'da yazarlığının en uç noktasına yükseldi, **Ulus, Demokrat İzmir, Havadis** gazetelerinde yazarlığını sürdürdü. **Akbaba, Kirpi, Papağan, Karikatür** dergilerinde iğneli yazıları birbirini izledi.

Hemen her gün yazan, yazılarında orta sınıfın ve ücretle geçinme zorunda olanların sorunlarına ve eleştirilerine yer veren, o açılardan olayları değerlendiren Naci Sadullah'ın ilk soyadı Balkara'ydı, sonra Danış'a çevrildi. İzmir'in köklü ailelerinden Uşşakizade'lerle akrabalığı olan Naci, soy-sop konusunda hiç bir övünç duymaz, ünlü yakın akrabalarından söz açmayı sevmezdi. Öğrenimini hep şöyle özetlerdi:

«Galatasaray Lisesinde ve Grenoble eczacılık okulunda öğrenim gördüm. Eczacılık yapmadım, 1932'de muhabir olarak **Son Posta**'ya girdim, 1933'de günlük yazılarım, röportajlarım çıkmaya başladı. Kitaplaşmayan yapıtlarım vardır: **Yıldırım Kemal, Günah Gönüllüleri, Bodrum Palas, Gavur Mümin** (İzmir'de tefrika edildi), **Elde Kalem Otuz Yıl** (Politik anılar), Akbaba, Papağan, Kirpi dergilerinde çıkan **Mizah Yazıları, Tanıdığım Ünlüler** (yazarlar ve gazete sahipleri), **Fıkralardan Bir Demet...**»

Ne yazık ki bunların hiç biri kitaplaşmadı. 42 yıl Babıâli'de, İzmir basınında aranan bir yazar olarak yer alan Naci Sadullah doğruya doğru, eğriye eğri demeyi bildiği için gün oldu savcılara ifade verdi, yargılandı, cezaevlerinde beraat edeceği günü bekledi. Sonunda hep aklandı.

Naci'yi en çok etkileyen duruşması, **Kirpi** dergisinde tümü yayınlanamadan derginin kapanmasıyla pek az bölümünü okuyabildiğimiz **Dostum Nazım Hikmet** başlıklı anı dizisinin kovuşturma konusu olmasıydı. 13 Temmuz 1965 günü yayımı başlayan dizinin 17 Ağustos 1965'te yer alan bölümünde savcılık suç öğesi bulmuştu. Ağır Ceza Mahkemesi Naci'nin mahkumiyetine karar vermiş, Yargıtay ise şu karara varmıştı:

> «Sanık Naci Sadullah tarafından yazılan **Dostum Nazım Hikmet** başlıklı yazının tümünün bir arada incelenmesinde TCK'nun 142. maddesinde ifadesini bulan sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak, yahut memleket içinde müesses iktisadi veya temel nizamlardan herhangi birini devirmek fiillerini övmek amacını güden sebep ve delillerin nelerden ibaret olduğu kanaat verici gerekçelerle açıklanmadan her iki sanığın yazılı şekilde hükümlülüklerine karar verilmesi yolsuz, sanıklarla duruşmalı inceleme sırasında müdafilerinin temyiz itirazları bu itibarla varid görüldüğünden hükmün CMUK. 307, 321. maddeleri uyarınca (BOZULMASINA) depo paralarının sanıklara geri verilmesine 9.11.1967 gününde oybirliğiyle karar verildi.»

Ve Mahkeme, Yargıtay kararına uymuş, beraat kararı vermişti.

★

Naci Sadullah 1953'te, o yıllardaki iktidara karşı sert kalem savaşı veriyordu. **Demokrat İzmir** gazetesi, iktidarın ne yapıp yapıp yayınını susturmak istediği organlardandı. Çünkü iktidar en sert eleştirileri yapan yazarları cezalandırma anlayışı içindeydi. 17 kişiyi gizli bir partiye girmekle suçlayan ihbarlar üzerine Ankara Garnizon Komutanlığı Adli Âmirliği ihbarın soruşturma ve araştırılmasına el koymuş, sonunda Naci Sadullah'la altı kişi hakkında şu sonuca varmıştı:

> «Maznunların temas ettiği kimseler arasında komünist olarak tanınmış kimseler bulunduğu hatta bunlardan bir kısmının gizli komünist partisi mensubu olduğu, ismi geçen maznunların da fikir itibariyle sola meyyal bulundukları tesbit edilmişse de gizli Türk Kom. Partisine intisapları ve bir partili olarak faaliyetleri ve partiye herhangi bir suretle iştirak ve yardımları tesbit edilememiştir.
> Yukarıda her maznun hakkında gösterilen esbabı mucibeye binaen maznunlar hakkında Askeri Muhakeme Usulü Kanunu'nun 125. maddesi gereğince men'i muhakemelerine karar verildi. (As. Ad. Hâkim Halil Ölçer, Adli Âmir, Ankara Garnizon Komutanı Tümg. Mithat Akçakoca.)

Bu sıkıntılı günleri geçiren Naci Sadullah, tatlı sohbetlerini sürdürdü, meslekdaşlarına yararlı oldu. Askerliğini yaptığı Merzifon'da da iyi anılar bıraktı. Yazar Mehmet Seyda bunu şöyle belirtir:

«Naci Sadullah dolaylı yoldan yaşamımı etkilemiş insandır. 1946'da Merzifon'da bir bankada çalışıyor, haftada bir de, Halkevi Dil-Edebiyat Kolu başkanı olarak konferanslar veriyordum. Naci Sadullah daha önce orada sürgün askermiş, karşıma hep ondan övgüyle söz eden havacı assubaylar çıkmıştı. Kendisini en son Göztepe Sosyal Sigortalar Hastahanesi'nde yokladım. Ayak başparmağını kesmişlerdi. Daha önce birlikte maçlara gider, evinde satranç oynardık. Aklımda yanlış kalmadıysa, koyu Galatasaraylıydı. Aşırı içki; giderayak bol esprili, güzelim konuşmasını tutuklaştırmıştı oldukça.» (Aydınlık, 3 Mart 1980)

Gerçekten de üretken, esprisi bol, umudu güçlü, inancı pek bir yazardı Naci Sadullah. Biliyordu ki «kitapsız kalmış yazar, öldüğü zaman, meyve bırakmamış bir ağaç gibi kuruyup gitmiş sayılır.» Ve bunu bildiği için 1971 Mayısının 5'inde şunları yazıyordu:

«Bunun içindir ki gelecek yakın günlerde altı kitaba birden sahip olacağımı düşünmek, ömrümün son yıllarında bana adeta çocuksu bir sevinç duyuruyor.»

Demirci Efe'yi Ulusal Kurtuluş Savaşı içinde yazılmamış yönleriyle hazırlamıştı. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti de, basınımızın siyasal savaşımda kahpeliklere kurban gitmiş kalem sahiplerini bir araya getiren bir yapıtını basmayı kararlaştırmıştı. Bu yapıtta Ali Suavi, Ahmet Samim, Hasan Fehmi, Hasan Tahsin (Osman Nevres takma adıyla da yazan ünlü yazar) bir bir ele alınıyordu. Tanıdığım **Ünlüler**, aşağı yukarı hazırdı. **Akbaba** ve **Papağan**'daki gülmece yazıları da bazı eklemelerle dosyalanmış, basıma hazırlanmıştı. Ama ne söz veren patronlar kitapları bastılar, ne de Naci, bazı eklemelerini bitirebildi. Günlük yazı yetiştirme, günlük geçimi en alt düzeyde de olsun sürdürebilme, Danış'ı rahat bırakmadı.

★

1941'de sekiz aylık bir mahkûmiyetle Sultanahmet Cezaevi'nde yatmıştı. Mahkûmiyet nedeni de Dr. Rıza Nur'un Yirminci Yüzyıl Fransız Ansiklopedisi'ne yazdığı «Türkiye» maddesinde Atatürk ve devrimlerini karalayıcı cümlelerine karşı yazdığı eleştirilerdi. Bu yüzden yargılanmış ve «neşren hakaret»ten cezaya çarpılmıştı.

Hapislik sona erince İzmir'e dönmüştü ve veraset yoluyla dağıtılacak emlâk nedeniyle ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturma amacıyla uzun süre İzmir'de kalırken bir öğretmenle evlenmişti. Rahmetli arkadaşı Bülent Üstündağ'ın bir gazete çıkarma girişimi Naci'yi İzmir'de daha uzun süre kalmaya zorlamıştı.

Ne var ki İzmir'de kızışan particilik, gazeteleri de birbirine karşıt yapmıştı. Naci, demokrasiyi savunan bir yazar olarak 1946'daki iktidarı eleştiriyor, giderek yazılamayacak sertlikteki konuşmaları duyulduğu için, yazısı basılmayan yazar durumunda kalıyordu. O kadar ki Zahide Samsam takma adıyla yazdıkları da gün geldi, yayınlanmadı. Bir bayanın yazısı diye **Yeni Asır**'da yer alan yazılarının ücretini de, gazeteye götüren komşu kızına veriyorlardı; anlaşmaları böyleydi ve telefon konuşmasını o yıllarda evlendiği öğretmen yapmıştı.

Bir ara **Anadolu'da** yazdıysa da, 1946 iktidarını tutan bu gazetede tutunama-

---

yıldızlar kardeşlerim

erdoğan alkan

Yıldızlar kardeşlerim
aydınlığınızı sevdim.

Dalgalar kardeşlerim
ülkemin ırmaklarından
süt ve bal aksın istedim.

Buraya bu taşın dibine
yüksük otunun bittiği yere
evin önüne kan aktı evin önüne...
Yıldızlar kardeşlerim
ellerinizi verin;
bir tanrı oturmuş kucağıma
bakıyor yaşlı gözlerle bana.

dı, İzmirli girişimci Cihat Gökçek'ten ve Demokrat İzmir'in sahiplerinden Adnan Düvenci'den güç alarak yeni bir gazete kurdu: Havadis! ve 20 Temmuz 1946'da ilk sayısı çıkan gazetede «Dosdoğru» genel başlığı altında 1. sayfada fıkrasını yazıyordu. İlk fıkrası «Zavallı Sen» başlıklıydı ve şöyle başlıyordu:

«Seni evvelki gün, hiç gülmemiş gözlerin, topraklar gibi çatlamış dudakların, kızgın güneşte kalmış kâğıtlar gibi solmuş mahzun çehren, her yamasında bin sefalet destanı okunan kırk renkli esvabın ve kimbilir hangi ümit yollarını beyhude yere tepe tepe tabansız kalmış kunduralarınla sana hitabeden bir hatibi dinlerken seyrettim. Sen, onu dinlerken asırlardanberi tükenmeyen müstehzi sabrınla gülüyordun. Fakat ben seni seyrederken asırlardanberi bir türlü dolmayan çileni düşünerek ağlıyordum.

Hatibin iç ve dış şahsiyeti, senin asırlar boyunca görmediğin, tanımadığın bir yığın nesneden yoğrulmuştu.»

Havadis dolgun bir gazeteydi. Orhan Rahmi Gökçe'nin bir romanı, Kemal Bilbaşar'ın bir uzun öyküsü yayınlanıyor, «Gençliğin Sesi» köşesi, Faik Şemsettin Benlioğlu'nun «Dün ve Bugün» başlıklı fıkraları, Şükran Kurdakul'un şiirleri, Mehmet Ac imzalı fikir yönü ileri yazıları, Cihat Gökçek'in kısa fıkraları okunuyordu. Asıl önemlisi Naci, İzmir'e gittikten sonra «Anadolu Gazetesine niçin, neler yazdım?» ana başlığı altında «Dostlara hesap veriyor ve düşmanlardan hesap istiyorum» yazı dizisini yazıyordu (21 Temmuz 1946 ve sonrası). Bu arada **Büyük Destan**'dan parçalar yayınlanıyor, Mehmet Ac'ın «Kalem'li caniler, ve Kalemli bâniler» başlıklı bir yazısı (11.6. 1946), yediği tokatı iadeden âciz İsa'yı, köleliği öven filozof Epiktotos'u, gelişim anlayışının yaratıcısı Heraklit'i konu alan yazısı büyük yankılar uyandırdı. Ne yazık ki, siyasal kızgınlık egemenliği sonunda Naci, Havadis'i çıkaramayacak duruma geldi, bunca okurun ve dağıtıcıların «Çıkarın gazeteyi ağabey, amca» diye isteklerine karşın 9.9.1946'da son sayısı siyah başlıkla yayınlandı ve bu, Havadis'in sonu oldu.

★

Basın özgürlüğünü son nefesine kadar savunan ve dilinden bu konuda Atatürk'ün söyledikleri düşmeyen Naci 1971'in 24 Temmuzunda şunları yazıyordu:

«Bugün huzurunuza yaralı olarak çıkmamış bulunmayı isterdik. Ama ne yapalım ki yaralıyız. Hem de canevimizden ve üç yerimizden yaralıyız. Bir yerimizde tutuklu bulunan arkadaşlarımızın yarası kanıyor. Bir başka yerimizde, gelecek hükümetlere gazete kapatmak yetkisi tanımak isteyen Anayasa değişikliği çabasının yarası sızlıyor. Üstelik bir de sırtımızda, bu yıl üçüncü defa yediğimiz bir bıçak yarası var: kâğıt fiyatlarına üçüncü defa yapılan yüzdeyüz zam!

Bunlardan birisi, ezeli ve ebedi nasibimizdir. Eğer bir yazar, cezaevine girip çıkmamışsa, görevini eksik yapmış demektir. Zira patlayıcı kanun maddeleriyle mayınlanmış bir ortamda yürüyen kalemlerin hiç sürçmemesi, ancak pek şanslı başlara nasip olabilen pek mucizevi mutluluk olabilir.

.....

Gazete okumak, Ernest Rönan'a göre medeni insanın sabah ibadetidir. Fakat bu ibadeti vatandaşa pahalıya mal etmenin elbette ki ağır bir vebali vardır. Bu vebal şüphesiz bizleri gazete fiyatını 40 paradan beş kuruşa, beş kuruştan on kuruşa, on kuruştan 25 kuruşa, şimdi de belki 50 kuruştan 100 kuruşa yükseltmeye zorlayanlarındır.»

Naci, yazısının bir yerinde «nice mücadele yıllarını ve yollarını şehitler vere vere aşıp gelmişiz, şimdi içinde bunaldığımız daracık geçidi de elbette ki aşıp geçeceğiz» diyordu.

Demokrat İzmir'de (30.7.1971 günü) yer alan yazısındaki «dar geçidi aşma» ya vakit bulamadan yaşamını noktaladı Naci.. Dostlarına, okurlarına o doyamamıştı; okurları da, dostları da onu çoook arıyorlar ama, Naci'ler yetişti, onlar, onun sustuğu günden beri onun özgür düşüncesine uygun yazılar yazanları ve savaşım verenleri okuyarak Naci'leri yaşatıyorlar, diyelim.

Naci, 1961'de basın emekçilerini koruyan bir yasa yayınlandığı için dokuz gazetenin yayınlarını durdurmasını eleştirmiş ve olayları günü gününe izlemiş bir yazar olmanın verdiği güçle şunları yazmıştı:

«Protesto zımni bir tehdittir ki, onu yapanlar ancak, kamuoyu kendileriyle beraber olabildiği takdirde, iddiaları herkesçe haklı sayılabileceği takdirde ve savunma alanında başvurulabilecek ondan başka çare kalmadığı takdirde mazur görülüp kârlı çıkabilirler.

Nitekim şayet İstanbul'un o dokuz gazetesi, meselâ vaktiyle Uşak olaylarına neşir yasağı konduğu zaman, mesela Geyikli olaylarına neşir yasağı konduğu zaman, mesela Anayasa ihlâl edildiği zaman, veya mesela meslekdaşları olan bizler, matbaamızın içinde taşlanıp kundaklandığımız zaman, Diba sultanın oğlan mı, kız mı doğuracağı konularını yayınlayacaklarına, devrin zalim iktidarını protesto meramıyle yayınlarına bir protesto tatili vermiş bulunsalardı, kapılarını elbette ki millet yüreğinin görünmez muhabbet toprağından derlenmiş demet demet çiçeklerle dolmuş bulabilirlerdi.» (12 Ocak 1961, Demokrat İzmir).

Demokrat İzmir 1954'de DP'nin diktatörce memleketi yönetme girişimine karşı demokrasiyi ve Anayasayı savunmak için kurulmuştu Adnan Düvenci tarafından. Naci Sadullah, Ahmet Angın, Saim Yöğnük, Nihat Dağdelen, Rifat Ilgaz gibi her biri ayrı alanın ustası, Düvenci'nin «Gelin! Anayasayı savunup diktatörce davranan Adnan Menderes'e karşı çıkalım» önerisine uymuşlardı. Yaşar Aksoy'un «Kapanan Demokrat İzmir'in Ardından» başlığı ile yazdığı içli, duygulu yazısının bir yerinde şunlar da var:

«Demokrat İzmir'in sanki bir okul havasında olan Sanat-Edebiyat sayfasından yetişip, yıllarca süren bir emekle halkı için kalem savaşı veren Hüseyin Yurttaş, Necati Yıldırım, İ. Güven Kaya, Abdullah Neyzer Karahan, Ahmet Günbaş, Erol Çankaya, Timuçin Özyürekli, Çağatay Özcan Kokulu, Selami Şen, Aydın Yalkut gibi tüm sanatçılar sanki babalarını kaybetmiş gibiydiler. Hepimizin yüreklerinde hüzün dolu fırtınalar esiyordu.» (Dönemeç, 31.2.1980).

Demokrat İzmir gibi Naci Sadullah da okuyanlarının gönüllerinde yaşıyor.

70. yaş ve bir unutkanlık daha

mahmut tali öngören

Cumhuriyet'in 60. yıldönümünde TRT Televizyonu'nda yayımlanan bir izlencede resime, heykele, müziğe, tiyatroya ve mimariye yer verildi. Ama son 60 yıl içinde gerek dünyada ve gerek ülkemizde en geniş kitleleri etkilemiş olan ve Yirminci Yüzyıl'ın en önemli sanat dalları arasına girdiği kabul edilen iki sanat dalından hiç söz edilmedi. Oysa bu iki sanat dalı Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin yurt dışında da onur kazanmasını ve övünçle anılmasını sağlamıştı. Hem de tüm siyasal, ekonomik ve mesleksel engellere, zorluklara ve baskılara karşın... Acaba TRT Televizyonu yazınımızdan ve sinemamızdan söz etmeyi niçin unutmuştu?

Söz konusu TV izlencesinde ele alınan sanat dallarının da ne denli tutarsız birer yorumla işlendiğini ve bu «kültür ve sanat» yayınının ne denli yanlış ve acınası bir Türkçe'yle sunulduğunu şimdilik bir yana bırakalım. TRT Televizyonu ile yazınımız arasındaki ilişkilerin de ayrıca incelenmesi gerektiğini belirtelim. Ve gelelim, sinemamıza...

Sinemamız 70. yılına giriyor. Tüm sanat dalları gibi Cumhuriyetimizden de yaşlı. Üstelik unutulmuş, bir kenara itilmiş, horlanmış, içindeki herkes kendi sorunlarıyla başbaşa bırakılmış... Onunla beslenen TRT Televizyonu bile onu hem 70. yaşında, hem de Cumhuriyet'in 60. yıldönümünde şöyle bir anmaya bile katlanmıyor. Öte yandan, yeni yıl bütçesinde Türk sinemasına 50 milyonluk bir ödeneğin ayrıldığını duyuyoruz. Kuşkusuz, TRT Televizyonu'nun geçmiş 60 yılın kültür ve sanat hesabını kendine özgü kalıplar içinde yaparken sinemayı atlaması, Devlet'in bu sanat dalına yaklaşımını simgelemekte, ama herhalde temsil etmemektedir. Çünkü işte ilk kez sözü edilen 50 milyonluk Devlet yardımı...

Sinemamız salt parasal bir yardımla kalkınamaz. Bu parasal yardımın yapılıp yapılmayacağı da henüz kesinlik kazanmadı. Parasal yardımın hangi ölçülere göre dağıtılacağı, bu paranın bir hayli karmaşık yapıya sahip sinemamızın belli bir kesimine kaydırılıp kaydırılmayacağı da bilinmiyor. Kaldı ki, 6 Kasım seçimlerine girmesi kabul edilen ya da edilmeyen siyasal partilerin izlencelerinde salt sinemaya değil, tüm kültür ve sanat konularına «kültürel, ekonomik ve demokratik» bir yaklaşım sezebilmek de mümkün değil.

Ne var ki, 70 yaşına karşın Türk sineması az, küçük ve yavaş da olsa, «yeni ve özgün anlatım biçemleri peşinde koşacağı» anlaşılan bir avuç yaratıcı ile gençliğini sürdüreceğini gösteriyor. Bu yaratıcılar parasal kaynaktan yoksun da kalsalar, filmlerini gösterecek sinema da bulamasalar... Eski, yetersiz, hatta ortada olmayan bir altyapıyla üretmek zorunda da olsalar ve giderek sinemamız içinde oluşan tekelcilikle boğuşmayı göze de alsalar...

Türk sineması son yıllarda evrensel boyutlara ulaşan yapıtlarıyla sınırlarımızın dışına taştı. Devlet-sinema ilişkilerinin geliştirilmesi, devlet yardımı, sinema eğitimi vs. elbette gerekli... Ama bunlar olmasa da sinemamız yaşayacak ve gençleşecek. Orada burada unutulsa da...

bir tiyatro adamı

cengiz gündoğdu

Şimdi onu düşünüyorum... Günay Akarsu'yu... Oyun dergisinin son cildi önümde. Sayfaları yavaş yavaş çeviriyorum. Her sayfa bir başka anıyla dolu. Her şey dün gibi... İşte şurda bayağı çekiştik... Şu konunun üstünde günlerce konuştuk... Uzak bir ilde bir tiyatro sıkıntıya düşmüş... Bir yazar sansüre uğramış... Bitmez tükenmez tartışmalar... Sert konuşmalar... Üzüntülü yüzler... Biri bitmeden biri yakılan sigaralar... Derginin yeni bir sayısı çıkacak... Bugünü belgelemek yeterli değil. Bu dergi, doğruyu göstermek, doğruyu desteklemek zorunda... Şunun bilinmesini isterim. Oyun dergisinin her sayısı, zorlu tartışmalarla oluştu. Çünkü Günay Akarsu, doğrunun araştırıcısıydı her şeyden önce. Her olayın içinde doğru aranacak, bulunacak... Elbette bir kuşkucu değildi. Doğruları, bilimsel yöntemle arardı. Tartışmaya açık bir demokrattı. Bu, son derece önemli. Çünkü Türkiye'de tartışmaya kapalı, ya da tartışmadan kaçan «demokrat» çok. Bir kez daha söylüyorum. Günay Akarsu, tartışmaya açık bir demokrattı... Böyle demekle Akarsu'ya «görkemli bir özellik» kattığımı sanmayın. Hem böyle «özellikler»den hoşlanan bir insan değildi. Söylemek istediğim şu: Türkiye'de tartışmaya açık demokrat insanlar var. Günay Akarsu, bunlardan biriydi işte.

Düşünüyorum. Nasıl bir insanı anlatıyorum şimdi? Durmaksızın otuz yıl yazmış. Ama yalnız yazsaydı kolay. Yalnız eleştirseydi yine kolay. Karşımda biraz değişik biri var. Şöyle diyebilirim... Karşımda eylemli bir tiyatro adamı var. Evet en doğrusu bu. Her koşulda, inandığı tiyatronun kavgasını veren bir adam. Bu noktada anılarım zaman içinde dolaşıyor. İşte «Merhaba»sıyla kitlenin karşısında. Onlara bir şeyler vermeye çalışıyor. Onlardan bir şeyler alabilir miyim diye kitleyi gözlüyor... İzmir'de dar bir sokakta yürüyoruz... Yaşlı bir adam çıkıyor karşımıza. Tanıyor Günay Akarsu'yu... «Sen» diyor yaşlı adam «bize tiyatronun gücünü gösterdin...» Bir salondayız... Kürsüde Günay Akarsu konuşuyor... Hırçın bir kalabalığa karşı tiyatronun basit bir araç olmadığını savunuyor. İnatla... Saatlerce... Tiyatro bir amaç mı? Elbette. Çünkü tiyatro burjuva ilişkileri içinde oluşan herhangi bir «meslek» değil. Tiyatro bu anlamda «meslek» olursa, Günay Akarsu'da kaygı başlar. Bu bağlamda halka gitmekle, halka tutsak olmayı hep, özenle ayırdı. Amatörleri bunun için destekledi... Burda bir noktanın bilinmesini isterim. Amatörlüğe bir «zevk», «ehli keyf» işi diye bakmadı... Bir başka deyişle, «amatör tiyatro» boş zamanın değerlendirilmesi değil... Böyle düşünseydi amatöre şu işlevi vermezdi. Seçeceği oyunla çevresini ileriye götürecek amatör, Halkı, tutsağı olduğu alışkanlıklardan kurtaracak... Eleştirecek... Eğitecek...

Şu bilinsin. Boş zamanını değerlendiren ya da uyutucu oyunlar seçen amatör, Günay Akarsu'da temel bulamaz...

Şimdi daha gerilere gidiyorum. 27 Mayıs... 1961 Anayasasının hazırlanışı... Seçimler... Güzel bir heyecanla yaşanıyordu o günler. Geri kalmışlık bitecek... Yakın bir gelecekte güzel bir Türkiye kurulacak... Kimse kimseyi sömürmeyecek, ezmeyecek, horlamayacak... Türkiye, mutlu insanların yaşadığı bir barış ülkesi olacak... Bunları düşünürken gülümsüyorum... Hüzünle... Bu düşler için kimseyi kınamıyorum. Belli dönemlerde insanlar, en azından bir bölümü böyle güzel düşler kurar. Bu düşleri söndürmek isteyenler de elbette boş durmaz. Tarih, heyecan dalgalarıyla yürür. Bazan düşler gerçekleşir. Bazan düşlerin çok uzağında durur. Biz istesek de istemesek de bunlar yaşanır. Olup bitenler geleceğe belge olur, miras olur. Burda Günay Akarsu'nun mirası temiz. O, hiçbir zaman halkına sırt çevirmedi. Bir tiyatro adamı olarak halkın yanında yer tuttu... Türkiye'de tiyatronun tuhaf bir kaderi var. Türkiye'de tiyatro, uzun süre yanlışı yaşadı. Günay Akarsu, burdan başladı işe. Yanlışın üstüne yürüdü. «Sanat toplumun malıdır» dedi 1961'lerde. İlk bakışta çok basit bir söz. Dünya yuvarlak der gibi... Biliyorsunuz, bir zamanlar çok zordu dünyanın yuvarlak olduğunu söylemek. «Sanat toplumun malıdır» böylesine basit bir söz işte... Peki bu bağlamda tiyatro ne yapacak? Tiyatro insanı sorgulayacak. İnsan sorunlarını irdeleyecek. Ancak böyle bir tiyatro yaşamda yer tutabilir... Yoksa gelin kaynana kavgaları, padişah trajedileri değil. Birçok tiyatro halkı uyuştururken, o, buna karşı çıktı. «Tiyatrocular her aydın gibi bazı sorumlulukları yüklenmek zorunda olduklarını anlamalıdırlar» dedi. Nedir bir tiyatro adamının sorumluluğu? Tiyatro adamı, halkın sanat bilincini yükseltecek... Yeni özlemler, yeni duygular yaratacak. Bir anlamda çok yönlü bir işlev. Tiyatronun güzelliği içinde doğru eleştiri, doğru temellendirme... Günay Akarsu, güzeli, doğruyu idealist dünya görüşünde aramadı. «Tiyatro olayını toplum bütününden koparmaksızın» ele aldı. Tiyatroyu bilimsel yöntemle inceledi. Bu yönteme çok önem verdi. Brecht'in üstünde durmasının bir nedeni de bu. Şimdi iki noktayı belirtmek gerekiyor. Günay Akarsu, Brecht taklitçilerini desteklemedi. Brecht türü tiyatro yapıyoruz diye, halkı tiyatrodan soğutanlara karşı çıktı. Brecht'in yöntemi için mücadele etti. Bu birinci nokta. Bir de ikinci nokta var. O da şu. Brecht, yeryüzünde eşitlikçi düzen kurulana dek, eşitliği önleyenler için «tehlike» olmaya devam edecek. Brecht'in eksiği değil bu. Bu, Brecht'in onuru. Türlü yorumlarla «tehlike»yi silmeye yeltenmek, Brecht'in onurunu yok etmek gibi bir şey. Günay Akarsu, bu onuru korudu. Bu, belki de kendi onuruydu. Ölümünden iki yıl önce kalemi bırakmak zorunda kaldı. Tiyatronun yaşamdan koparılışını görmenin acısıyla acıdı. Bazı dergilerden, yazıları, sudan nedenlerle döndü. Dönen yazılara bakıp «Demek ben susturulmuşum» deyişinin acısını, şimdi duyar gibiyim. Elbette karamsarlığa düşmedi. Çünkü biliyordu tiyatro dünyasında sağlam insanların olduğunu. Ölümünden kısa bir süre önce Oyun dergisi yeniden gündeme geldi. Toplantılara başladık. Şimdi şunu söyleyebilirim. Bu kez daha kararlı görünüyordu. Tiyatroyu saptıranlarla kesin bir hesaplaşmaya gidecekti. Saptanan yirmi maddeden bir ikisini buraya alıyorum. «Türk tiyatrosunun dönüm noktası. Müzikaller. Vasfi Rıza olayı. Geçmiş oyunların değerlendirilmesi. Ödüller» Bunların hiçbiri yapılamadı. Birkaç ay sonra Türkiye, büyük bir tiyatro adamını yitirdi.

Şimdi bitirmeden önce şunu söylemek istiyorum. Günay Akarsu'nun eksiği, hiç olmadı mı? Hayır, olmadı demek mümkün değil. Aslında Günay Akarsu «eksiksiz, otorite» olmayı da istemedi hiçbir zaman. O, bilimsel yöntemle, hareket içinde doğruları aradı. Bu arayışın eksiği, elbette oldu... Bizim görevimiz işte burda başlıyor. Biz, Günay Akarsu'yu koşullar içinde değerlendirmek zorundayız. Ama şu bilinsin. Günay Akarsu'nun eksiği birçok şeyin eksiğidir Türkiye'de.

Ahmet Say'ın bir öyküsüne benzetmeyle bitiriyorum yazıyı. Öykünün adı «Cup Etti Bir Balık». Orda bir Melo var. «Melo yıldızları öyle severdi ki, onları gökyüzüne sanki kendi yollamıştı: Melo, kırma tüfeğini almış, gökyüzüne doğrultmuş, tetiği çekince karanlığın içine yıldızları mıhlamıştı». Günay Akarsu'yu Melo'ya benzetiyorum. Küçük bir ayrımla... Günay Akarsu, eylemiyle, kalemiyle birçok doğruları tiyatro dünyasına mıhladı. Bu doğruları karartmak mümkün değil. Onlar, uzun yıllar, görmesini bilenlerin yolunu aydınlatacak.

YAŞANTI
sanat kitapları

Derleme / **ŞİİR ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR** / 150 Lira
Tarık Günersel / **OTMOPOLİ'DE AKŞAM** / Şiirler / 150 Lira
Mayakovski / **ŞİİR NASIL YAZILIR?** / 150 Lira
Tarık Günersel / **BİR GEÇİŞ TOPLUMUNDA** / Hikayeler / 100 Lira
Tarık Günersel / **PLANLAR KALINTI OLDUĞU ZAMAN** / Şiirler / 150 Lira

Mahir Öztaş / **UNUTULMAK TOZLARI** / Şiirler / 150 Lira
Gökhan Cengizhan / **OMUZUMDA BİR PUHU KUŞU** / 100 Lira

Dağıtım: Deniz, Say, Barış, Cemmay, Beta,
Özgür (İst.) Adaş (Ank.)
P.K. 327 SİRKECİ - İST.

notlar

ataol behramoğlu

«mahur beste» ve «huzur»da ulusal kimlik arayışları ve toplumsal sorunlara yaklaşım – 1

Tanpınar'ın **Mahur Beste** ve **Huzur** romanlarının temaları ulusal kimlik sorunsalının tartışılması çevresinde oluşturulmuştur. **Huzur**'da başlıca sorunsalın bu olduğu söylenebilir. (**Sahnenin Dışındakiler**'i henüz edinip okuyamadım. **Abdullah Efendinin Rüyaları** ve **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nün ise, bu konuyla doğrudan bir ilgileri yok.)

Gerek **Mahur Beste**, gerekse **Huzur**'un, gerçek bir başyapıt olan **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nün tersine, iyi romanlar oldukları söylenemez. Önemleri, büyük ölçüde, (bazı üslûp vb. özelliklerinin yanısıra), asıl, ulusal kimlik sorununu ve bazı toplumsal sorunları tartışma alanına getirmelerinde; dürüst ve ciddi bir aydının bu konulardaki derin kaygılarını, arayışlarını yansıtmalarındadır. Bu anlamda, şair olarak her ne kadar sanat için sanat yandaşı olduğu söylenmekteyse de (bkz. Mehmet Kaplan, A. H. Tanpınar'ın şiir kitabına önsöz), didaktik bir romancı olduğu pekâlâ ileri sürülebilir...

Mahur Beste'nin «Garip Bir İhtilâlci» başlıklı bölümünde, romanın Dergâh Yayınları'nca yapılan baskısının 114-130. sayfalarında Sabri Hoca ve İsmail Molla arasındaki konuşmalar, ulusal kimlik sorununun yoğun biçimde tartışılmasıdır. Tanpınar'ın kendi kişisel görüşlerini her iki kahramanı arasında paylaştırdığını, kimi zaman Sabri Hoca gibi kötümserliğe kapılıp kimi zaman İsmail Molla gibi iyimser olduğunu düşünmek sanırım yanlış olmaz. Ben yazımın **Mahur Beste**'yle ilgili bölümünde bu tartışma sırasında her iki tarafça ileri sürülen görüşlerin bende uyandırdığı düşünceleri ve soruları belirtmekle yetineceğim.

«Garip Bir İhtilâlci» olarak nitelenen Sabri Hoca özetle, İttihatçıların asıl hedefi görmediklerini, sadece Abdülhamit ile maşgul olup onu devirmekten başka bir şey düşünmediklerini belirtiyor. Oysa «fenalık daha derin, daha köklüdür». Osmanlı toplumu Abdülhamit'in saltanat dönemi öncesinde, Abdülaziz, Abdülmecit, Mahmut dönemlerinde de daha mutlu olmamıştır. Bu bir «hükümet şekli» sorunu da değildir. Daha derine inmek gerekir. Sorun, «yıkılış halinde olmamızda içinde yaşadığımız şartların aleyhimize dönmüş» olmasındadır. Bir uygarlık «insanı yapan manevi kıymetler manzumesi» iflas etmiştir. «Her şeyin bir çaresi vardır. Fakat insan bozuldu mu bunun bir çaresi yoktur... Bütün şark dünyası bir ıstırap içinde»dir. «Bize lâzım olan, gömlek değiştirmek değil, içten değişmektir... Bütün cemiyet hayatı zihniyet etrafında döner. İnsanı yeni baştan, yeni esaslarla kurmamız lazım. Yeni kıymetlerle yaşayan bir insan. Halbuki bu imkânsız... Şark içimizde son sözü söylemedikçe kurtuluş yoktur... Şark yok, şark öldü.» Sabri Hoca'ya göre «medeniyetin yaratıcı tarafı bir mucizeye benzer.» Bu yaratıcı taraf varken «en büyük sanat adamından en basit işçisine kadar her kafa, her kol sonuna kadar velûttur. Sonra günün birinde bu yaratıcı taraf ölür.» Bir süre anılarla yaşanır, sonra o da yetmez olur. İşte Osmanlı İmparatorluğu şimdi bu durumdadır.

İsmail Molla'ya göre, sorunlar daha yalındır ve çözümleri de olanaksız değildir. Görüşleri özetle şöyledir: «Ben şarka bağlı değilim; eskiye de bağlı değilim; bu memleketin hayatına bağlıyım. Bu müslümanlık mıdır, şarklılık mıdır, Türklük müdür? bilmiyorum... Sen garpten geri olduğumuzu söylüyorsun. Zaten bunu herkes söylüyor, elbette doğru bir söz olsa gerektir. Fakat ben daha mühim bir şey söyleyeceğim. Ben hemen etrafımızdaki hayattan geri olduğumuzu söyleyeceğim... etrafımızda gördüğümüz hayat vardır. Bizi yapan **bu** hayattır. Bütün hususiyetlerimiz oradan gelir. Bu ise ..... daima değişen, değiştikçe de bizi değiştiren bir şeydir... bizim şark müslümanlık, şu bu diye tebcil ettiğimiz şeyler, bu toprakta kendi hayatımızla yarattığımız şekillerdir... Burada bir halk var. Onun, kendisinden olan bir hayatı var. Onu içinden, dışından kendisi yaratıyor... Din, akide, hepsi bu hayatta şekil alıyor, değişiyor. Arabistan'da ramazan geceleri söylenen naatları dinlerken Peygamberin bile bizimkinden ayrı olduğunu sandım. Düşün bir kere, Yunus'ta yahut Şeyh Galip'teki Muhammed'i... Bizim ruhaniyetimiz, nuraniyetimiz bize aittir... Şark öldü diyorsun... İstemem, ama varsın ölsün; yerine elbet biri gelir... Asıl yaşaması lazım gelen ölmez. O bizim hayatımızdır, o değişir. Değiştikçe de yaratır... ne kadar değişirsek değişelim, yapacağımız her yeni şeyde bu memleketin kendisinden gelen bir damga olacaktır.»

Buraya kadar, tartışmaya daha yakından bakacak olursak; «fenalığın daha derin, daha köklü olduğunu» söyleyen Sabri Hoca'ya hak vermek gerekiyor. Sabri Hoca bunun bir «hükümet şekli» sorunu olmadığını söylerken de haklı olsa gerektir. Fakat «insanı yapan manevi kıymetler manzumesi» neden çökmüştür? İnsan neden bozulmuştur? Ve bu, somut örnekleriyle, ne demektir? Bütün şark dünyası neden ıstırap içindedir? İçten değişmek ne demektir? Şarkın içimizde son sözünü söylemesi ne demektir? Şark gerçekten ölmüş müdür, bunun anlamı nedir? Neden yıkılış halindeyiz? Yaşadığımız şartlar nedir ve bunlar neden aleyhimize dönmüştür? Görülebileceği gibi, Sabri Hoca'nın bir çok savı, kolaylıkla, yanıtlanmayan sorulara dönüştürülebilmektedir. Sabri Hoca daha ilerde, imparatorluğun parçalanmakta oluşundan ötürü duyduğu kaygıyı, «bir Kanunu Esasi, bir hürriyet idaresi» ile bu parçalanmanın önlenemeyeceğini belirtmesiyle ve «Avrupa'da fırka hükümet şekli davaları; iktisadi, içtimai bir yığın çetrefil ve her an gelişen meselelerin etrafında dönüyor» sözleriyle, konuyu siyaset ve toplumbilim alanına getirmekte; «iktisat» kavramına yabancı olmadığını kanıtlamaktadır. Fakat bu kavramın da «çetrefil» oluşundan başka bir şey öğrenemiyoruz Sabri Hoca'nın söylediklerinden. Böylece Sabri Hoca önemli sorunlara değinir görünmekte, fakat birer sezgi olarak kalan görüşleriyle, gerçekten de «Garip Bir İhtilâlci» olmanın ötesine geçememektedir...

İsmail Molla, uygarlık kavramını ulusal ve halksal bir çerçevede görmekle, Yahya Kemal'in, Tanpınarca da paylaşıldığını bildiğimiz tarih ve uygarlık görüşünü dile getirmektedir... Sabri Hoca'da çelişik biçimde bir arada gözlemlenen Doğuculuk ve Batıcılık ideolojilerine karşı, İsmail Molla'ca savunulan bu anlayışın ulusal kimlik alanında ileri bir adım olduğu, doğru bir tarih ve ulusallık bilincini yansıttığı söylenebilir. Ancak, «değişen, değiştikçe de bizi değiştiren» hayatın, «asıl yaşaması lazım gelen hayatımız»ın ölmeyeceğine inançta da, siyasetin olumlu ya da olumsuz anlamda belirleyiciliği konusunda bir bilinçsizlik ya da umursamazlığı, gizemci ve idealist bir dünya görüşünün anlatımını görmemek olanaksız... Nitekim, İsmail Molla'nın bu görüşleri, bireysel bir yaşam felsefesine de dönüşmektedir: «Kesif yaşanmış hayatın içinde fani ömür siliniyor, başka bir şey oluyor... Bir cami, bir kahve, bir pazar yeri, köprübaşı bir düğün alayı, hele her cinsinden musiki beni ölümden kurtarıyor gibi geliyor...» (Bu felsefe ya da inanışla daha sonra **Huzur**'da da karşılaşmaktayız.) Bu anlamda, Sabri Hoca'nın kullandığı bir deyimle, «imparatorluğun talihi»nin siyasal belirleyicileri, İsmail Molla'nın pek de umurunda değil gibidir...

Tartışma, daha dar bir çerçevede, İsmail Molla'nın İttihatçılar konusundaki sözleriyle noktalanıyor: «Diyorlar ki hayata alacağı yolu serbestçe açalım. Ondan sonrasını bu millet kendisi yapar... Sen içtimai bir mücadelenin getireceği değişikliği istiyorsun. Bu, istediğin zaman olacak şey değildir. Ona varabilmek için aradan bir sürü perdenin, engelin kalkması lazım. İmparatorluğun dayandığı iktisat sistemi değişmeli, sonra bu değişmenin getireceği halk tenevvürü (aydınlanması) senin istediğini yapar. Halktaki hak fikri değişir, mücadele başlar...» Sabri Hoca'nın ne istediğini, romanda söylediklerinden, okur olarak biz pek anlayamasak da, İsmail Molla anlıyor. Ona avuntu verecek şeyler de söylüyor. Fakat «aradaki perdeler, engeller» nelerdir? İmparatorluğun dayandığı iktisat sistemi nasıl, ne yönde değişecek ve bu değişmeler halktaki hak fikrini nasıl değiştirecek vb. gibi sorular yine de yanıtsız kalmaktadır...

yıl bindokuzyüzseksenüç

mustafa ziyalan

bir boşluk ne yapsanız
beyler
kâğıt aklığındaki

korkmayın
doldururuz
başa aldınız ya tarihi saati

en başa alsanız da
hiç
korkmuyoruz

bindokuzyüzseksendörde bir kala

'70 kuşağı tartışıyor'

düzenleyen : mehmet yaşar bilen

veysel çolak

I

«Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri bin yıllık koca bir tarih dilimini kapsıyorsa, Anadolu'da yeşeren Türk şiir geleneği de hiç eğilip bükülmeden bin yıllık bir geçmişi yaşıyor demektir. Ama daha önemlisi, Türk şiir geleneğinin tarihte her an üstünlüğünü ispat eden incelikli özelliğiyle bezenmiş olmasıdır. Yunus, Pir Sultan, Fuzuli, Şeyh Galip ve ötekiler, başka halkların çağdaşlarına göre (çağdaşları olan şairlerin yanında), olağanüstü artistik özellikleriyle sivrilmişlerdir. Kısaca belirtmek gerekirse, Türkler hiç bir sanat dalında bu kadar büyük başarı elde edememişlerdir. Dolayısıyla şiir, Türk halkının en öndeki geleneksel sanat dalı olma sıfatını kazanmıştır.»[1]

Bu sözleri, Federal Almanya'nın akademik çevrelerinde önemli rolü bulunan Alman bilim adamı **Prof. Dr. Wilfred Stölting** söylüyor. Ne var ki, bizim, (Tanzimat döneminden bugüne) Batı'da eğitim, öğretim görmüş sanatçılarımız, ulusal değerlerimizi bu Batılı kadar tanıyamamakta, «büyük başarı» diye nitelendirilen geleneksel şiirimizi görmeyen bir tavrıla yaklaşmakta, giderek aşağılık kompleksine kapılarak, Batı kültürüne bilinçsiz bir hayranlık duymaktadır. Nitekim, **Oktay Rifat** da, «Batı kültürü karşısındaki utangaç ve korkak tutumumuzu bir an önce yenmeliyiz» der.[2]

- **Oktay Rifat'ın da vurguladığı gibi, «Batı kültürü karşısındaki (bu) utangaç ,korkak tutumumuzu», giderek bilinçsiz hayranlığı, daha doğrusu bu olguyu nasıl değerlendiriyorsunuz?**

— Batı kültürü karşısında 'utangaç' ve 'korkak' davranıldığını ve bu tutumun giderek bilinçli ya da bilinçsiz bir hayranlığı içerdiğini rahatça söyleyebiliriz ama genelleyemeyiz. Çünkü yerel, ulusal ve evrensel kültür zincirinin halkalarının nasıl oluşturulacağı bilincine varanlar, baştan beri batıdan biçim aktarmacılığına karşı çıkmadılar mı? Yanlış nerde başlıyordu? İçeriği ulusallaştıranlar biçimi evrenselleştirebileceklerini sandılar. Bu da yanlışlarına vardırdı onları. Yanlış dil/biçim anlayışına. Böyle olunca batı kültürü karşısında utangaç ve korkak oldular. Öte yandan oluşumun farkında olanlar, bilinçle sorunu kavrayanlar biçimi ulusal kılarken içeriği evrenselleştirdiler. Bunu başardılar da. Ve batı kültürü karşısında bir paniği yaşadıkları da kesinlikle söylenemez. Kültürel iççelişkimiz de budur. Doğaldır.

- **Bu olgunun, Türk şiirinde; kozmopolit, yoz, yenilikçi bir şiirin oluşmasında, giderek taraf kazanıp, genç kuşağın etkilenmesinde rolü var mıdır? Tanıtlayıcı örnekle bu durumu açıklar mısınız?**

— «Kozmopolit», «yoz» ve «yenilikçi» kavramlarının birbirlerini karşılayacağını düşünmüyorum. «Yenilikçi» olabilmek için «yoz»luktan ve «kozmopolitizm»den kesinlikle uzak olmak gerektiğine inanıyorum. Öncü olabilmenin koşulu ideolojik öncülüktür. Tarihsel bir sorundur bu da. Tıpkı feodal toplumda burjuvazinin ideolojisinin ve sanatının öncülüğü gibi. Bugün, böylesine öncülüğünden sözetmemiz tarihsel ve felsefi olarak olanaksızdır. Çünkü burjuvazi tarihin öznesi olmaktan çoktan çıkmıştır. Öyleyse «yenilikçi» sanat tarihin öznesi olanların sanatıdır. Ama şu da var: Altyapı deyince daha çok bir kentin kanalizasyonlarının anlaşıldığı bir toplumda «yenilikçi» sıfatının, yaratıcılarının bile inanmadığı ürünlere yakıştırılması, giderilmesi gereken yanılgılardan sadece bir tanesidir. Sonuç olarak, tarihin öznesi olanların sanatı «yenilikçi»dir, diyebilirim.

---

soruşturmayı düzenlerken

mehmet yaşar bilen

Şiir tarihimizde, her yeni akım, her yeni hareket; var olduğu dönemin yapısı içinde, kendine özgü sorunlarla güncel bir nitelik taşımış; dolayısıyla Tanzimat'tan bugüne, inceleme, eleştiri, tartışma ve soruşturmalarla yazınımızın gündeminde her zaman yerini almıştır.

Kuşkusuz, sanat ve yazınımızdaki her yeni hareket; iç ve dış etkenlerin belirlediği tarihsel ve toplumsal değişimlerdeki sorunların, giderek beraberinde getirdiği kültürel olgunun, eylemin içinden süzülüp gelmiştir. Doğal ki, tarihsel ve toplumsal süreç içindeki değişimlerin yarattığı sorunlar; maddi ve manevi alanlardaki yapısal olgular üzerinde de kaçınılmaz etkisini göstermiştir.

Sözgelimi, bir Yunus Emre, bir N. Kemal, bir T. Fikret, bir Nazım... yaşadıkları farklı dönemlerdeki, tarihsel ve toplumsal koşulların yarattığı değişimlerin sorunlarını, kültürel bağlamda değişik düşünceleriyle yazdıkları şiirlerde nasıl yansıttıklarını algılamaktayız bugün...

Bir örnek vermek gerekirse, Yunus Emre'nin

Bir bağ ki viran ola / İçi dikenle dola / Ayıklamak neylesin/Od ile yakmayınca, dizelerinin, tarihsel açıdan yaşadığı 13. yüzyılın toplumsal görünümünü, dönemin kültürel konumu içinde, tüm çelişkileriyle, hem de değiştirici, dönüştürücü bir görüşle yansıttığını algılıyoruz.

Bu açıdan tarihsel bağlamda, dün olduğu gibi, bugün de, bu sorunlar sürdüğü sürece, şiirimizdeki sorunlar da sürecek ve güncelliğini koruyacaktır...

Ama ne zamana dek? Belki de yeni bir nirengi noktasına kavuşuncaya dek...

İşte, şiirimizle ilgili düzenlediğimiz bu «soruşturma»da, bu vb soruların yanıtlarını aramaya, bulmaya; giderek, şiirimizin sorunlarını irdeleyip gündeme getirmeye çalışacağız.

1979'dan bu yana, şiirimizin güncel sorunları, daha çok yaşadığımız dönem içindeki «genç şiir olgusu» (veya başka adlarla..) birçok dergimizde özel sayı ve soruşturmalarla gündeme getirilmiş, yansıtılmıştır.

Sorunu, bu açıdan ortaya koyduğumuzda büyük savlar peşinde olmadığımız görülecektir. Ne var ki biz, düzenlediğimiz bu «soruşturma»da, soruna, farklı bir görüşle yaklaşmaya çalıştık. Şöyle ki, bugüne dek dergilerde düzenlenen soruşturmalarda, genelde niceliksel bir amaçla yola çıkıldığı görüşündeyiz. Çok az soruyla çok ozan ilkesi... Bu ilkenin, ele alınan soruna nitelikli bir görüş ve sonuç getirmediğini sanıyoruz. Çünkü sayısal bir çoğalma, özde, ozanın söyleyeceklerini kısıtlamakta, dolayısıyla 'temel sorun'a kapsamlı bir çözüm ve öneri getirememektedir. Böyle soruşturmalarda gündeme getirilen sorun, ya salt yansıtma düzeyinde kalmakta, ya da 'anket'e benzer bir işleve bürünmektedir.

«Şiirimizde 1970 Kuşağı», «Şiirimizde Gençler Olgusu», «Türk Şiirinde Gençler», «Genç Şiirin Güncel Sorunları» vb hangi ad-başlık altında olursa olsun, gündeme getirilen sorun, tarihsel bağlamda, temel sorunlarıyla kapsamlı bir şekilde ele alınmalı ki, bir gerçeklik, bir nitelik kazanabilmeli...

Çünkü hiçbir şiir akımı, yenilik hareketi; tarihsel ve toplumsal sürecin (dünü-bugünü) dışında oluşmayacağı gibi, bu sürecin değişimi içindeki siyasal ve psikolojik olgulardan da dıştalanamaz...

Biz, bu görüş ve amaç doğrultusunda, sorunun temeline, özüne inecek nitelikte; az soru yerine, çok, ama kapsamlı, yoğun sorular yeğlerken; çok ozan yerine de, ilk aşamada **(Veysel Çolak, Ahmet Telli** ve **Ahmet Ada)** üç ozan üzerinde yoğunlaştırdık soruşturmamızı.

Böylece şiirimizin genel ve özeldeki sorunlarını (elden geldiğince) boyutlu bir düzlemde gündeme getirirken; **soruşturma**'mızın değişik görüş ve yargılar doğrultusundaki açıklığında, bir **tartışma** getireceğini de umuyoruz.

Tartışma derken, üzerinde önemle durduğumuz bir noktaya da açıklık getirmek istiyoruz. Soruşturmamızı düzenlerken, hiçbir zaman **«tartışma için tartışma»** gibi bir amacımız olmadı. Yukarıda kısaca vurguladığımız görüş ve ilkeler doğrultusunda, tartışılmasında edebiyatımız için yarar gördüğümüz bir konuyu, bir sorunu gündeme getirmek istedik.

Bu bağlamda ilk aşamadaki amacımız, sorunu kapsamlı bir şekilde ele alıp zengin, değişik görüşleri ortaya çıkarmak, bu görüşler etrafında düzeyli bir tartışma yaratmak olduğuna göre; **soruşturma**'mızı, üç kişiyle sınırlandırmayacağımız gibi, diğer ozan ve yazarlarımızın da sorunla ilgili yazılarına açık olacağız. Böylece, edebiyatımız için tartışılmasında yarar gördüğümüz bir soruna, değişik görüşlerle, canlı, devingen bir nitelik kazandıracağımızı sanıyoruz.

Burada bırakıp sorunun diğer bölümüne dönmek istiyorum: «Kozmopolit» ve «yoz» olan anlayış çağdaştır ama çağcıl değildir. Eskinin yeniye karşı direnişini içerirler. Biçimin evrenselliği inancına dayanır, beceriksizliğinden ötürü aktarmacıdır. İdeolojik başarısı toplumsal koşullara göre belirir ama geçicidir. Temsilcileri sanatçı olmaktan korkarlar.

Geçici yaygınlıkları genç kuşakları elbette etkilemektedir. Enis Batur yazdıkça küçülmektedir. Ödüllendirilince özenilen bir yere çıkarılmaktadır. Murathan Mungan, aynı konumdadır. Mustafa Irgat, yazmamakla daha insani bir noktaya varmıştır. Mehmet Taner, yaşadığı ikilem içerisinde boğulacakken etkinliğini sürdürebiliyor. Bu adamlar yaptıkları işin mantığını biliyor. Ortalıkta gözükmeleri yenilerde sanatsal çabalara girenleri garip «şey»ler üretmeye sürüklüyor. Ahmet Seven, Şavkar Altınel, Can Alkor, Mahir Öztaş, Lale Müldür, Yıldırım Türker, Taner Özmen, Kaan Özbayrak...

- **Sizce, «geleneksel şiirimizden» hangi yılların şiiri, doğru ve tutarlı bir tavırla yararlanabilmiştir? Niçin?**

— Geleneksel bir şiirimiz var mı? Önce bunu irdelemek gerekiyor. Böylesine bir soruyla, «geleneksel şiirimiz»in varlığından söz etmiş oluyorsunuz. Oysa, şiirimizin gelenek oluşturduğuna inanmayanlar da var: Örneğin, Metin Eloğlu, Türk şiirinin gelenek oluşturmadığı inancında. Söylediklerinden, hangi verilere dayandığı pek belli değil. Böyle de olsa, Metin Eloğlu'na bütünüyle katılmasak bile, savının bazı doğruları içerdiğini kabullenmek zorundayız. Çünkü şiirimiz gelişimi içerisinde hep çelişkiler taşımıştır. Bu felsefi anlamda bir tutarlılık göstermeyip «yadsımanın yadsıması olamamış», diyalektik bir dönüşüm gösterememiştir. Bu olumsuzluk gelenekleşmeyi engellemektedir bana göre de.

Haydi, geleneksel şiirimiz sözünden, dünden bugüne uzanan şiirimizi anlamış olalım. Daha dar bir çerçeve içerisinde düşünmeden, şiir birikimimizden yararlanma yoluna gidildiğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet sonrası şairlerin tümünde bu eğilimi gözlemek olanaklıdır. Bazıları buldukları demokrat kültür ögelerini öne çıkarırlarken bazıları da biçimsel zenginlikleri yakalamaya çalışmışlardır. Olumsuzluklarına karşın en iyi biçimde 1940'lı yıllarda bunun başarıldığını söyleyebilirim. Örneğin, Nazım Hikmet, hece, aruz ve serbest ölçüyü bir arada kullanmayı denemiştir. Bilinen edebi sanatları denemiştir. Bu nedenle en kapsamlı örnektir bana göre. Arkasından bir yeni halka olarak Niyazi Akıncıoğlu gelmektedir. Sonra Enver Gökçe ve Ahmet Arif... Getirdikleri estetik anlayış, yaklaşımlarının tutarlılığı da dünya görüşlerine yaslanmaktadır. Şimdilik bu söylediklerim yeterli olsun.

- **1970 ve sonrası ozanlarının, geleneksel şiirimiz, giderek daha kapsamlı bir şekilde «halk kültür geleneği» karşısında takındıkları yararlanma tavrını nasıl değerlendiriyorsunuz?**

— 70 ve sonrası şairlerinin şiir birikimimizden ve kültürel değerlerimizden sağlıklı yararlandıkları söylenemez. Çünkü aktarmacılığın ötesine pek geçilememiş durumda. Şöyle, toplumcu özü korumaya çalışan ama estetik olanakları iyice sınırlı, popülist çağının gerisine düşmüş, 17. yüzyılda çok daha iyi örnekleri verilmiş bir şiiri denemeye girişenler var. 17. yüzyılın feodal çelişkilerini içeren şiirleri günümüz çelişkileriyle yüklemek gibi bir şey yapılan. Nazım Hikmet bile tam anlaşılmış değil bu konuda. Atasözlerinin sınıfsallığı bile tam kavranılmış değil. Dilsel katkı, estetik düzey de yok. Bu bakımdan, rahatsız edici, şiirimizin geleceği adına kaygulandırıcı bir noktadayız. «Haçan kaçacak bir kız/Yan basar ayağunu/İner ahıra çözmez/sığırının bağunu/Çıkar yukarı kırar/Testinin tutağunu/Anası nerden bilsin/Kızının merağunu.» diye bir şiir yayımlamıştım. Bu Rize'nin dağ köylerinde söylenen bir türküydü. Tek kelimesine bile dokunmadan atmıştım imzamı. Kimse çıkıp da bir şey demedi. Ne tuhaf değil mi? Çok şeyi anlatmıyor mu bu durum? Ben bir polemiğe varılır diye yapmıştım ama amacına ulaşmadı elbette. Daha sonra bu «türkü»yü Yugoslavlar da dergilerine aktardı. Şiir diye. Kültürel mirastan yararlanılırken düşülen yanlış bu noktada beliriyor. Beliren olumlu örnek ise yok.

- **Bu değerlendirme bağlamında, şiirlerinde:**

a) 1970 ve sonrası ozanları içinde, popülist tavra düşenler,

b) Geleneğe tümden karşı çıkıp küçük burjuva radikalizminden kaynaklanan yenilikçi idealist tavra düşenler,

c) Kültürün kesintisizliği kavrayışı doğrultusunda gelişen, dönüşümcü bilimsel tavrı taşıyan ozanlar kimlerdir?

a) 1969 yılında egemen olan popülist ve uvriyerist eğilimler, ne yazık ki günümüzde de sürdürülmektedir. Süreyya Berfe'nin **Gün Ola**'sı ile örneklenen popülizm, türevleriyle gene karşımızda. 1970'li yılların başlarında ortalık Aşık İhsani ve Aşık Mahzuni'den geçilmezken, on yıl sonra bugün anımsanmaz oluşlarını kavrayamamaktan gelmektedir bu yanılgı. Mustafa Seyit Sütüven bile bu yanlışa düşmemiştir. Yaşar Miraç'ın türküleri ve benzer çoğaltmalar nedir? Adnan Yücel, kendi açmazını zorlamasına karşın **Soframda Kaval Sesi** diyebilmektedir. Adnan Özer, uzaklığına karşın **Ateşli Kaval** adını seçmektedir. Bunun lirik bir yanı yok. Kırsal bir hava da getirdiği söylenemez. Öte yandan Ozan Telli'nin en az yanlışları taşıyor olmasına karşın uvriyerizmi...

b) Geleneği yadsıyan, küçük burjuva radikalizminden beslenen şiiri «yenilikçi» saymadığımı daha önce söyledim. Onların yaptıkları yozluğun ve kozmopolitizmin legalleştirilmesinden başka bir şey değil. İdealist olduklarını söylüyorsunuz. Ki öyledirler. Bu yüzden de yenilikçi olamazlar. Çünkü hem idealist hem yenilikçi olunamaz. Toplumsal yapılanmada tasarladıkları değişmeleri kelimelerin/seslerin yapısında yaparak da yenilikçi olamazlar. Sürrealistler daha iyisini yapmıştı. Bu yanlışı sürdürenler sanıldığı kadar çok değil. Enis Batur, durmadan yeni çıkmazlar deniyor. Mehmet Taner, telaş içerisinde. İzzet Yasar, akıllılığın bittiği yerde. Şimdi bu isimlere «o sonsuz boşlukta... birlikte kaymadığımız...» Lale Müldür'ü eklesem n'olur? Yıldırım Türker yanıtlar bunu. Kendini anımsatamayanlar bağışlasın.

c) Yola çıkanların niyetlerine bakarsak, bu sorunuza karşılık bir hayli ad sayılabilir. Çoğu kez, düşünüp özlediklerileyle ortaya koydukları çelişiyor olması bir oturmamışlığı ele veriyor. Bir iç sorun bu. Giderilebilir. Bu inançla sıralayabileceğim adlar şunlar olabilir: Ahmet Telli, Hüseyin Yurttaş, Erol Çankaya, Tahir Abacı, Seyyit Nezir, Ali Cengizkan, Ahmet Özer, İsmail Uyaroğlu, Abdülkadir Bulut, Erdal Alova, Turgay Fişekçi, Ozan Telli, Gültekin Emre, Halim Yazıcı, Timuçin Özyürekli, Adnan Azar, Fergun Özelli, Ahmet Ada, Tuğrul Tanyol, Yusuf Alper, Hüseyin Ferhat, Tuğrul Keskin...

- **Halk kültür geleneği karşısında takınılan yararlanma tavrıyla (gelenekten yararlanmayı bir bütün içinde ele alırsak), 1970 ve sonrası ozanları:**

kovulduğum bütün kapılara

ahmet erhan

Kovulduğum bütün kapılara geri dönüyorum
Yurdum için, alnımda yaralarla
Ellerinde taşlarla bekliyor herkes beni
Benimse aklım yitip giden dostlarda

Onca insan niye öldü - sormuyorum artık
Ölüm bile kılık değiştirmişken şimdi
Hâlâ yaşıyor olmanın şaşkınlığı var üstümde
Sanki her doğan gün bir bağış gibi

Geçtim herkesin geçtiği o yollardan
Ne yerineceğim bir şey var, ne bir övüncüm
Öyle yalın çıksın istiyorum ki sözcükler ağzımdan
Acısı acı olarak adlandırılsın bu ömrün

Kardeşler, size yine şiirler getirdim
Unuttuğumuz kimi duygulara ilişkin
Kırık dökük birtakım anımsamalar...
Hiç değilse şunu düşünün, nasıl geldi bu adam,
bu günlere kadar?

a) İkinci Yeni ve 60'lı yılların şiirini de göz önünde bulundurarak; köklü bir geleneğe sahip olan toplumcu şiirle (sözgelimi 1940 Kuşağı ile), bütünleşebilmiş, bu şiiri özümleyip estetik açıdan geliştirebilmiş midir?

b) Bugün için, 1940 Kuşağı şiiri hakkındaki düşünce ve yargınız nedir?

a) Bütünleşmenin özümlemeyi ve ideolojik yetkinliği; estetik düzeyi yükseltmeyi içermesi gerektiği düşüncesindeyim. Olaya böyle bakınca sonuç pek sağlıklı değil. Halk şiirindeki sağlıklı ögeler, Tanzimat Döneminin Namık Kemal'leri, Servet-i Fünun Dönemi Tevfik Fikret'leri, o süslü gelin Divan Edebiyatı, büyük bir patlama Nazım Hikmet, 1940'lı demokrat şairler, sokaklarda Garip adamlar... Daha çok başlangıçta dil araştırmalarıyla sınırlanmış İkinci Yeni, yaptıklarından birtakım şeyler öğrenmeye çalışan insanlar... İlk ürünleriyle 1950'li şairlere katılan, daha sonra karşı tavır geliştiren 1960'lı yılların şairleri. Böylesine ögelerle karmakarışıkken ortalık, 1970'li şair kendisini alana itilmiş buldu. Şiir serüvenini böylesine bir karmaşa içerisinde bulduğundan ve netleştirecek gücü olmadığından işe yeniden başladı denilebilir. Belirli bir noktaya geldikten sonra da şiir birikimimizi irdelemeyi akıl etti. Özgünlüğüne böylece varabileceğini sezinledi. Bu yüzden 1970'li şiir bir yere kadar köksüz bir şiirdir. Cemal Süreya'nın değerlendirmesiyle, benim 1940 ve 1950 şiirleriyle bir hesabımın olmaması bu anlamdadır. Öte yandan 1970'li şiirin örneğin 1940 demokrat kuşağın şiirini özümlemek, estetik açıdan geliştirmek gibi bir sorunu olduğunu da sanmıyorum. Bana göre 1970'li şairlerin bir çoğu daha ilk ürünlerinde 1940'lı şairlerin çok önüne geçmişlerdi. 1970'li yılların şiirinde bazı köşe taşları İkinci Yeni'den ve 1940 demokrat şairlerinden alınmış gibi görünse de paralel bir sorunun olabileceğine inanmıyorum.

b) 1940'lı demokrat şairler, çok az bildikleri ve tamamıyle kavrayamadıkları, Nazım Hikmet'in kurmak üzere olduğu şiirden beslendiler. İdeolojik ve estetik yetersizlikleri kısa zamanda eskiyen şiirler yazmaktan öteye vardıramadı onları. Tümü İkinci Paylaşım Savaşı'nın getirdiği sorunları, özgürlük-tutsaklık ikilemini, köylünün toprak özlemini, aydınların yararına olan inançlarını, ideolojik doğruları ve toplumsal katmanların çelişen yaşantısını dile getirdiler. Yatay gelişen bir şiirdi. Ayrıntıyı yazan, şiirsel soyutlamayı yakalayanlar oldukça azdı. Yazdıkları daha çok manzume olmaktan kurtulamadı. Şiirli öyküler çıktı ortaya. Bu açmazın farkında olanlarsa daha sonra yeni arayışlara girdiler. Arif Damar'ın Kedi Aklı adlı kitabı başka türlü açıklanamaz şiir gelisimi içerisinde. Neyse... 1940'lı şairler şiire, daha çok, yüklendiği işlev açısından bakıyorlardı. Tarihsel boyutu olmayan bu güncellik anlayışı ister istemez kısa bir zaman sonra yazdıkları şiiri yaşamın dışına itiyordu. Arif Damar'ın deyimiyle 1940 kuşağı şairleri «Öncü ve sürükleyici olamadılar.» Sonuç budur. 1940'lı şairler yaptıklarının farkına varsaydılar, bulduklarını geliştirebilseydiler bu kör noktaya varmayabilirlerdi. Ama olmadı, bu yüzden yazdıkları tamamlanmamış bir şiir olarak kalacak.

• 70'li toplumcu ozanlarda ve bu halkaya eklenen sonraki ozanların şiirlerinde «güncellik» konusu, önemli bir yer tuttu; bütün şiirlerde ortak bir özellik oluşturdu.

a) 1970 ve sonrası ozanları, «güncel gerçekliği» işlerken, ne gibi eksiksiklere, yanılgılara düştüler? Kimler düştü?

b) Güncelliği, (doğru bulduğunuz açıklayacağınız yöntemle), şiirlerinde, tutarlı bir şekilde işleyenler oldu mu? Kimlerdir?

a) Öncelikle şunu söyleyeyim: Güncel olmayan bir sanat yapıtının yaratılacağına inanmıyorum. Şairin varlığı bile yazdığı şiire güncel bir eklemede bulunmaz mı? Şimdi, Prometeus'u konu edinen şair, güncelliğin sınırlarının dışına mı düşmüştür? Hiç sanmıyorum. Yoksa kullanacağı dili yadsımış olmaz mı? Zamanın dışına düşmez mi? Yapay bir duyarlılık kendisini hemen ele vermez mi? Neyse. Bir de şu var: Güncellik olayını o gün yaşananı yazmakla sınırlandırmamak gerekiyor.

Böyledir ama 1970 ve sonrası şairleri yaşananı yazdılar başlangıçta. Gazete haberleri, gördükleri, duydukları ve insan olarak etkilendikleri tüm olayları şiirleştirmeye giriştiler. Yaşanan olayların tarihsel boyutunu kavrayamayışları, estetik sorunlar üzerinde hazırlıksız olmaları belirgin hatalı bir sonuca götürdü onları. Yanılgılar ideolojik-estetik çerçevede belirginleşti. Ülkenin politik yaşantısındaki öbekleşmeler, fraksiyonel çıkışlar, olumsuzu geliştiren etkenlerden biri oldu. Mitler, olağanüstülükler yaratıldı. Herkes önemsediği kişiye ilişkin düşünebileceği şiirler yarattı. Konu zenginliği gözetilmedi. Aynı sözlük kullanıldı. Şairler kendi sözlüklerini oluşturma çabasına da girmediler. Bu nicel çoğalma, 1970'li şiiri yatay olarak boyutlandırdı. Birkaç yılda olsa, ortak özellikler varlığını sürdürdü. Bu çıkmazı kimlerin denediğini soruyorsunuz. Ad yok, başlangıçta herkes...

b) Önceki sorunuza yanıt ararken güncelliğin vardığı olumlu-olumsuz uçları işaretlemeye çalıştım. Bu nedenle şöyle demekle yetineceğim: Yazılan şiirlerde güncelliğin yetkinliğe ulaştığını sanmıyorum. Bu da elden kaçırılan bir olanak. Genel yargım bu. Belki daha sonra...

• 1970 ve sonrası ozanları içinde, şiirin özelliklerinden lirizm, ses, yalınlık vb. ögeleri ön plana çıkaranlar oldu. Örneğin, İsmail Uyaroğlu yalınlık, Ahmet Ada lirizm, Yaşar Miraç ses olgusunu şiirlerinde temel nitelik olarak ele aldılar. Hatta Miraç, bu ses olgusu bağlamında, lirizme «yeni türkü» adını da verdi.

Aklınıza gelen diğer özelliklerle birlikte, söz konusu edilen ozanları, bu ögeleri şiirlerinde kullanış yöntemi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Şairlerin özgünlüğünü araştırırken vardığımız yer burası mı yani? Şimdi, İsmail Uyaroğlu'nun yalınlık adına yaptığını erdem mi sayacağız? Arayış içerisinde olmasına saygı duymak bir yana çıkış noktasından bu kadar uzağa düşmesini anlamıyorum. Başlangıçta imge ve dizeyi gözetirken soylu çağrışımların şiirini yazıyordu. Sonraki şiirlerinde bu yetkinliğinden tamamıyle uzaklaştı. Saptayıcı, anlatımcı bir tavır geliştirdi. Yapısı sağlam cümleleri bölümleyerek kuruyor şiirini. Kesinlikle bir katkı değil estetik bakımdan. Bir Demet Diken adlı kitabında sadece bir şiir var. Hem Orhan Veli, Melih Cevdet, Rüştü Onur, M. Tayyip Uslu... çok daha çarpıcı örneklerini koymuştu ortaya. İsmail Uyaroğlu bunun farkında olmalı artık. Yalınlık adına basitliğe vardığını ayırt etmeli. Güzel şiirler için gene duygusal ayrıntılara dönmesi gerekiyor bence.

Ahmet Ada'nın şiirinin temel niteliği gerçekten lirizm mi? Sanmıyorum. Ahmet Ada, her şeyden önce fazla akılcı davranıyor. Coşkusundaki yapaylık çok kolay ele veriyor kendisini. Rastlantılara hiç yer yok onda. Ama lirik olan da var... Kuşlardan, ağaçlardan, kırlardan izlenimci bir tavırla söz etmek yeterli değil. Birtakım kitabi pastoral ögeler, lirizme vardırmaz kişiyi. Şiirinin yatay ve dikey kurgulanışındaki mekaniklik de engellerden biri.

Bir şiirde ses olgusu deyince, getirdiği orkestrasyonu düşünüyorum. Olaya böyle bakınca sormadan edemiyorum. Yaşar Miraç'ın şiirinde bir ses olayı mı var? Olmaz öyle şey Çünkü bize sunduğu şiirlerdeki ses çok tanıdık. Yüzlerce yıldır yankılanan sesler. Üç telli sazın tellerini Nazım Hikmet'in kopardığı çok oluyor. Kemençenin telleri de fabrikaların gümbürtüsünü, kentlerdeki terin uğultusunu anlatamaz. Koyunların kemençeyle güdüldüğünü de hiç anımsamıyorum.

Bir de duyarlık hikâyesi var. Güney duyarlığı, kuzey duyarlığı... En çok merak ettiğim ise şu: Makedonya duyarlığını şiire kazandırmıştır?

• Cemal Süreya, «...Şiiri temel alırsak, edebi türler yönünden beğenisi en yüksek kuşak, bizim kuşaktır bence; ilk kez bir 'edebiyat' düşüncesine bu kuşak ulaşmıştır. Şiirde kendinden önceki kuşakları etkileyebilmiş tek kuşak bizimkidir.»[3]

C. Süreya'nın bu görüşü doğrultusunda, şimdiye dek tartışılmayan ve edebiyat alanında kavram olarak yerine oturtulmayan, «kuşak olgusu»na bir açıklık getirmemiz gerekiyor. Görüldüğü gibi, Cemal Süreya, «İkinci Yeni Şiiri»ni de «kuşak» diye nitelendiriyor. Yazınımızda, 1940 kuşağı, 1960 kuşağı, 1970 kuşağı gibi deyişler sık sık kullanılıyor.

a) Siz, kuşak olgusunu, nasıl kavrıyor ve değerlendiriyorsunuz?

b) Sizce, kuşak olgusunu oluşturan temel ölçütler nelerdir?

c) Bu bağlamda, hangi şiir hareketi kuşak niteliğini taşır?

d) 1970 ve sonrası şiir hareketini nasıl değerlendiriyorsunuz?

e) Sizce, 1970 toplumcu şiirini temsil edenler ve bu halkayı geliştirenler kimlerdir?

a) Kuşak kavramı, bir bütünü oluşturacak estetik arayışları sürdüren, geliştiren şairlere yakıştırılabilir. Bu noktada estetik düzey ve katkı belirleyicidir. Böyle derken ideolojik birliği de gözetiyorum. Çünkü, toplumların edebiyatı vardır. Giderek toplumsal sınıfların edebiyatı vardır. Bu, aynı zamanda sınıf estetiğinden de söz etmek anlamındadır.

Cemal Süreya'nın, edebiyat düşüncesine varmış bir kuşak olarak İkinci Yeni'yi görmesine katılıyorum. Çünkü estetik bir hesaplaşmadan söz etmektedir. Çabaları, bütünü oluşturacak estetik arayışları içeriyordu.

sözcükler

Şerif Tekben'e

Yüzünde eksikliğini hiç göstermeyen güneş
O n'olacak
Nasıl örtecek toprak

Yanyana neden böyle güzel ki
Kardeş sanki

Bu iki
Sözcük

Güneş
Toprak

Bak
El
En güzel
Hepsinden güzel

Yanyana öyle güzel
Öyle güzel ki
Kardeş sanki
Bu üç
Sözcük
Güneş
El
Toprak

Bu da bitişik
Bak üç
Sözcük
El
Elektrik
Çark

Dur bak
Bak dinle
Hep birlikte
Nasıl güzel
Bu beş
Sözcük

El Elektrik Çark
Güneş El Toprak

İşte bak
Bak işte
Kardeşten de
Çok öte
Altı yanyana
Sözcük sana

Anayurt
Yaşam Barış
Özgürlük Ekmek

İşte tek
Tek işte
İşte El
İşte Emek
Güneş yüzünden eksilmeyecek
Yaşarken demek işte

« - El yinelendi
Orda bir değil
İki kez dendi
Neden

- Bilmem
Kendiliğinden

- Dur bitmedi
Güzel
Güzel
Güzel

Hep güzel
Saydın durdun

Özgürlük Ekmek
Güneş Toprak
El Emek

Al benden de bir tek
Çirkin örnek

Ölüm Savaş

Bir de
Tek sözcükle tek

Savaş'a
Savaş

Arif
Eski Arkadaş
Yaşarken»

Ekim 1983

arif damar

b) Kısaca, temel ölçüt olarak «estetik»i alıyorum. Önceki sorunuzu karşılamak için söylediklerim bu yanımı da açıklıyor. Ama ben biraz daha açmak istiyorum: İkinci Yeni şiiri, özellikle estetik arayışlara yönelmesiyle kuşak sıfatını doğal olarak kazanmış oluyordu. 1940'lı demokrat şairler cılız bir estetik arayış içerisinde de olsalar, böylesine bir kaygularının varlığı onları kuşak olarak görmemizi gerektiriyor. 1960'lı şairler başlangıçta değil ama bir kuşak olmalarını gerçekleştirecek duvarı örmeye başladılar. Her birinin getirdiği taş farklıydı ama örülen aynı duvardı. 1975'e doğru bu özelliklerini yitirdiler. Kısa zamanda ayrı noktalara düştüler. Yani estetik beğenileri değişti. İdeolojileri değişti. İsmet Özel nerde şimdi? Süreyya Berfe nerde?

c) Söylediklerim bu sorunuzu da karşılıyor kanısındayım.

d) 1970 ve sonrası şiir hareketi ideolojik çelişkileriyle iki öbekte toplanabilir. Tarihin öznesi olanların yanında yer alanlardan söz etmek istiyorum. Kendi içlerinde sorunlar yaratıp sonra dönüp bu sorunlarla uğraşsalar da sonunda öncü sınıfın estetiğini bulmaya yönelik oluyor çabaları. Bu yüzden giriştikleri denemeleri, arayışları çok olumsuz noktalara da düşse yadırgamıyorum. Bu nedenle de bir kuşak olduğu/oluşturacağı inancındayım. Cemal Süreya'nın kendilerinde var saydığı erdemleri bir başka içerikle 1970 sonrası şiiri için de geçerli sayabiliriz. Çünkü bu genç insanların bir edebiyat düşüncesi olmadığı söylenemez. Yazdıkları yazılar en güzel kanıtıdır bunun. Öte yandan bu yeni şiir kendinden önceki kuşakları da etkilemiştir. Turgut Uyar'ın **Toplandılar** Edip Cansever'in **Sonrası Kalır** şiir kitapları ilginç örneklerdir. İlhan Berk'in kitaplarına almadığı «Hüseyin Çapkan İçin Ağıt» şiiri nasıl açıklanabilir? Ergin Günçe'nin Yeni A Dergisi'nde yayımladığı şiirleri... Genç şairlerin yazdıkları şiirleri kendilerine bir mektup olarak algılamak gerektiğini söylerken, Cemal Süreya neyi vurgulamak istiyor? Yitirdiği romantizmini bulmak için bir olanak mı sadece? «Şelâleye düştü zeytinin dali/Celaliyim/Celalisin/Celali.» dizelerini nasıl açıklayacağız?

e) Katkıları olmalarına karşın beş altı yılda kaybolup gidenlere merhaba derken bu sorunuzu Kemal Özer'in saptamasını aktararak karşılamak istiyorum: Abdülkadir Bulut, İsmail Uyaroğlu, Erdal Alova, Turgay Fişekçi, Veysel Çolak, Erol Çankaya, Tahir Abacı, Seyyit Nezir... Şu adları da ekleyebilirim: Ahmet Telli, Ali Cengizkan, Timuçin Özyürekli, Ahmet Ada, Barış Pirhasan, Adnan Azar, Akif Kurtuluş, Hüseyin Haydar, Tuğrul Keskin...

- **Cemal Süreya'nın yargısıyla, İkinci Yeni ozanları, gerçekten şiirimize «yüksek düzeyli bir beğeni» getirdiler mi? Yoksa bu beğeni idealize mi ediliyor?**

— İkinci Yeni şairlerinin getirdiği bir beğeninin varlığını kabul ediyorum. Düzeyinin yüksek oluşunu ise pek anlamıyorum. Şiirimize kazandırdıkları dilsel olanaklar bence yadsınmazdır. Önemleri biraz da buradan gelmektedir. Bir de «Tümel insanın şiiri...» olmasıdır. Bunların ötesinde boyutların yakıştırılması idealize ediliyor anlamına gelir. Bu da elbette bir yanılgı olacaktır. Bugün İkinci Yeni şiirinin önünün tıkanmış olması da demek istediğimi açıklıyor kanısındayım.

- **Bu bağlamda, İkinci Yeni Şiiri'ni, şiirimiz adına nasıl değerlendiriyorsunuz?**

— İkinci Yeni şiirini yaşanması gereken zorunlu bir aşama olarak görüyorum. 1940'lı demokrat şiiri imgesiz, derinliksiz, basit konuşma diliyle kuruluyordu. Propaganda aracı oluyor, olanakların kıyısında kalıyordu. İnsanı vermeyi ise hep sonraya bırakıyordu. Şiirin olanaklarını kullanmak yetmiyordu, onları zenginleştirmek de gerekiyordu. Garip şiiri tükenmişti, politik ortam iyice dayatıyordu. Kökleri toplumda bir bunalım yaşanıyordu. Ve 1940'lı demokrat şair estetik olarak kendisini yeniden üretemez hale gelmişti. İkinci Yeni, artık devreye girecekti elbette. Birikime yaslanmayan bir şiirde. Başlangıçta, kim, neyi, niçin yaptığını bilmiyordu. Kurulan bu şiiri şairler yazarak öğreniyorlardı. İmgeleri ne olursa olsun, kurdukları dizeler ne kadar saçma görünürse görünsün, kelimeleri yoğuruyorlardı durmadan. Bu uğraşı, yeni anlatım olanaklarını, öznel duyarlıkları şiire kazandırıyordu. Şiirin bir dil olayı olduğunu düşündürüyordu. İkinci Yeni'nin önemi burada işte.

(Sürecek)

---

1) Prof. Dr. Wilfred Stölting. **«Türk Halkının Özellikleri»**, Türkiye Yazıları, Mart 1983, Sayı: 72.
2) Oktay Rifat'a Sorular/Zeynep Karabey, Yazko Edebiyat, Şubat 1980.
3) Cemal Süreya, **«Açık Oturum»**, Varlık, Mart 1983.

yedigey, çağımızın emekçi insanı

atillâ birkiye

Gün Uzar Yüzyıl Olur'da[1] Aytmatov, kanımca bir başyapıt yaratmakla beraber, bir savı, günümüzün emekçi insanı nasıl olmalıdır savını sergiliyor ve bunu romanının içinde okura sunarken, geleceğin toplumuna ilişkin düşüncelerini de sergiliyor. Aytmatov sanki bir toplumbilim 'problemi' çözüyor; ancak bunu yaparken, yani günümüzün emekçi insanını (kendi felsefesinden) kendi bakış açısından ve geleceğin toplumunun nasıl olacağı, bu toplumun yapısına dair küçük küçük ipuçları verirken, romansal yapıdan, romanın özünden uzaklaşmıyor, tersine estetik açıdan da, romansal güzellik açısından da başarılı bir çalışma ortaya koyuyor. Bu ortaya koyuşta, söylencelerden, efsanelerden, masallardan olabildiğince yararlanıyor, halkının kültürel kalıtına sahip çıkıyor ve 'hayal ürünü' (bilim-kurgu) öğelere başvuruyor. (Ayrıca, yapıtının başında bu çalışmasıyla ilgili bilgiler veren yazar, anlattıklarının gerçek yaşamda karşılığı olmadığını belirtiyor.)

Sarı Özek bozkırındaki, bir tren istasyonundaki yaklaşık bir gün anlatılır, romanda. Bu istasyon bir geçit, bir durak yeridir. Doğu'nun Batı'ya, Batı'nın Doğu'ya bağlandığı, Sovyetler Birliği'nin demiryolları bakımından önemli bir noktasıdır. Bu nokta binlerce kilometre karelik bomboş bozkırın ortasındadır. Roman bir günün öyküsüdür; ancak 'gün uzar yüzyıl olur'. Geriye dönüşlerle, zaman zaman on yıla, zaman zaman kırk yıl önceye, hatta yüzyıl önceye dönülerek, söz konusu olan zaman kesiti öyküleniyor. Olay yazar tarafından anlatılıyorsa da romanın başkişisi Yedigey yer yer sözü alıyor. Yedigey, Boranlı Durağı'nın bu çalışkan emekçisi, yazarın önsözünde belirttiği ve tartıştığı 'emekçi insan'ıdır; toplumun emekçi bireyidir.

O'nun çok yakın arkadaşı Kazangab'ın ölümü, romanın başlangıcıdır. Gerçi, başlangıçta bir betimleme bölümü vardır: bu bölüm Boranlı Durağı'nın betimlemesi olduğu için olayla organik bağı vardır. Bu toplumsal bir bağdır. Emekçi Yedigey, bu doğa tablosunda yıllarca çalışmış ve bu tabloda toplumun bireyi olarak varolabilmiştir. Eğer, insan (anlatılan, çizilen, kişileştirilen, tipleştirilen) romanda anlatılacaksa, aynı romanda doğal koşullar içinde nefes alıp-veren insanın nefes alıp-verdiği doğa'nın en canlı biçimiyle sergilenmesi gerek. Bu gerekirlilik, Aytmatov'ca yerine getirilmiş. Yazar, böyle bir başlangıç yapmakla (romanın içinde de yer yer doğa betimlemeleri serpiştirilmiş) insan-yaşanılan çevre, hatta toplumsal yapı (biçim kategorisinde) ilişkisini ve tek tek algılanmasını daha da kolaylaştırmış. Böylece, okur, incelikle titizlikle ayrıntıların güzel bir şekilde işlenişiyle yapılan ve aktarılan bu betimlemeyle romana başlamış oluyor.

Kazangab'da emekçidir; Yedigey'in en yakın arkadaşı olmakla beraber, O'nu bu durağa getirendir. İkisi can dostudur, arkadaştır. Birlikte birçok güçlüğün, insan gücünün en son sınırına dayanarak üstesinden gelmişlerdir. Boranlı Durağı'nda işler aksamasın, ulaşım tökezlenmesin diye ellerinden geleni, ama birlikte yapmışlardır. İşte böylesine birbirlerine yakındırlar. Yalnızca iş yaşamında mı? Kazangab, öğütler vermiştir O'na, bir anlamda ağabeylik etmiştir. Yedigey, ahlaksal ediminin gereği olarak, Kazangab'ın cenazesi için elinden gelen her şeyi yapacaktır; yapar da... Yedigey'in bu eylemi, O'nun kişiliğinden ipuçları verir ve bu eylem koskocaman bir romandır; her şey bu yapma eyleminin içine oturtulmuştur: toplumsal yapı, eleştirel yaklaşımlar, birey, sevda, bilim-kurgu, söylenceler, vb., tek tek dokunarak, işlenerek, genel yapı oluşturulur ve sunulur; bu sunuş Aytmatov'un üslubunun[2] evrenselliği ve yetkinliği çerçevesinde olur.

Aytmatov'un romanındaki eksen konu Kazangab'ın cenaze törenidir; bunun yanı sıra romanın bütününü oluşturan sorunlar: emekçi bir kişi (Yedigey örneklemesi), toplumsal yapıdaki (yer yer kişisel, yer yer kurumsal), ulusların dış politikaları üzerindeki yazarın düşünceleri (güncel bir anlamı var), geleceğin dünyasına ilişkin bir tasarım, Yedigey'in sevdası ve bir topluluk yaşamını sergilemek üzere Boranlı Durağı'ndaki yaşam ve kişiler arasındaki ilişkiler. Diğer bir yandan da, insanı, insanın özgür düşünme faaliyetini ve bunun insanın başat gereksinimi olduğunu ve insan olduğundan beri olması gerektiğini de iletmek ister.

Yazar önsözde, kahramanı Yedigey için şunları söylüyor:

«Herkesin bildiği bir gerçek var: Çalışkanlık erdemli olmanın değişmez ölçülerinden biridir.

«Bu anlamda Yedigey Jangeldin -onu tanıyanların taktıkları adla Boranlı Yedigey- gerçekten çalışkan, hamarat bir adamdır. Boranlı Yedigey, hani nasıl derler, dünyamızın yükünü omuzlarında taşıyan kişilerden biridir. Üstelik yaşadığı çağa, tasavvur edilebileceğinden daha fazla bağlıdır. İşte bu yüzden onun başlıca özelliği çağının, kendi döneminin adamı olmasıdır.

«Romanda dokunduğum sorunlara yaklaşırken, Boranlı Yedigey'in bu özelliği dolayısıyla dünyayı onun yaşantısı, eski bir savaşçı ve demiryolu işçisinin yaşantısı açısından görmek benim için önemliydi. Gücümün elverdiği ölçüde ben de bunu yapmaya çalıştım. Boranlı Yedigey örneği, benim, başlıca inceleme konusu emekçi insan olan toplumsal gerçekçiliğin temel ilkeleri karşısındaki tavrımı, bakış açımı vurgular.»

Aslında Yedigey, yazarın da dediği gibi bir örneklemedir; fakat bu örnekleme, mutlaklaştırma değildir. Çalışkan ve namuslu biri olarak çıkar karşımıza. Yalnız, yaşadığı düzenin mutlak savunucusu olmamakla, yaşadığı düzenin yapısındaki bozuklukları, aksaklıkları eleştirmekten de geri durmaz. Aynı zamanda dinine bağlı biri olmakla beraber bilimsel-teknik gelişmeyi ne umacı gibi görecek ne de fetişleştirecektir; Müslüman Boranlı olarak ve de sağduyulu biri olarak, en önemlisi bu gelişmelere (bilimsel-teknik) tanık olunan toplumunun bir bireyi olarak, ona ayak uyduracaktır. Tabiiki onunla yer yer çelişecektir; bundan doğal ne olabilir ki: Yedigey sıradan biridir ve bu sıradanlık O'nu çelişkisiyle birlikte gelişime ayak uydurtacaktır.

Yedigey, bilimsel-teknik gelişmeye ve toplumsal dönüşüme ayak uydurmakla birlikte, geçmişten aldığını da (geleneği de) günlük yaşam içinde eritecektir. Daha doğrusu eski biçimi sürdürecektir; ya da gündeme geitrecektir. Yani Yedigey, birçok kişinin karşı çıkmasına karşın, dostu Kazangab'ı geleneklerin - göreneklerin gereği olarak Ana-Beyit Gömütlüğü'ne götürecek ve gömecektir. Bu uzun bir yoldur; ama Yedigey için bu küçücük bir ayrıntıdır ve önemi de yoktur. Çünkü söz konusu olan dostu Kazangab'dır; sekiz evin (barakanın) bulunduğu, bu çorak topraklarda bu Boranlı Durağı'nda kırk dört yıl çalışan bir emekçidir; belki de daha önemlisi, birlikte çalışmış olmasıdır; O'nun en yakın dostudur; sırdaşıdır; arkadaşıdır.

Biçim kategorisinde dile gelen bu tavır alış, kuşkusuz eski olandır ve Yedigey için kalıcı olandır. O'nun için bu kalıcılık, yeni içerik oluşana kadar (O'nun dünyasında) gündemde olacaktır.[3] (Çünkü yeni içerik kendi biçimini de getirecektir.)

Yedigey'in bu tavrı, tutuculuğundan değil, buna bütün kalbiyle inandığından, doğrusunun böyle olacağını bildiğindendir. Bu düşünce (tavır alış) **çevresiyle**[4] çelişir. Ancak Yedigey, sonuna kadar diretir ve onun gibi bir emekçiye de fazla karşı duramayacağından, kazanır. Böylece cenaze yola koyulur.

☆

Diğer yandan da Sarı Özek uzayalanında bir kargaşadır gider: ABD ile Sovyetler Birliği eşit koşullarda ve haklarda, uzayda Parite adlı bir uzay istasyonu bulundururlar, burada her iki devletten birer uzay adamı vardır; uzay araştırmalarına yönelik bu çalışmada taraflar eşit söz hakkına sahiptirler. Olay şudur: Parite'deki iki uzay adamı, yabancı bir yıldız sisteminde yer alan bir uygarlığın varolduğunu bulmuşlar ve bu uygarlıkla ilişki kurarak, yaşadıkları gezegene gitmişlerdir. Orman - Göğüslüler, Dünya'daki uygarlık düzeyinden çok daha yüksek bir uygarlığa sahiptirler. Aytmatov'un buradaki geleceğe yönelik tasarımı (bilim-kurgusu) bilimsel verilerden oluşmakta ve kesinlikle bir «fütürolojiı»nin içine düşmemektedir. (Yani, sözü edilen görüşe göre Amerikan, - özellikle TV filimlerinde - bilim - kurgu filmlerdeki gibi, geleceğin dünyasının insanları **kovboyculuk** oynamayacaklardır.) Bugün elde edilen bilimsel veriler, böylesine bir uygarlığın, yani canlının, bu düzeyde ve bu biçimde olabileceğini (romanda) göstermektedir:

Cengiz Aytmatov

TOPRAK ANA

●

ÖĞRETMEN DUYŞEN

Varlık yayınları

«Orman-Göğüslüler insana benziyen varlıklar, bizler gibi insan hepsi de. Yaşasın dünya evrimi! Evrensel sisteme göre türlerin evrimi burada da işlemiş ve hominidlerden [insansılar] Orman Göğsü türünden güzel bir insan soyu oluşmuş.» (Parite'deki uzayadamlarının dünyaya ilettikleri mesaj.) Aynı şekilde sosyo-ekonomik bir kuruluş olarak da toplumsal yapı ve gezegenlerinde karşılaştıkları sorunlar da bilimsel verilerin gelişiminde bir gerçeklik (nesnellik) taşıyor.

Parite'deki iki uzay adamı, bu eylemlerini insanlığın gelişmesine, uygarlık düzeyinin yükselmesine, bilimsel araştırmaların genişlemesine katkıda bulunmak için, kısacası tüm insanlık için yaptıklarını bildirerek Dünya'ya geri dönmek isterler. Ancak ortak yönetim buna izin vermez.

Romanın içindeki bu bilim-kurgu öyküsü Yazara göre 'hayal ürünü' olan bu tasarım, romanda yaşanan zaman kesitinin içinde anlatılmasına karşın, bir tasarım olduğu için ve şu anda insanlık burada anlatılan bilimsel-teknik gelişmeye ulaşmadığı için gelecek'tir.

Yaşanılanın ve geleceğin yanı sıra, geçmiş de anlatılır: bu iki söylenceyle, Ana-Beyit Gömütlüğü'ne bağlı olarak Nayman Ana'nın ve halk ozanı Raymalı-Ağa'nın acıklı öyküsüyle aktarılır. Nayman Ana'nın acıklı öyküsü şöyledir: çok çok uzun yıllar önce bu toprakları Juanjuanlar denilen kabileler istila etmiş, bura halkıyla savaşmış ve tutsak aldıklarını mankurtlaştırmışlardır.[5] Bilincini yitirmiş olan bu mankurtlar onlara çobanlık etmişler, bir bakıma köle gibi kullanılmışlardır. Nayman Ana mankurt olan oğlunun kaderini bile bile arkasından gider: ancak yalnızca bir canlı olarak yaşıyan oğlu tarafından oklanarak öldürülür. Diğer yandan da genç bir kıza aşık olduğu için cezalandırılan ünlü halk ozanı Raymalı-Ağa'nın öyküsü vardır. Her iki öyküde de hoşgörüsüzlük ve insana, onun özüne, düşünme, yaratma vb. yetilerine karşı olan edimler söz konusudur. Yine her iki öyküde, insanın kendi özü için, hakları için verdiği savaşım söz konusudur (Nayman Ana ve Raymalı-Ağa).

Üç boyutta (geçmiş, yaşanan, tasarım olarak gelecek) gelişen romanda, her üç boyuttaki toplum yaşamının içindeki hoşgörüsüzlük vurgulanır. Bu vurgu, söz konusu olan tarihsel kesite göre değişiktir.

Yaşanılan boyuttaki, hoşgörüsüzlüğe örnek olarak gösterilen Abutalip'tir. İkinci Dünya Savaşı'na katılmış, Almanlara tutsak düşmüş; daha sonra Yugoslav Partizanlarıyla birlikte Almanlara karşı savaşmıştır. İşte kabaca suçu budur: savaşta tutsak olmak (canlı olarak). Belki bu olayı da geçmiş olarak değerlendirmek gerek. Çünkü olay, Stalin döneminde geçer ve yaşanılandan yaklaşık yirmi beş-otuz yıl önceye rastlar. Bu süre, yaklaşık çeyrek yüzyıldır ve geçmiş olarak söz edilebilir. Abutalip öğretmendir (bunun yanında aydın bir kişiliği vardır), karısı (Zaripa) ve çocuklarıyla Boranlı Durağı'na sürülmüştür; ikinci bir soruşturmaya (tutuklanmaya) dayanamaz hastalanarak ölür. Ve böylece, bir aile yok olma durumu içine girer.

Yedigey, işin peşini bırakmaz, bu eylem, Stalin'in ölümünden sonraki döneme rastlar. Zaripa'nın ve ailesinin (kendininkini de) hakkını arar. Romanda bu olayın aktarımı, Yedigey'in düşüncelerinde geriye dönüşlerle olur. Yine Yedigey'in kişiliğinde, bu hoşgörüsüzlük, eleştirilir. (Bir bakıma, bu dönemdeki katılığın eleştirisidir.) Bu olayın yaşanılanla bağı şudur: böylesine eleştirel yaklaşımlarla, belki bunların binlercesiyle bu duruma (son yıllara) gelinmiştir. Bu anlamda, bugünün de eleştirisi sayabiliriz. Aynı şekilde 'şimdi' yapılan hoşgörüsüzlükler de eleştirilir.

Sonunda cenaze alayı, Ana-Beyit Gömütlüğü'ne varmadan yolculuğunu bitirmek zorunda kalır. Çünkü karşılarına Sarı Özek uzayalanının tel örgüleri çıkmıştır. Yedigey ne kadar direnirse direnşin, uzayalanının topraklarınından içeri giremez, böylece cenaze oralarda bir yere gömülür. Yedigey, bu gelişmeden haberdar değildir, yıllar önce buraya uzayalanı yapılmıştır. Bu Yedigey için bir başarısızlık ve dostu Kazangab'a karşı vefa borcunu ödeyememektedir. Ancak Yedigey gibi biri yılmaz (zaten, Aytmatov'un bize gösterdiği, örnekleğidi, 'emekçi insan'ının yılmaması gerekir) ve dilekçeyle yönetim organlarına başvurarak Ana-Beyit Gömütlüğü'nün, eski şeklini almasını ister ve bu eylem de romanın bitimidir.

☆

Yedigey, Aytmatov'un sunduğu örnek emekçi insan kişisidir. Bu kişileştirme de bir tipikliğe 'tekabül eder'. Bu kişilik belki de yaşanandır; belki de yazarın tasarımıdır ('hayal ürünü'). Bunu bilemiyoruz. Ne var ki, O örnek bir emekçidir. Kuşkusuz, Yedigey'in örnekliğini, mutlak olarak almamak gerekir, zaten yazarın da böyle bir amacı yok. O hatalarıyla karşımızdadır. (Örneğin Zaripa'ya aşık oluşu ve bu edimden etkilendikten sonra yaptıkları böyle yorumlanabilir.) Ama O Boranlı gibi bir yerde yıllarca çalışan - ki burası ülkenin en önemli demiryolu noktası ve 'mahrumiyet' bölgesidir-, aynı zamanda insanca düşünen ve insani değerlere sahip çıkan bir kişiliktir. Yaşamı boyunca toplumsal faaliyette en etkin bir şekilde olan bu emekçi (emekçiler), toplumsal yapının oluşumuna eleştirel yaklaşacak, ve bu eleştiri yapma hakkı, herkeslerden önce onda (onlarda) olacaktır. İşte, Aymatov'un Yedigey'i; O çocuklara olan sevgisinden, haksızlığa uğrayan Abutalip olayındaki çabalarına kadar, devesi Boranlı Karanar'a olan sevgisine kadar, hatta hatta Kazangab için -onun tüm yakınlarından daha çok dindinmiştir- yaptıklarına kadar, insandır; ve belki de onun için şöyle demeliyiz: **Yedigey, çağımızın emekçi insanı.**

---

1) **Gün Uzar Yüzyıl Olur**, Cengiz Aytmatov'un, bildiğim kadarıyla son romanı. Gerçi Türkçe'sinde yayımlandığı tarih yok ama kitabın sonunda (romanın bitiminde) «Çolpan-Ata, Aralık 1979 - Mart 1980 tarihi yer alıyor. Yapıtı dilimize Rusça'dan Mehmet Özgül çevirmiş.

2) Bu üslubun aktarımında ve romanın genelinin aktarımında çevirmen Mehmet Özgül'ün katkılarını da unutmamak gerekir.

3) Bu yer değişme ne süratlidir, ne de tek düze; karmaşık ve sıçramalı. Yedigey için bu dönüşüm tam anlamıyla, olmayabilirdi.

4) Çevreyi, yaşanılan toplumsal, ekonomik vb. koşulların genel görünümü olarak tanımladık.

5) Mankurt, özel bir işkenceyle, beyni hiçbir işe yaramayan, zavallı; bir bakıma köleleştirilen (ve düşünemeyen) insan.

varlık yayınları

Yeni diziler

Şiir:

- Pablo Neruda
  20 Aşk Şiiri ve Umutsuz Bir Şarkı
  Çev.: Sait Maden
- Şükran Kurdakul
  Bir Yürekten Bir Yaşamdan
- Kemal Özer
  Araya Giren Görüntüler
- **Varlık Şiirleri Antolojisi**
  Haz.: Ülkü Tamer
- Yannis Ritsos
  Şiirler
  Çev.: Özdemir İnce
- Ataol Behramoğlu
  Dörtlükler

Bilgi:

- Emin Özdemir
  Okuma Sanatı
- Edith Hamilton
  Mitologya
  Çev.: Ülkü Tamer
- Emin Özdemir
  Yazı ve Yazınsal Türler
- Emel Ceylan Tamer
  Dünü ve Bugünüyle Televizyon

Deneme:

- Cevdet Kudret
  Benim Oğlum Bina Okur

Anlatı:

- Pio Baroja
  Bilgi Ağacı
  Çev.: Yıldız Canpolat
  Yaşar Nabi Nayir 1983 Çeviri Roman Ödülü
- Erendiz Atasü
  Kadınlar da Vardır
- Hüseyin Akyüz
  Beyaz Güvercin
- Ahmet Çakır
  Dostun Ölümü
- Oktay Akbal
  Lunapark
- Dostoyevski
  Beyaz Geceler
  Çev.: Nihal Yalaza Taluy
- Jean-Paul Sartre
  Bulantı
  Çev.: Samih Tiryakioğlu
- Panait İstrati
  Sokak Kızı
  Çev.: Yaşar Nabi Nayır
- **Dede Korkut Hikayeleri**
  Haz.: Cevdet Kudret

sineklerin tanrısı ve acınası kulları

mustafa ziyalan

Nükleer savaş başlamış, belki de tüm dünyayı sarmıştır. Bu savaştan kaçırılan bir grup çocuğu taşıyan uçak bir adaya düşer. İşte William Golding'in **Sineklerin Tanrısı**, **İşte Bizim Dünya** adlarıyla, dahası **Çocuklar Adası** adıyla çocuk kitabı olarak dilimizde yayınlanan romanı **Lord of the Flies**, bu adada, bu çocukların yaşadığı serüveni anlatır.

Geride kalan tüm yetişkinler ölmüş, uygar dış dünyayla tüm bağlantılar kopmuştur. İlk olarak Ralph'la takma adı «Domuzcuk» olan bir çocuk tanıtılır okura. Ralph «midillileri olan bir evde, erkek çocuklar için yazılmış kitaplar okutularak yetiştirilmiştir, sağduyuludur, iridir, güzeldir, sarışındır». «Domuzcuk»sa (tüm roman boyunca bu adla anılır) «kısa boylu, şişman, gözlüklü, astımlı», yaklaşımlarında «akılcı ve bilimsel» tavırlıdır, büyüklerini hiç ağzından düşürmez. Sonra Jack'la korosu görünürler. Jack «zayıf, kızıl saçlı, çilli, çirkin»dir, egemenlik tutkunudur. Simon da vardır anakişiler arasında; ince, duyarlı, iletişim kurmakta güçlük çeken bir çocuktur Simon. Ralph, öttürerek herkesi biraraya toplayabileceği bir denizkabuğu bulur. Azıcık bu yüzden, azıcık da etkileyici dışgörünüşünün yardımıyla «şef» seçilir. Çocuklar önceleri kabuğun sesine uyarak düzenli biçimde toplanırlar, konuşmacı kabuğu eline alır, kabuk kimin elindeyse söz hakkı o sırada onundur. İlk ağızda işbölümü yapılır; eskiden dinsel şarkılar söyleyen koro, yine Jack'ın yönetiminde avcılıkla görevlendirilir. Tüm çocuklar barınak yapımına girişirler. Ayrıca adanın yüksek bir yerinde bir ateşin yakılıp sürekli canlı tutulması kararlaştırılır. Ama zamanla denizden, karanlıktan, seslerden duyulan güçlü korku, bir «canavar» söylentisinin doğmasına neden olur, canavarla karşılaşılır. Yemenin ve oyunun çekiciliğine de kapılan çocuklar, ateş başı nöbetlerinden, barınak yapımı çalışmalarından kaçmaya başlar, düzenliliği ve çalışmayı tümüyle bırakırlar. Jack ve avcıları da domuz avından, bir canlıya egemen olup acı çektirmekten, kan dökmekten tat almaya başlamışlardır. «Canavar»ın varlığını da bahane ederek, Ralph'ın yönetimindeki gerekenden daha barışçı, düzenli, «uygar» gruptan koparlar. Bunda bir etken de Ralph'la Jack arasındaki kişisel çekişmedir. Ateşi canlı tutup yetişkinlerin dünyasına dönmektense, av ve kıyım gerçekte çocukların tümüne çekici gelmektedir. Birbiri ardına Jack'a katılır, yüzlerini boyar, birer mızrak edinirler. «Vahşiler»e katılmayan pek az çocuk kalır Ralph'ın yanında. Bu arada Simon, ormanda geçirdiği bir sanrılanma nöbeti sırasında, «Canavar»a adak olarak kazığa geçirilmiş bir domuz kellesiyle, «sineklerin tanrısı»yla konuşur. «Tanrı» ona canavarın kendisi olduğunu, her şeyin kötü gitmesinden kendisinin sorumlu olduğunu anlatır, «beni yok edebileceğinizi sanmayın, çünkü içinizdeyim» der. «Canavar»ın gerçekte kendilerinden başka bir şey olmayabileceğini ilk söyleyen Simon'dur zaten. Ardından «canavar» sanılanın parasütle adaya sürüklenmiş, yelin devindirdiği bir pilot ölüsü olduğunu da görür. Ama bunları açıklayamadan «vahşiler»in yaptığı bir «ayin»in karmaşasında öldürülür. Jack'la yandaşları artık adanın korunmaya elverişli bir başka yanına taşınmışlardır. Ralph'la birkaç yandaşına saldırırlar, ateşi ve tek ateş yakma gereçleri olan Domuzcuk'un gözlüğünü çalarlar, bunları geri istemeye gelenlere de saldırırlar. Domuzcuk öldürülür. Denizkabuğu tuzbuz olur. Ralph'ı ortadan kaldırmak için bir av düzenlenir. Çocuk, tutuşan adayı görüp de gelen bir kruvazörden inenlerce son anda kurtarılır.

Görüldüğü gibi «ada», Golding'in seçtiği, uygarlıktan, toplumdan, toplumsal kurumlardan, bunların etkilerinden uzak, tümüyle doğal bir ortam. (Oysa insan için doğal olan ortam artık bu mu?) Kişilerse, toplumca, toplumsal kurumlarca en az etkilenmiş bir kesimden, çocuklardan seçilmiş. (Gerçekte çocuklar bile toplumsal koşullardan az mı etkilenmişlerdir? Nasıl bir etkilenme bu Golding'e göre?) Yazar böylece bir «laborant» özeniyle belirleyip biraraya getirdiği değişkenlerle kendince «doğal» (ama gerçekte yapay) dış dünyanın yansısı da olan bir ortamda (adaya bir ölü düşer) insanın doğal yapısını, kökenini, «öz»ünü ortaya koyacak bir deney düzenliyor. Romanın da anlattığı işte bu deneyle sonucudur. Korkunç bir sonuçtur bu: «İnsanın özü kötülükten başka bir şey değildir. Bu öz hiç değişmemiştir, değişemez!»

İşte bu «olumsuz ve değişmez öz»leri gereği, Golding'in romanındaki çocukların başlangıçta içinde yaşadıkları bir tür demokrasiyle ancak iğreti bir ilişkileri vardır. Bu «olumsuz ve değişmez öz» nasıl tarihten, toplumsal koşullardan bağımsız olarak varlığını sürdürüyorsa, bu düzenin, demokrasinin çocuklarca oluşturulmasına, onlardan kaynaklanmasına da elvermez yazara göre. O zaman da düzen, demokrasi dışardan gelme, buluntu bir denizkabuğuyla simgelenir, (düzenin indirgendiği denizkabuğu, olsa olsa kişileri biraraya getiren bir gereç, «Kitle iletişim araçları» olabilir oysa), kabuk kırılınca düzen de, demokrasi de kesinlikle yok olur gider. (Bu yazıda amaçlanan da romanın bu ve benzeri simgelerden oluşan «yapı»sına bir «bilim adamı» yaklaşımıyla girmek -ve ola ki onu açımlamakta, dinsel vb. açılardan çözümlemekte yitip gitmek- değil, romanı -olsa olsa bir okur yaklaşımıyla- bütüncül olarak yorumlamaya, eleştirmeye çalışmak.) Çocuklar, yetişkinlerin dünyasında ancak zorunlu oldukları için benimsedikleri davranış biçimlerini hepten bırakırlar. (Onları birbirini öldürmekten alakoyanın ana-baba, polis, okul korkusu olduğu açıkça belirtilir romanda.) Böylece çocuklar gerçekten kendilerinin oluşturduğu, kendilerinden kaynaklanan bir düzene yönelirler. İlkörneksel (arketipik) korkulardan, tat arama isteğinden kaynaklanan, çocukların ta derinlerdeki özlemlerine, isteklerine, eğilimlerine denk düşen bir düzendir, bir acı çektirme, kıyım ve zorbalık düzenidir bu Golding'e göre: karmaşadır, kendine karşı çıkanı, uymayanı (Ralph'ı), gerçekleri söylemek isteyeni (Simon'u) barındırmaz, dahası yok eder.

Akla şöyle bir soru geliyor burada: İnsan -toplumsal koşullardan bağımsız olarak değişmez biçimde- kötüyken, içinde yaşadığı düzenle ilişkisi bu kertede açıklanamaz, bu kertede eğretiyken, «düzen» onun bu kertede dışındayken, insanların yine de kimi düzenlerde, örneğin kabile düzeninde ya da daha inanılmazı demokrasilerde yaşayabilmeleri nasıl açıklanabilir? Golding'in kendi romanından çıkan bu soruya verebileceği yanıt, yine kendi romanında, Ralph'la Jack arasındaki ayrımın nedeninde görülebilir. Ralph'ın kimi coşku ve gerilim anları dışında «sağduyu»dan, «düzen»den şaşmamasının nedeni, aile, okul, yasalar sıkıdüzeninin, korkularının Ralph'ın kendisince bile duyumsanmayacak kertede etine kemiğine işlemiş olmasıdır. Ralph, bir adada tekbaşınayken bile toplumsal denetim ve baskı altındadır. İşte, insanların şöyle ya da böyle de olsa bir düzen içinde yaşaması, Golding'e göre düzenin -toplumsal koşullardan bağımsız olarak, düzeltilmez biçimde «kötü» olan- insanların dışında olduğu kertede üstünde de olmasındandır olsa olsa. Bu düzen de, «ada»yla aynı kapıya çıkar, zorunlu biçimde savaşa ve kıyıma götürür ona göre.

İnsanın hiç olmazsa çağımıza özgü bir özü varsa, bu ancak «değişmek ve değiştirmek», bir özne - nesne bütünlüğü olabilir. Oysa Golding, insanın özünün değişmez ve olumsuz olduğunu, insanın gerçokte toplumsal koşullardan bağımsız biçimde değişmez ve olumsuz olduğunu söyleyerek insanın tarihini elinden almaktadır. Daha da kötüsü, insanın tarihle, düzenle, toplumsal koşullarla giriştiği, girişebileceği herhangi bir etkileşimi de olanaksız sayarak, insanın özne yanını yadsımaktadır. Golding'e göre insan, bilinç dışının, ilkörneksel korkuların, ilkel dürtülerin bir nesnesidir olsa olsa. Tarihse, insana yabancı, uzak, çok çok insanın bu değişmez, olumsuz özünün kendini yineleyip durduğu (tekerrür ettiği) bir alandır öyleyse. Sonuçta Golding'in tarihle insanı birbirinin dışına taşıdığını, insanın özne yanını, bütünselliğiyle insanı ve en azından onunla etkileşecek insan için olumlu bir anlamı olan tarihi yadsıdığını söylemek yanlış olmaz. Tarihin herhangi bir aşamasına denk düşen bir toplumsal düzense, Golding'e göre herhalde ancak insanın «ıslah olmaz», «kötülükten oluşmuş öz»ünü bastırarak, baskı ve denetim altında tutarak, ancak insanın dışında ve üstünde, «insana rağmen» varolabilir olsa gerek.

Golding'in romanından çıkan bu görüşlerinde, özellikle Adler'in ruhçözümlemeci yaklaşımını anımsatan yanlar var. Ama insanı bu kertede «ezeli ve ebedi günahkâr» sayan anlayış, bu kaba-sabalığıyla olsa olsa bağnaz Hristiyan dini yorumcularında bulunabilir. Engizisyonu kurduran anlayış budur. Tarihe, düzene, toplumsal koşullara ilişkin böylesine görüşler, insan, kişi ve kitleler karşısında bu kertede bir tiksinti, horgörü, yadsıma, devleti-düzeni toplumsal köklerinden bu kertede soyutlayarak tapıncakalaştıran anlayış, asıl, Fransız Devrimi öncesinde yaşamış kimi kuramcıları anımsatıyor: Machiavelli'yi, Bodin'i, ama özellikle de «insan insanın kurdudur» sözüyle Hobbes'u. Engizisyon nasıl kimi kişileri, kesimleri baskı altında tutmak, ezmek gereksinmesine uygun olarak (anılan yorumlara dayandırılarak) ortaya çıktıysa, bu kuramcıların zamanında da yükselen kentsoylu sınıfın «mutlakiyet» yanlısı egemenlerce, devletçe bastırılması, ezilmesi

"savunma" için

orhan barlas

Time dergisini okumam. Bu derginin, benzerlerinin «kazan dibi» dillerine, sözcüklerine derme çatma İngilizcem yetersiz kalır da ondan «okuyamam». Time, altmışıncı yıldönümü dolayısıyla bir özel sayı çıkarmış. Özel sayıda her yıla (ya da önemli yıllara) birer sayfa ayrılmış. 1929 yılı, kapitalizmin en büyük vurgunlarından birini yediği şu unutulmaz bunalımın başlangıcı... Bu yıla ayrılan sayfadaki on kişiden birinin resminin altında şöyle yazılı: «Clarence Darrow yasakla savaşıyor». «Yasak» sözü, burada Amerikancadaki özel anlamı ile «içki yasağı» demek... Öyle ise, bu hukukçu, en azından elli beş yıl sonra da «ununu, önemini» koruyabilmiş bir avukat... İşte Savunma'nın sonlarına doğru, «bu avukat Darrow» şöyle der: «Elime ne geçtiğini söyleyim size: Bu da benim yaşantımın en büyük ödülüdür. Ölüm cezası ile yüz yüze olan tam yüziki kişiyi savundum. Hiçbiri de asılmadı. Bundan böyle de kimse asılmayacak, çünkü artık bu tür davalar almaya cesaretim yok... ama başka bir çözüm yolu bulununcaya kadar.» İlginçtir, giderek bir ölçüde çelişkilidir. Az önce Darrow şunları da söylemiştir: «Baroya kayıt olduğumdan bu yana geçen elli yıl içinde hukuk biliminde herhangi bir gelişme olsaydı, yaptığım işten daha çok mutlu olurdum. Bilimde, matematikte dünya nerdeyse yeniden yaratıldı. Daha ötesi, din konusu bile baştan ele alınıp daha bir derinlik getirildi. Bütün somut dünya baştan başa değişti... Ama hukuk ve onun kuralları bütün bu geçen zamana meydan okuyarak kaskatı kaldı.» Başta söylenenler, aslında bir açıdan oyunun tek konusu olan Darrow'un meslek yaşantısının bir sayım-dökümüdür, eski yazın deyimi ile bir türlü «fahriyye»dir. Kahraman bundan kıvanç duymakta da, övünç duymakta da haklı sayılabilir. Ne var ki, bir süreden beri 'ipten dönenler' yalnız Darrow'un müvekkilleri değil, öbür avukatlar da, karınca kararınca, savundukları kişileri ipten, elektrikli sandalyeden, gazodasından çekip çıkarabiliyorlar. Çünkü, bir seçkin hukuk bilgininin anlatımı ile «ölüm cezasının tarihi sürekli bir ilganın tarihi» (Faruk Erem). Şu halde hukuk da gelişiyor. Ne var ki nasıl hukukun asıl değeri 'olmadığı günlerde' belli olursa, ağır ama güvenli ilerlemenin varlığı da, kısa süreli geriye dönüş dönemlerinde belli olur. Savunma büyük ilgi görüyor. Bunun birçok nedenleri bulunabilir. Oysa Savunma'nın önünde de, tüm tek kişilik oyunlar gibi açmazlar, tuzaklar bulunur. Bu engeller bir yandan oyuncu-yönetmen Müşfik Kenter'in çabası ile bir yandan da oyunun yapısından, doğasından ileri gelen etmenlerle giderilir.

Clarence Seward Darrow (1857 - 1938) bir «gerçek insan», Amerika'da bir günler büyük ün yapmış olan bir ceza avukatı. Irving Stone onun yaşamını 'romanlaştırmış'... David W. Rintels bu yapıtı oyunlaştırmış. Oyunu, Kent Oyuncuları'nda, Müşfik Kenter, Muazzez Menemencioğlu'nun yalın, açık, etkili çevirisi ile sahneliyor. Tek kişilik oyunların ilk akla gelen tuzağı 'virtuosité'... Sahnede bir oyundan çok, beceriler, ustalıklar sergileyen birini izleme durumuna düşme olasılığı...

Müşfik Kenter güçlü bir oyuncudur. Her oyunda iyidir, bazılarında çok iyidir. Savunma'da Müşfik Kenter, bile bile yaptığı seçimle (bir oyun biçemi ile) mümkün olduğu kadar 'oynamaktan' kaçınıyor. Anlatıyor, içini döküyor. Doğal yapısı ile gerçek Darrow'a da çok benzediği için az sonra bu senli benli karşılıklı söyleşi izleyene olağan gelmeye başlıyor. Tek kişili oyunun bir başka açmazı ise 'çoğul tiyatro' dünyasının tek boyutlu birey kapanına sıkışıp kalmasıdır. Bunu da önleyen bir takım nedenler var. Oyunun tek kahramanı bir ceza avukatı olduğu için, eninde sonunda bir «savunma» dinliyorsunuz. Çok iyi bir avukattan bir buçuk saat savunma dinlemek de zevkli bir şeydir. Bu bir yana, Darrow (yani Müşfik Kenter) gerçekten ilginç, hem de 'meraklı' «olmuş-geçmiş» olaylar anlatıyor. İyi bir 'anlatıcı'dan böyle «gerçek yaşam öyküleri» dinlemek de ayrıca zevklidir. Bütün bunların ötesinde, bir iyi oyuncu bir ceza avukatı ile kolaylıkla 'özdeşleşebilir'. Çünkü, her ceza avukatı azçok 'oyun oynar'. Her oyuncu da bir oranda avukattır. İstese de istemese de yaşattığı kişiyi savunur.

Savunma'nın gördüğü geniş ilginin kaynaklarından biri de, yalnız ülkemizin değil, güneyi ile kuzeyi ile tüm yeryuvarlağının her gün tartışılan sorunlarını ele almasıdır. Savunma hakkından başlayarak tüm insan haklarına, sendikalar, toplu sözleşmelerden başlayarak tüm sosyal haklara bir çok sorunlar ucundan kıyısından seyirciye verilir. Bunlar yazık ki (ya da iyi ki!) nerdeyse iki üç yüz yıldır hep gündemdedir ve 'her zaman genç kalmasını' bilmişlerdir. Üstelik sorunlar birer söylev ya da ders biçiminde değil de, kanlı canlı bir insanın gerçek yaşantısı bağlamında verildikleri için, rahat izlenmekte, kolaylıkla özümlenmektedir. Bu özellikler seyircinin oyundan bir türlü doyumla ayrılmasına yol açar. Oysa Darrow bir 'iyi Amerikalıdır, ama bir 'uyumlu, uslu' sıradan Amerikalı değildir. Düpedüz ırkçılığa karşı gelmesi, dinsel bağnaz olmaması bir yana, bunların «ölçülü hallerine» de yerine göre kafa tutar, onların deyimiyle bir 'liberal'dir. Ne var ki Darrow bunları dikine dikine giderek yapmaz, tatsızlık, aksilik yapmaz, hep 'sevimli' kalmasını da bal gibi bilir. Buradan da şu sonuca varmak olasıdır: Her ceza avukatı, istese de istemese de kurulu düzenle «ters düşer». Çünkü 'suçlu sayılan' birinin yanında olmak zorundadır. Ne var ki, ceza avukatının 'sonuç' almak da ödevidir. Karşısında, ne kadar 'yansız' sayılsalar da, düzeni korumakla yükümlü kişiler vardır. Ceza avukatı birçok şeyin üstüne üstüne gidemez, buna hakkı yoktur. İtici olmak, bela çıkarmak, 'naletin tekine' oynamak yetkisi ona tanınmaz. Çünkü, en azından bunu başkalarının adına, başkalarının 'kesesinden' yapamaz. Ne oranda ters yönde durursa dursun 'inandırıcılığını' yürütebilmek için, sabırlı, güçlü, dayanıklı, özellikle de 'dişi sözlü olmak' yüklendiği görevin olmazsa olmaz koşuludur. Savunma'dan, bu nedenle de yalnızca soyut insan hakları bağlamında dersler çıkarılmaz. Ülkemizde bazı şeylerin değişmesini isteyenler, bunu akıllarından geçirenler, bu amaçla dümen başına geçmeye soyunanlar, ceza avukatlarının arada bir heyecanlı, arada bir tatlı belalar içeren bu niteliklerini de özenle göz önünde tutarlarsa, Savunma oyunundan bir başka 'yararlı örnekle' de ayrılmış olurlar.

«Başlangıçta söz vardı» yasasının da, «oku» buyruğunun da doğal kaçınılmaz sonucu «Dinle!»dir. Dinlenmeyen söz, okunsa da, okunmasa da hiçbir anlam, değer taşımaz. «Dinle, sonra vur...» değil, salt «dinle»... Ötesi sonra gelir.

---

gerekiyordu. Çağımızdaysa, özetlenen anlayışlara, özellikle de insan ve kitleler karşısında tiksintiye, horgörüye tutucu, dahası faşist ya da tutuculuk ve faşizmce yararlanılabilir nitelikte kimi yazar ve düşünürlerde raslanıyor. Çünkü çağımızın da kendine özgü baskı altında tutulması gereken kişileri, kesimleri, sınıfları var elbet. Silahlanma ve savaş tehlikesinin tırmandığı, ama silahsızlanma ve barış yanlısı kitlesel hareketlerin de yayıldığı bir zamanda Nobel armağanını «başyapıt»ı anılan düşünce ve görüşleri yansıtan bir **Sineklerin Tanrısı** olan Golding'in alması, bu açıdan da üzerinde durulması gereken bir konu.

Bugünü, geçmişi değerlendirişindeki çarpıklığın ötesinde, Golding'in romanı sonuçta **1984** ya da **Yeni Dünya**'nın tersine, nitelikli bir «karşı yokülke» de (anti-ütopya) olamıyor, **Mercan Adası**'nın, bir önyargıyı kanıtlamak için kullanılmış, onu aşamayan ters-yüz edilmiş bir yansısı olarak kalıyor. Çünkü anılan ilk iki yapıttakinin tersine, bırakın bugünkü durumumuzla romandaki kurgusal durum arasındaki ilişkiyi, romandaki kişilerle içlerinde bulundukları durum arasındaki ilişkiyi bile bütüncül ve inanılır biçimde ortaya koyamıyor. Bu ilişkileri, insanın «değişmez ve olumsuz» özüne bağlayıp indirgeyerek, bir yerde yok ediyor: yine bu öz gereği savaşı ve kıyımı «tekerrürden ibaret» bir tarih içinde insanın kaçınılmaz yazgısı olarak gösteriyor. Böylece, ikisi de karamsar olsa bile, **1984**'le **Yeni Dünya**'nın tersine, insana çıkış kapısı, çözüm yolu bırakmıyor, tüm umudu öldürüp yok ediyor. Oysa, şöyle diyor yokülkelerin düşüncesinde izlek olarak yeraldığı bir düşünür, Bloch: «Us umutsuz çiçeklenemez, ussuz konuşamaz umut.» Golding'in düşüncelerinin temelde çeliştiği, yokülkeleri burada, bugünde gerçekleştirmeyi amaçlayan ilerici, barışçı düşüncelere uygun bir söz bu; «sineklerin tanrısı»nın yokedilebilir olduğuna inananların, **onun Golding'in sunduğu** acınası kullarına hiç mi hiç benzemeyenlerin düşüncelerine, eylemlerine uygun bir söz.

mayakovski ve fütürizm

sait maden

Çağdaş Rus şiirinde fütürizm 1909'da Velimir Khlebnikov ve Vasili Kamenski adlı iki ozanla Aleksandr Kruçonikh ve David Burliuk adlı iki ressamın çevresinde toplanan genç sanatçılarla başlıyor. Ama en yetkin temsilcisini Mayakovski'nin katılmasıyla buldu. Genç fütüristler İtalyan ozanı Filippo Tomasso Marinetti'nin 1909 başlarında yayımladığı bir bildiriyle başlayan «fütürist sanat» akımından etkilenmiş görünmemek için kendi akımlarını «kübo-fütürist» diye adlandırdılar. Bu sözcükteki «kübo» öneki 1906'da Fransız resminde başlayan «cubisme» akımının etkisiyle seçilmişti.

Rus fütürizminin İtalyan fütürizmiyle bir benzerliği yok. Birincisi yerleşik sanat ilkelerine, gelenekçiliğe, törel değerlere, kitaplara, müzelere karşı çıkıyordu. Gücü, hızı, makineleri, mitralyözleri, savaşı yüceltiyor, ilerde Mussolini'nin düşünce yapısıyla birleşecek bir sanat ortamı hazırlıyordu kendine. Rus fütüristleriyse kentsoylu değerlere karşı çıkan, bunu yaparken de her türlü yola, gürültüye, alaya, rezalete başvurmaktan çekinmeyen bir tutumu yeğlediler. Bu değerlerin batıdan alınma hazır kalıplara göre biçimlenmiş, ulusalcı niteliklerden yoksun bir birikim olduğunu biliyor, bu birikimin doğal sonucu olan aydın işi, bilgiç, incelikli sembolist şiirin sultasına son vermek, bunun yerine kaba, halk işi, bağırtkan, gürültücü bir şiiri yerleştirmek istiyorlardı. 1912 - 17 yılları arasında yayımlanmış yazın dergilerinden birkaçının adına şöyle bir göz atmak, o günün beğenisini kavramaya yeter: **Gebermiş ay, Eşek kuyruğu, Domuz yavruları, Yargıçlar balıklığı, Halkın beğenisine şamar...**

«Bu şiir okulu, özellikle ülkenin belibaşlı kentlerinde düzenlenen ilginç «şiir geceleri»nde, bile bile seçilmiş kışkırtıcı, rezalet koparıcı bir tavırla, halkın beğenisini sarsmaya girişti. Başlangıçta çocukluk sayılan fütürizm, sonra sonra, Blok'dan Gorki'ye uzanan yazınsal görüşlerce de ciddiye alınmaya başlıyor; bunda akıma katılan güçlü kişilerin, en başta da Mayakovski'nin payı büyük: şiir söylemekte çok üstün yeteneği olan apaş tavırlı o harika çocuğun daha şimdiden son derece güçlü yapıtları vardır.»[1]

Mayakovski, 1922'de yayımlanan toplu yapıtlarının başına konulmak üzere yazdığı **Ben, kendim** adlı yaşamöyküsünde fütürist girişimlerinin ilk günlerini şöyle anlatıyor:

..Daha kesinleşmemiş düşünceler yerine, hiç olmazsa, kişiliklerdeki belirginlik. Moskova'da, Khlebnikov. Onun ölçülü dehası o zamanlar fıkır fıkır kaynayan David'le silinmişti gözümden. Fütürist sözcük cizviti Kruçonikh'in çevresinde dolaştırıyordu David bizi.

★

Üç beş gecelik coşkunluğun ardından bir bildiri doldurduk elbirliğiyle. David idi hep derleyen, kopya çeken, başlık atan ve dergiyi bastıran: Halkın beğenisine şamar.

★

Halk arasında tartışmalar. David'le benim çılgınca nutuklarımız. Gazeteler fütürizmle dolmaya başlıyor. Ama pek de kibarca değil. Bana da açıkça «köpoğlu köpek» diyorlar.

★

Hiç takım elbisem olmadı. İki gömleğim vardı acınacak halde. Denenmiştir, kıravat gösterir gömleği. Para yok. Kızkardeşimden bir parça sarı şerit aldım. Sardım boynuma. Sükse dehşetli. Kıravatmış insanı şirin gösteren, göze çarptıran demek. Kıravat büyüdükçe de süksenin büyüdüğü besbelli. Kıravatların boyutları sınırlanınca hemen işin hilesine kaçtım: kıravattan bir gömlek, gömlekten de bir kıravat çıkardım.

Karşıkonulmaz bir etkiydi elde edilen.

★

Sanat generalleri dişlerini göstermekte gecikmedi. Prens Lyof, okulun müdürü, eleştirinin de, taşkınlığın da önlenmesini öneriyordu. Takmadık.

«Sanatçılar» kurulu bizi okuldan kovdu.[2]

★

Rusya'yı dolaştık. Akşam toplantıları. Konferanslar. Yöneticiler kulak kabartıyordu. Nikolayef'de büyüklere ve Puşkin'e dil uzatmamamızı öğütlediler. Her konferans verilişinde, bir tümcenin tam ortasında polis dalıyordu içeri. Vasya Kamenski de bizim takıma katılıyor. Temelden bir fütürist.

Benim için bu yıllar biçim üzerinde, sözcük ustalığı üzerinde çalışma yıllarıydı.

Yayıncılar vüz vermiyordu bize. Kapitalistlerin burnu kundakçı kokusu alıyordu bizden. Koşuklarımdan bir tekini bile kabul eden çıkmadı.

Halkın beğenisine şamar adlı dergide Mayakovski ve arkadaşları bir bildiri yayımladılar. Dergiyle aynı adı taşıyordu bu bildiri:

Umulmadık İlk Yeniliğimizi bütün okuyanlara.

Yalnız biziz zamanımızın yüzü. Zamanın av borusu bizimle çalıyor söz sanatında.

Daralmıştır geçmiş. Akademi de, Puşkin de hiyerogliflerden daha anlaşılmazdırlar.

Puşkin'i, Dostoyevski'yi, Tolstoy'u falan fırlatıp atmalı Çağdaş Vapurun güvertesinden.

İlk aşkını unutmayan son aşkını tanımayacaktır. Kim kalkar da son aşkını Balmont'un o müstehçen ıtriyatevine vermeye gider gönül rahatlığıyla? O mudur bugünün erkekçe ruhunun yansıması? Savaşçı Brussov'un kara giysisinden korkup da kâğıttan zırhını kurtarmaktan kim çekinir ki? Bilinmedik güzellikler saklamaktadır bu zırh belki de.

Bütün Andreyev'lerin yazdığı kitapların kirli, çiğ yumurta aklarına bulaşmış ellerinizi yıkayın.

Bütün bu Kuprin'ler, Blok'lar, Sologup'lar, Remizov'lar, Averçenko'lar, Çerni'ler, Kuzmin'ler. Bunin'ler falan su kıyısındaki bir villaya can atarlar yalnızca. Benzer bir armağanı terzilere de veriyor yazgı.

Gökdelenlerin tepesinden seyrediyoruz onların hiçliklerini.

Ozanların hakları tanınsın, bunlara saygı gösterilsin diye buyruk veriyoruz:

1. Sözlüğü, uydurulmuş ya da türetilmiş sözcüklerle (yeni-sözcük ya da sözcük-yenilik) kendi oylumu içinde genişletme hakkı.

2. Kendilerinden önce varolan dile karşı önlenmez bir kin hakkı.

3. Sizin için, hamam süpürgelerinden örülmüş, metelik etmez ün tacını onların onurlu alınlarından tiksintiyle çekip alma hakkı.

4. Bizim için, bir ıslık ve aşağılama denizi ortasında, «biz» kayası üstünde dimdik durma hakkı.

Varsın yazılarımızda şimdilik sizin «sağduyunuzun» ve «sağbeğeninizin» damgası bulunsun; yine de onlarla Saltık Sözcüğün Gelecek Yeni Güzelliğinin (değeri kendinden sözcüğün) parıltıları titreşiyor şimdiden.

V. Mayakovski, Viktor Khlebnikov, D. Burliuk, A. Kruçonikh,
Moskova, 1912, Ekim[3]

★

Mayakovski 1922'de yaptığı bir değerlendirmede «şiir kuramına ayıracak zamanımız yoktu, diyor, yalnız uygulamaya vermiştik kendimizi.» Yine de, **Yargıçlar balıklığı** adlı dergide, bir tür kuram sayılabilecek şu bildiriyi yayımladılar 1914'de:

Aşağıdaki sıralamada açıkça görülen yeni yaratış ilkelerini ilk kez olarak yürürlüğe koyduk:

1. Sözcüklerin söylenişini ve biçimlenişini, harflerde yol gösterici seslerden başka bir değer görmediğimiz için, gramer kurallarına göre tartmaktan kurtulduk.

2. Sözcüklere yazılış ve söyleniş özelliklerine göre anlam yakıştırmaya koyulduk.

3. Önek ve soneklerin önemini kabul ediyoruz.

4. Birevsel gerçeğin özgürlüğü adına yazım kurallarını yadsıyoruz.

5. Sözcüklerin anlamlarını (bizden önce yapıldığı gibi) yalnızca sıfatların yardımıyla değil, tümcenin başka bölümleriyle, aynı zamanda değişik harf ve rakamlarla belirtiyoruz:

a) yaratıcı bekleyişin ön belirtilerini ve imlerini yapıtın ayrılmaz parçası sayarak,

b) harflerin çiziminde şiirsel itkinin birleştirici gücünü görerek,

c) Moskova'da «nasıl yazar olunur» adında kitaplar yazıp yayımladık.

6. Noktalamayı kaldırdık ve böylece sözel toplamın işlevi öne çıktı ve anlaşılır oldu.

7. Sesliler zaman ve yer olarak

---

omurganın flütü
önsöz

Hepinize birden,
sevenler, sevmiş olanlar,
sığınmış ikonalar mağarasına ruhun,
şarap dolu bir kadeh gibi bir şölende ben
kaldırıyorum şiirle dolu kafamı.

Düşünürüm sık sık —
ne hoş olurdu
bir kurşunla bitirseydim işimi.
Bugün
ne olursa olsun artık
veda konserimi veriyorum ben.

Ey bellek!
Topla beynin salonuna
sayısız sevgilileri dizi dizi.
Gözden göze gülüş boşalt.
Donat gecesini geçmiş düğünlerin.
Gövdeden gövdeye sevinç boşalt.
Unutamasın hiç kimse bu gecemizi.
Flüt çalacağım bugün
kendi öz omurgamla.

(amacın özelliği), sessizleri renk, koku, ses olarak anlıyoruz.

8. Her türlü ses uyumunu, ezgilemeyi bozduk. Khlebnikov konuşma dilinin şiirsel ölçüsünü öne çıkardı. Kılavuz kitaplarda şiir ölçüleri aramaktan vazgeçtik; her devinim ozan için özgür, yeni bir uyuma, ezgiye kaynaklık ediyor.

9. Ön uyakları (David Burliuk), orta uyakları, ters uyakları (V. Mayakovski) biz ortaya çıkardık.

10. Ozanın sözcük dağarcığının zenginliği onun değerini belirler.

11. Sözcüğü söylencenin yaratıcısı sayıyoruz; sözcük ölürken söylenceye, söylence ölürken sözcüğe kaynaklık ediyor.

12. Yeni konulara gebeyiz: yararsızlık, saçmalık, yaman hiçliğin gizemi bizimle şiire döküldü.

13. Ünü hor görüyoruz; bizden önce varolmayan duygular tanımaktayız.

Biz yeni bir yaşamın yeni insanlarıyız.

David Burliuk, Elena Guro, Nikolay Burliuk, Viladimir Mayakovski, Ekaterina Nizen, Viktor Khlebnikov, Benedikt Lifşits, A. Kruçonikh.[4]

★

İlk yıllarda bir başkaldırı coşkunluğu içinde ürün veren fütüristler, 1917'den sonra birtakım estetik kaygıları siyasal sorumlulukların belirlediği amaçlarla birleştirme, uzlaştırma gereğini duydular. Mayakovski şöyle açıklıyor bu olguyu:

1. Söz sanatını estetik bir biçemleme olarak değil, herhangi bir görevi söz aracılığıyla yerine getirme yeteneği olarak kesinleştirmek,

2. Yaşadığımız günün bizden istediği her göreve ilgi duymak ve bu amaçla:

a) kendimizi sözlük üzerinde çalışmaya vermek (yeni sözcükler yaratma, ses çınlamlılıklarını düzenleme gibi),

b) yamb ve troşelerin[5] klasik ölçüsü yerine dilin öz yapısındaki çoksesliliği yerleştirmek,

c) sözdiziminde devrim yapmak (sözcük bileşimlerindeki biçimleri yalınlaştırmak ve alışılmış kullanımlar patlatmak vb),

d) sözcüklerin ve sözcük bileşimlerinin anlambilimini yenileştirmek,

e) ilgiçekici konuların kurulması için ilkörnekler yaratmak,

f) sözcüğün çarpıcı gücünü değerlendirmek vb.

Dil konusunda yukarda açıklanan amaçların gerçekleştirilmesi, sözel biçimlemenin en değişik alanlarında (iş formları, makaleler, resmi yazı, şiir, yergi mektubu, dükkân tabelaları, çağrı mektubu, reklam yazıları vb.) varolan geleksemelere karşılık verecek olanağı yaratacaktır.[6]

★

1) Claude Frioux: **Lettres de Majakovski à Lili Brik**, Gallimard, Paris, 1969.
2) Mayakovski sözkonusu dönemde Moskova Güzel Sanatlar Okulunda resim öğrencisiydi.
3) **Velimir Khlebnikov, Choix de poèmes**, Pierre Jean Oswald, Honfleur, 1967.
4) **Action poétique**, sayı 48, Paris, 1971.
5) Bir uzun bir kısa dizelerin alt alta sıralanmasıyla yazılan klasik batı şiir biçimleri.
6) Yukarda adı geçen dergi.

düşünce

alpay kabacalı

kültürde devlet politikası

Öteden beri kültürde devlet politikasından söz edilir. Daha doğrusu, devletin bir kültür politikası izlemesi gerektiği savunulur.

Cumhuriyetin ilk yıllarını saymazsak, bugüne değin böyle bir politika olmadı. Bütünsel bir açıdan bakıldığında, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki kültür politikası da batılaşmadan yana bir **arayış politikası** olmaktan öteye gitmez.

Çeşitli dönemlerin hükümet programları ve uygulamaları incelenirse, her iktidarın kendine özgü bir kültür politikası izlediği hemen göze çarpar. Konunun ilginç yanı, tutucu iktidarların bu alanda tam bir bocalama içinde bulunmalarıdır. 1950-60 dönemi, bunun somut kanıtıdır: İktidar, tek parti yıllarındaki politikanın karşıtını uygulamak çabasındadır: Halkevleri kapatılır, dilde geriye dönüş başlatılır, düşün ve sanat adamlarına karşı olumsuz tutum takınılır, klasiklerin yayını yavaşlatılır... Bunların yerine geçirilen, sözü edilmeye değer bir etkinliğe rastlanmaz. Sonraki dönemin tutucu iktidarları da herhangi bir politika izlemezler. Başka bir deyişle, her türlü tutuculuğa prim verilmesi benimsenmekle birlikte, temel kültürsüzlüğün kültür politikası yerine geçirilmesi çabası harcanır.

Oysa, Cumhuriyetle birlikte kültür değişimi sürecine girilmiştir. Aşağı yukarı yüz elli yıl geriye giden batılaşma düşüncesi uygulamaya geçirilmek istenmekte ve saray kültürü - halk kültürü karşıtlığını yaşayagelmiş bir toplum, tepeden inen batı kültürü ile karşı karşıya gelmektedir. Bir ara «devrim» denilebilecek dönüşümlere yönelinirse de kısa bir süre sonra hız kesilir. Bu dönemde belirli bir egemen sınıftan söz edilemez. İktidarı bürokrat - eşraf - tüccar üçlüsü paylaşmaktadır. Bürokratların batıcılığı, sürekli olarak öteki iktidar ortaklarının tepkileriyle karşılaşır... Feodal dönemden gelen ögelerle yüklü halk kültürü işlenmemiş, gelişememiş, sistemleştirilmemiştir. Birçok yönden, üstyapıdan gelen zorlamalara dayanıklı değildir. Batı kültürü, birtakım eksiklikleri doldurmaya ve baskıya başlayınca, hem zararlı hem yararlı yönleriyle alınır. Hem tepki görür, hem benimsenir. Daha doğrusu, sızar, «nüfuz» eder...

1960'lı yıllarda, sanayileşmeye geçilir ve küçük burjuva yeni yeni «varlık» olmaya giderken, gerçek anlamda işçi sınıfı da oluşmaya başlar. Birinciler temel kültür dokusunu batılaşma ile örtmek isterlerken, ötekiler ortaya gelmiş olan kültür birikimini özümleme çabasındadırlar. Feodaliteden çıkış dönemindeki tepkilere sanayi işçilerinde rastlanmaz.

Kimi noktaların anlaşılması için kültür değişimi sürecinde yaşadığımız ve bu sürecin başlarında bulunduğumuz gözönüne alınmalıdır. Gecekondu bölgelerinin simgelediği «oturmamışlık», adeta iki dünya arasında bocalayış, kırsal kesimden gelen kimselerin ortama uymakta ve varolan kültürü özümlemekte güçlük çekmelerinin somut bir görünümünü oluşturmaktadır. Kültür değişimi sürdükçe böylesi görünümlerle karşılaşmamız doğal sayılmalı: İki kültür arasında bocalarken hem yararlı hem zararlının, hem olumlu hem olumsuzun geçerlik bulmasından kaçınamayız.

Kaçınılamayacak başka şeyler, daha doğrusu tartışma konusu olabilecek kimi kavramlar da karşımıza çıkıyor bu noktada: Kültür emperyalizmi gibi, egemen kültür ve egemen kültürün etkileri gibi... Bu konu açılınca iki önemli kültür aktarma aracından söz etmek gerekiyor: Televizyon (ve giderek video) ile basın. Şu evrede, televizyonun ve («boyalı») basının olumsuz etkilerinden söz açmamak olanaksız.

Öte yandan, kimi kültür alanlarındaki boşlukların nasıl doldurulduğunu da izlemek gerekiyor. «Arabesk» müziğin yaygınlaşmasını sağlayanların başında gelen Orhan Gencebay, BBC'ye açıklama yaparken (**Milliyet**, 31.10.1983), bu müziğin ortaya çıkışını TRT'nin tutumuna bağlıyor; «TRT katı kurallardan sıyrılabilse ve yeniliklere açık olsaydı böyle bir tür ortaya çıkmazdı,» diyor ki, sanırım haklıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, günümüzde ansiklopedilerin bunca ilgi görmesinin de bir boşluğu doldurmaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bir parantez daha: Kültür değişimi süreci içinde bulunmamız olgusundan yola çıkınca, kültür adamlarına yeni kültürün oluşmasına ve varolan kültür birikiminden ne ölçüde - hangi yöntemlerle yararlanılacağının belirlenmesine katkıda bulunmak gibi birtakım görevlerin düştüğü de anlaşılıyor. Bu, ayrı bir yazının konusu.

«Kültür politikası» konusuna dönelim: 1980'ler Türkiye'sinde devletin kültüre **müdahale** ettiği kesin. Ama bu **müdahale**'nin, kültürel gelişimi ana yatağına yöneltmek şöyle dursun, birtakım kültür boşlukları yaratmaktan (bunu yukarıdaki televizyon ya da arabesk müzik örneklerini gözönünde bulundurarak değil, genel izlenim olarak belirtiyorum) başka bir yararı olmadığı da kesin. Anarşi örneğini anımsayabiliriz burada: Kültür, her ne kadar bir üstyapı kurumuysa da, «müdahale ile istediğim yöne çekerim» anlayışı ile yönlendirilemez. «Anarşinin kökünü kazımak için polis tedbirleri»nin yeterli olmadığı, ekonomik önlemler alınması gerektiği ne kadar açıksa, kültürü yönlendirme çabalarının şu evrede, şu değişim sürecinde sonuç vermeyeceği ve birtakım kültür boşlukları yaratacağı da o ölçüde belli... Demek ki, ilk bakışta, kuramsal olarak haklı görülen kültürde devlet politikası izlenmesi görüşü, uygulamaya dökülünce olumsuz sonuç veriyor.

Peki, devlet bu alanda «bırakınız yapsınlar...» politikası mı izlesin? O da değil... Gelişime katkıda bulunsun. Kısaca belirtirsek, kültür - sanat adamlarının rahat çalışmalarını sağlayacak her türlü koşulu hazırlasın... Ya da gölge etmesin! Bu da bir kültür politikasıdır.

İngiliz romancı Margaret Drabbe'la söyleşi

zehra güngör

Kasım ayında ülkemize İstanbul Türk-İngiliz Kültür Derneği'nin çağrılısı olarak gelen çağdaş İngiliz romancısı Margaret Drabble bir dizi konferans verdi. Aynı zamanda editörlük de yapan Drabble'ın işlediği konular, **Kadın Roman Geleneği, Savaş Sonrası İngiliz Romanında Anlatım Şekilleri** ve **Yazar ve Eleştirmen**'di. İlk romanı **A Summer Birdcage** 1963'de yayınlanan Margaret Drabble 1973'de Amerikan Sanat ve Edebiyat Akademisi'nin E. M. Forster Ödülü'nü almış.

Drabble'le romanın ve yazarın bugünkü durumu ve feminizm üstüne söyleştik.

■ **Sayın Drabble bugün romanın İngiltere'de ve dünyada öbür yazın türleri arasındaki yeri nedir?**

— Önce İngiltere'den söz edeyim. Bugün İngiltere'de roman beş-on yıl öncesine göre çok daha iyi durumda. Gerçek romana görülür bir ilgi var İngiltere'de. Yeni kaleme alış türleri, yeni biçemler, genç yazarlarca uygulanıyor. Önceleri halk televizyon ve sinemaya meraklıydı, ancak şimdi roman alanında kendini gösteren çok kişi var. Öyle sanıyorum ki, burada pek çok genç yazarın adını sayabilirim. İlginç ve coşkulu tarzda yazılan yazılar geniş halk kitlelerine ulaşıyor. Büyük halk yığınlarına ulaşabiliyor, çünkü yalnız belli bir kesim tarafından okunmuyor. Bu da dünyada ve İngiltere'de coşku yaratacak bir şey.

■ **Size göre romanın yanısıra şiir ve tiyatro ne durumda?**

— Genellemek çok güç. Şiirin, az ilgi duyulan bir alan olmasından, sıkıntı çektiğini sanıyorum. Ozanlar geniş okuyucu kitlesine ulaşamıyor ya da belirli bir kesim tarafından okunuyor. Tiyatro ise batı dünyasının korkunç televizyon filmlerine karşın gelişmesini sürdürüyor. Amerikan tiyatrosu hakkında konuşamam, çünkü iyi tanımıyorum. Ancak İngiliz tiyatrosu için şunları söyleyebilirim: Hepsi olmasa bile çoğu politik içerikli oyunlar yazan coşkulu, genç tiyatro yazarları var.

■ **Romanda ve öyküde şiirsel anlatı hakkında neler söyleyebilirsiniz?**

— Pek çok türde şiir olduğu gibi pek çok türde de roman var, tabii şiirsel düzyazı içerikli romanlar da var. Öte yandan, gerçekçi, doğalcı ve belli bir akıma dayanmayan romanlar da var. Son zamanlarda İngiltere'de ilginç romanlar yayınlanıyor. Örneğin, **White Hotel** adlı bir romanda, düzyazıyla yazılmış bölümler içinde koşukla yazılmış bölümler var, hatta uzun bir bölümün tamamı şiir. Bu ilginç bir gelişme ve Melville'in yaptığı gibi geleneksel romanın üstünlüğüne gölge düşürüyor. Melville çok özgün bir yazar, ama hakikatla kurgu arasındaki yolu bulanıklaştıran pek çok roman var, aynı zamanda şiirle düzyazı arasındaki uzaklık da bulanıklaşıyor.

■ **Sayın Drabble, İngiltere'de yazarın kazancı nasıl, yeterli oluyor mu?**

— Şimdi romancıların kazancı yavaş yavaş normale dönüyor. Bundan on yıl önce yapıtları satılan başarılı yazarlar vardı ve yazınsal niteliklerini sürdürdüler. Bu yazarlar, yarı resmi olan sanat kurulundan parasal destek gördüler. Yardımların bir bölümü özel girişimden ve yayımcılardan da gelmekte. Çok iyi şartlarda yaşayan yazarlar olduğu gibi çok az kazanan yazarlar da var. Ozanların ise durumları çok daha zor.

■ **Sayın Drabble feminist bir yazar olarak biliniyorsunuz. Bunu kabul ediyor musunuz?**

— Evet.

■ **Öyleyse size göre feminizm nedir? Feminizm hakkında ne söyleyebilirsiniz? Kadının kurtuluşu ya da özgürlüğü erkeğin özgürlüğünü de gerektirmez mi?**

— Evet gerektirir. Feminist hareketin en önemli görevlerinden biri kadının durumunu anlayacak erkekler eğitmektir. Sanıyorum bu kimi ülkelerde gerçekleşiyor. Erkekler bugün kadına karşı daha bilinçli.

■ **Bu sorunun birinci maddesine dönmek istiyorum, size göre feminizm nedir?**

— Bana göre feminizm, eşitlik, uygun koşullar ve sorumluluktur. Eşitlik, tüm erkek ve kadınlar arasında olmalıdır. Böylece kadının eşit olarak düşünüldüğü bir yere doğru eğitimi gerçekleştirmeliyiz. Bu da çok yavaş bir süreç içinde olur. Yasalar yapılmalıdır. Eşitlik koşullarını vurgulayacak bir eğitim ise hem okullarda hem evlerde gerçekleştirilebilir.

■ **Bazı feminist kadınlar Batı'da sokaklarda bağırıp çağırıyorlar, hak istiyorlar.**

— Bana göre gerçek feminizm bu değil, ama onlar için feminizmde gerçek budur. Bu davranışlara karşıyım tabii. Kadını erkekten yapay yollarla ayırmaya çalıştığı sürece feminizm gerçek değildir. Cinsler arasında bir tür denge kurmaya çalışıyoruz. Bu hareket öfkeye dönüştü mü gerçek olmaktan çıkar. Türkiye'de de bu ciddi sorunların olduğunu sanıyorum.

■ **Evet, ama Türkiye'de hem kadının hem erkeğin sorunları ciddi. Madem ki kadınla erkek eşittir ya da kadınla erkek eşit olmalıdır diyorsunuz, neden öyleyse feminizm diye bir terim uydurulmuş? Neden insanlık, hümanizma ya da insan hakları denmiyor?**

— Kadınlar nesnelleştirilmiş ve bastırılmışlardır, işte bu yüzden eşitlik için tartışılıyor. Üstün olmak isterseniz başka bir sözcük bulmak zorundasınız. Böyle bir sözcüğün uydurulması gariptir elbette, buna katılıyorum; ancak çok önceleri türetilmiş bir sözcük bu. Ben kendi açımdan kadın ve insan haklarını birlikte savunduğumu söyleyebilirim, çünkü erkek haklarını savunmak için çok az neden vardır.

■ **Peki öyleyse, neden kadın ve erkek yazar diye ayırıyorsunuz? Kanımca yazar vardır; kadın ve erkek yazar değil. Genelde de bu böyle, açıklar mısınız?**

— Önceleri kadın yazarlar pek ciddiye alınmıyorlardı ve bu yüzden George Eliot ve Charlotte Bronte erkek adlarıyla yazdılar. Kadın yazarların yapıtlarına saygı yoktu, aynı zamanda kadın yazarlar da kendilerini ikinci sınıf yazar olarak görmekteydiler. Şimdi bu tümüyle değişmiştir. Bu da kadın yazarlık geleneğinin köklü olmasından meydana gelmiştir. Kimi kadın yazarlar kadın hareketiyle yeterince ilgilenmiyorlar ve kadının görüş açısından yazmıyorlar. Bütün kadın yazarların romantik olduğu ve hep evlilik üstüne yazdığı genel bir kanı. Bu yanlış bir yargı, daha doğrusu kitap okumayanların bir önyargısı. Bu yüzden kadın yazarların yapıtlarında bu yanlış anlaşılmalara karşı savaşım verilmesi gerekir, buna yaşamlarında ve işlerinde de devam etmelidirler.

■ **Yine edebiyata dönelim, Türk edebiyatını ne kadar tanıyorsunuz?**

— Çok az tanıyorum, çünkü çok az kitap çevrilmiş durumda. Yaşar Kemal çevrildi.

■ **Peki, Yaşar Kemal'in hiç romanını okudunuz mu?**

— Evet, İnce Memed'i okudum, oldukça da sevdim, değişik geldi bana. Bu arada birkaç Türk ozanını da okudum. Penguin yayınlarının hazırladığı bir Türk Şiirleri Antolojisi'nden.

■ **Türk okurları sizin romanlarınızı tanımıyorlar, hiç çevrilmedi. Romanlarınızın Türkiye'de yayınlanması için herhangi bir girişim var mı?**

— Yayıncının görüş açısından sorun parasaldır. Romanlarım tüm Avrupa dillerine çevrildi, Türkçe dışında. İzlenimim şu ki, hatta Fransa'da bile bu böyle, iyi bir yazarın çevrilmesi için en azından yirmi yıl beklemesi gerekiyor. Ortada zaman sorunu var. Ülkeniz dışında kitaplarınızın yayınlanması için ünlü bir yazar olmalısınız. Kimi ülkelerde çevrilmek için klasikleşmek gerekiyor, bu da elli yılınızı alıyor. Çağdaş romancıların çevrilmesi ise tümüyle parasal sorunlarla karşı karşıya. Çevrilmek için yazarın eleştirmenle ya da yayın ücretiyle anlaşması gerekiyor. Aynı zamanda çevirmenin de yazarı çok iyi tanıması gerekiyor. Ama asıl sorun parasal sanıyorum. İngiltere'de de durum böyle. Tanınmamış çağdaş bir yazarı çevirip yayınlamak oldukça güç, çünkü okuyucu bulmak güç. Kapitalist toplumlardaki yayıncılar böyle bir durumda riske girmekteler, bu da bir anlamda kumar olur. Ayrıca İngiltere'de çevirmenlere de çok az para veriliyor. Türkiye'de durumun nasıl olduğunu bilmiyorum.

■ **Ama bence yazar ve çevirmen yaptığı işi bir ikinci uğraş olarak görmeli. Yazarlığının ve çevirmenliğinin dışında başka işi de olmalı. İyi olanı da bu galiba. Para için yazıldı mı gerçek edebiyattan uzaklaşılır. Edebiyatla amatör olarak uğraşmak en güzeli ve en doğrusu bence.**

— Birşey yayınladığınız zaman size para ödenmesini kabul etmez misiniz?

■ **Elbette, ama hiçbir zaman da edebiyatla geçinmek düşünülmemeli.**

— Ama benim üç çocuğum, bir yaşamım var; yaşamımı sürdürmek zorundayım.

■ **Yazarlığın yanı sıra editörlük de yapıyorsunuz. Editörlük yazarlıktan çok daha fazla kazandırıyordur.**

— Tam tersi, romanlarımdan editörlükten kazandığımdan çok daha fazlasını kazanıyorum.

nikiforos vrettakos

Nikiforos Vrettakos, 1912'de Isparta (Peloponez) kentinin Plumiça köyünde doğdu. Liseden sonra öğrenimini Atina Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde sürdürmek istemiş, ama ayrılmak zorunda kalmıştır. Öğrenimi bıraktıktan sonra kimi özel işyerlerinde, bu arada fabrikalarda işçi olarak çalışmış, çeşitli dergi ve gazetelerde görev almıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Arnavutluk cephesinde çarpışmış, Almanların işgalinden sonra ülkesindeki ulusal direnmeye katılmıştır. Ulusal direnmeyle ilgili pek çok şiir, anı, öykü ve roman yazmıştır.

Hemen tüm dünya dillerine çevrilen yapıtları arasında başlıca şiir kitapları: Azrail'in Yolculuğu (1938), Taigetos ve Suskunluğu (1949), Bulanık Sular (1950), Zaman ve Nehir (1957), Evrenin Derinliği (1961), Aygün Çiçeği (1976), Prometeus ve Bir Günlük Oyun (1981), Akropol'de Lijürji (1981).

Vrettakos bu yapıtlarıyla üç kez Devlet Şiir Ödülü'nü (1940, 1956, 1982), Atina Akademisi Ödülü'nü (1976) ve Uluslararası ASLA Ödülü'nü kazanmıştır.

İlk şiirlerini geleneksel düzen ve ölçülere göre yazan Vrettakos, daha çok doğa ve aile yaşamıyla ilgilenmiş, kısa sürede çağdaş biçimleri benimseyerek insancıl sorunlara, dünya sorunlarına yönelmiştir. Barış, özgürlük, eşitlik, adalet, kardeşlik başlıca temalarını oluşturmuştur.

Zengin lirizmi, kusursuz tekniği, insan haklarına bağlılığıyla günümüz Yunan şiirinin önde gelen temsilcilerinden biri olan Nikiforos Vrettakos «Abdi İpekçi Barış Ödülü»nün Yunanistan'daki Seçiciler Kurulu Başkanı'dır.

yalnızlık

Yalnızlık diye bir şey olamaz
bir insanın toprağı kazdığı,
ıslık çaldığı,
ellerini yıkadığı yerde.
Yapraklarını hışırdattığı yerde bir ağacın,
çiçeğe konduğu yerde isimsiz bir böceğin,
bir derenin bir yıldızı yansıttığı yerde,
mutlu dudakları açık,
anasının memesi elinde
uyuyan bir bebeğin olduğu yerde
olamaz yalnızlık.

atom devrinde bir gün

Bir bir gezdik evleri,
çiçek yoktu balkonlarda.
Yolda kulağımıza çocuk sesleri geldi,
ıslak, pürüzlü, çatlak.
Fabrikalarda makinalar,
dostlarımıza gözdağı verir gibi.
Bir de bunca el,
ekilecek topraktan yoksun,
yaratan güçten yoksun bunca el,
dünyadan, ışıktan uzak.
Bir de kobalt tehlikesi başlar üzerinde.
Bir uçurum gibi kara ağzı
— almış karşısına tüm dünyayı.

(Bilginler var,
kirli ellerle güneşi kazarlar.
Güvenme.
Yalnız sevgidir bilgin olan).

insan ve at

Bir atı vardı. Savaşa gitti.
Geri geldi iki ay sonra,
bir ayağı kesikti.
Onu görünce kişnedi at.
Atı götürdüler çok geçmeden.

Geri dönmedi.

O gündenberi
anımsamak istese ne zaman
unutulmaz bir anını yaşamın,
güzel bir şeyi
— Meryem Ana'yı, İsa'yı, güneşi falan —,
anımsar
o kişnemeyi.

bir küçücük ışık

Evine giderken, evinden çıkarken,
yürürken kentte ya da ıssız bir yerde,
küçücük de olsa, bir ışık bıraksın ister geride.
Bilir çünkü:
Boşa gitmez bir tek yağmur damlası bile.
Yere akan kanı da saklar toprak
(bir gün bunun hesabı sorulacak).
Geleceğe ışık tutan
inlemeleridir ölenlerin
bir inanç uğruna.

şunu yaz

Elin taşa değmiş,
dinler suyu.
Getirir göz önüne beni yüzün.
Dünyanın yazgısını düşünürüm.
Doğmuşum ışıklar içinde,
dökerim gözyaşı ülkem için.
Sürdürürsen yaşamını benden sonra,
mezar taşıma şunu yaz
suyu dinleyen elinle:
Saygı gösterdi yaşamına
gençliğinde yoksulluk,
dağlarda yıldırımlar,
savaşta kurşunlar.
Yurt sevgisi öldürdü onu.

mavi mendil

Dağ değil. Aydan gelen ışınlar değil.
Derinlerden bize doğru gelen - çok iyi bak ama!
Barıştır. Selâm çakıyor dünyaya.
Benden armağan
elindeki mendil.

Türkçesi:
A. Kadir
Panayot Abacı

müzik

uğur ünel

kanayan odaklar

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası konserleri, bir hafta gecikmeyle 8 Ekim 1983 tarihinde başladı. İlk üç konserin ardından bir konser haftası daha atlanarak ancak 5 Kasım'da normal faaliyetine devam edebilen orkestranın bu arada sunduğu dinletilerin niteliği, ne yazık ki geçmiş yıllardakinden pek de farklı değil. Genellikle biz İstanbullular «neden olsun» diye diye sabır ve inatla beklemesini biliriz, biliriz ama, bazen olayların üstüste gelmesiyle sabırlarımızın taştığı da olur.

Örneğin, sahnelerinin onarıma gerek göstermesi nedeniyle İstanbul Opera ve Balesi süresiz olarak kapatılmıştır. İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası konserleri aksamaktadır. Söylentilere göre, orkestra yabancı şef ve solistlere ödeme zorluğu çekmektedir. Bu bakımdan öngörülen programlar değişebilecektir. Yine söylentilere göre geçen yıllarda gerçekten yetenek ve sanatçılık düzeylerini yapmış oldukları konserlerde kanıtlamış Ercan Yenal ve Serdar Yalçın gibi iki değerli şefimize gençlikleri ve belki de aşırı titizlikleri yüzünden hiç bir konser verilmediği ve onlar dururken yabancı şeflere zor bulunan paralar karşılığı konser bağlandığı anlaşılmaktadır. Giderek orkestramızın düzeyinin bu gençlerin elinde deney tahtası olmaktan kurtarıldığı söylenenler arasındadır. Üstelik bunları söyleyenlerin orkestra yönetim kurulunda bulundukları da eklenmektedir. Tanrı encamlarını hayreylesin. Ama bilmelidirler altını balçıkla sıvamak ne ona duyulan gereksinimi yok edebilir ne de onun vazgeçilmezliğini. Ercan Yenal ve Serdar Yalçın İstanbul Belediye Konservatuarı'nın yetiştirdiği en önemli yetenekler arasında bulunmaktadırlar. Her ikisi de İstanbul Erkek Lisesi ve konservatuarın yüksek piyano bölümünü üstün başarıyla bitirdikten sonra yabancı ülkelerde şeflik tahsili görebilmek için büyük uğraş vermiş ve bunu kendi olanakları ile gerçekleştirmiş değerli sanatçılarımızdır. Onlar önlerine çıkacak tüm «rağmen»leri alt edebilecek güçtedirler. Ancak, böyle gençlerin önünde «rağmen» olmanın kime yarar sağlayacağını düşünmek gerek. İnsaf gerek. Belki de biraz utanma... ne dersiniz?

İstanbul Opera ve Balesi sahnelerinin onarım gereksinimi uzun yıllar içinde meydana gelmiştir. Hal böyle iken, yoğun bir faaliyet yılının başında onarım zorunluluğu içine düşmek olsa olsa sorumsuzluk ve basiretsizliğin dik alâsıdır.

İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası geçtiğimiz Eylül ayı içinde Kıbrıs turnesi yapacaktı. Daha sonra turne Ekim ayına alınmış ve bu nedenle orkestranın iki konseri iptal edilmiştir. Turnenin son dakikada yapılamaması kent halkını bir konserden etmiş ve ancak iptal edilen konserlerin ikincisi gerçekleşebilmiştir. Neden? Niçin...

Evrim gereği doğal sıkıntı ve eksiklere evet diyebiliriz ama, yarı profesyonelin iş bilmezliğine, sorumsuzluğuna ve basiretsizliğine kesinlikle hayır demek zorundayız.

Yeni bir döneme giriyoruz. Gerçekten de kısa ve uzun vadede çözüm bekleyen yığınla sorunumuz var.

Yıllardan beri orkestralarımıza sanatçı yetiştiren ve orkestralarımızın bugün içinde bulundukları düzeyi daha başlangıçta belirleyen eğitim kurumları konservatuarlarımızı yeniden ele alıp eğitim düzeylerini yükseltmek, öncelikle İstanbul Belediye Konservatuarı'nı yeni bir yönetim elinde üstün düzeyde bir orkestranın gereksindiği ölçüde nitelikli sanatçı yetiştiren bir kurum haline getirmek, en yüksek ücretlerle yaşamı koşullarını ülke ortalamasının üzerinde tuttuğumuz orkestra üyelerimizi gerçek profesyonelliğin gereği olan disiplin içinde çalışılabilecek bir ortamda ve inançta koşullamak, çalışma saatlerini haftada en az otuza yükseltmek, konservatuarlarımızı ve orkestralarımızı öğrenciden öğretim görevlisi ve sanatçılara kadar yaygın yarı profesyonellikten kurtarmak, öğrencilikten başlayarak profesyonelligen gereği gibi yetişme ve davranmayı temel tutacak bir ortamı yaratmak, dış ülkelerde bulunan değerli sanatçılarımızı ülkeye dönüp çalışmaya özendirmek, onların çağdaş gelişmeleri içeren eğitimlerinden hiç değilse öğretmen - sanatçı olarak yararlanmak, Devlet Konser Bürolarını kurarak ya da bu çapta ele alınıp kurulmasına ön ayak olarak sanatçılarımızı kemiren gizli işsizliği önlemek, çok sesli müzik yayınları ve plaklarının yapılmasını sağlayacak sanayinin kurulmasına omuz vermek, ülkenin her yöresini bölge yatılı ve yatısız konservatuar ve orkestralarına kavuşturacak uzun vadeli girişimleri gerçekleştirmek, çok sesli müzik alanında talep yaratmak için devletin tüm haberleşme araçları ve kurumlarını seferber etmek gibi sorunlar aklımıza bir çırpıda gelenler.

İKİ KONSER ve BİR ELEŞTİRİNİN ELEŞTİRİSİ

Yakınlarda izlemek olanağını bulduğum konserler arasında özellikle ikisi üzerinde durmak istiyorum. İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nın 15 ve 22 Ekim tarihlerinde vermiş olduğu her iki konseri, Romen şef Ionescu Galati yönetti. İlk konserin solisti kontrbasçı Melih Balçık'tı. Program Glinka'nın Ruslan ve Ludmilla uvertürü, S. Koussevtzki'nin Kontrbas konsertosu ve Çaykovski'nin mi minör beşinci senfonisinden oluşmuştu. Tüm dinleti boyunca konuk sanatçı şefin usta yönetimi doyurucu bir başarı düzeyini ortaya koydu. Orkestranın temelde gizli sorunlarının yarattığı tını beraberliği ve «entonasyon» bozuklukları gözardı edilirse seslendirilişin oldukça yeterli bulunduğu ya da orta düzeyin üzerinde gerçekleştiği söylenebilir. Konseri gerçekten ilginç ve heyecan verici kılan ise Solist Melih Balçık'ın üstün başarısıydı. Sazının tüm özelliğini büyük bir beceriyle ve az rastlanır bir müzikçi olarak kullanmasını bilen genç sanatçı, titiz bir orkestracının niteliklerinden de yararlanırken hem kopmaz bir takipçi, hem de orkestra ile kurduğu beraberlikte sarsılmaz bir ustalık gösteriyordu. Çaykovski'nin beşinci senfonisi standart ölçülerde kalan bir seslendirilişi örnekleyerek son bulurken, konserden Melih Balçık'ın kontrbasında yaşam bulan ezgilerden kulağımda kalanları anımsayarak ayrıldım.

22 Ekim Konserine solist olarak katılan Piyanist Metin Öğüt için ne yazık ki olumlu bir tek şey yazamayacağım. Saraydan Kız Kaçırma uvertürü ardından dinlediğimiz, tanınmış sol minör kırkıncı senfoni boyunca, Mozart yorum ve seslendirilişinin ne denli güç olduğunu düşünüp durdum. Her şeyin açık, yalın ve stil içinde belirli bütünlüğe ulaştırılması büyük bir uğraş gerektirmekte. Çoğu kez orkestralarımızın seslendirdiği Mozart yapıtları net ayarı tam yapılmamış bir fotoğraf makinasının çektiği fotoğraflara benzer. Sanatta yetkinliğe ulaşmak mutlak anlamda olanaksızdır. Ancak yetkinlikten uzak kalmakla da sanat sanat olmaktan çıkar. Stilde ve seslendirme tekniğinde yetkinliğe ulaşamamış bir orkestra ile Mozart yorumlamak hemen hemen olanaksızdır. Ravel, sol majör konçertonun her üç bölümünde piyanoyu özgün bir yaratışın aracı olarak kullanırken bu sazın tüm olanaklarını zorlar. Caz etkilerini de yansıtan coşkun bir ilk bölüm ardından uzun bir iç söyleşiyi ortaya koyan ağır bölüm ve çılgın bir rondo, nefes kesen bir akış içinde son bulur. Metin Öğüt her şeyden önce piyano çalmıyor onu yalnız okşuyor. Onun çalışında gerçek piyano tınısına rastlamak oldukça güç. Piyanodan çıkardığı seslerin gücü piyanissimo ile mezzo forte arasında sınırlanıyor. Gerekli gereksiz surdinlenmiş seslerin yarattığı tüller arasında Ravel müziğinin kaybolup gittiğine tanık olmak pek hoş değil. Yer yer yanlış ve zararlı pedal etkileri kulağa geliyor. Onun icrası bulanık suda zorlukla görülen çakıl taşlarını anımsatıyor. Arp ile birlikte tınladığı anlarda arpın piyano sesini bastırabildiğini duyunca bir an şaşırdım. İlk bölümün içinde, anlam ve ifade güçsüzlüğü, olanakları boşu boşuna harcarken ikinci bölümün enfes uzun cümlesinin ne kadar can sıkabileceğini gösteriyor ve coşkun rondoyu fon müziği biçimine sokabiliyor. İkinci bölümde açıkça ortada bulunan ritm tutarsızlıkları görmezlikten gelinecek ölçünün ötesinde. Olmamış, olamamış ne yazık. Ne ise ki bu konser, P. Dukas'nın Sihirbazın Çırağı yapıtının neşeli ve ilginç seslendirilişiyle sıcak bir ortamda sona erdi.

Cumhuriyet gazetesinin 26 Ekim sayısında sayın Filiz Ali, yukarda eleştirisini yaptığım Metin Öğüt ile ilgili olarak, «bu çetin eseri alınlarının akıyla yorumladılar doğrusu» diyerek sanatçının yaşamı ve tanıtılmasına geniş yer ayırıyor, ancak tutarsızlığın nedenini de piyanonun akortsuzluğuna bağlıyor, ardından da piyanolar akort ve tamirlerinin şu firma tarafından yapılmasını öne sürmekten çekinmiyor. Sanatçı öğretmenliği üstlenmiş bir eleştirmen ya da yazar, özellikle kendi bölüm şefi bir başka sanatçı öğretmenin eleştirisini ya yapmamalı ya da nesnel ölçüyü kaçırmadan eleştirmelidir. Hele ticari bir firmayı ad göstererek tavsiye etmek ya da sanki propagandistlik yapmak, özellikle önce öğretmen; sonra sanatçı olan bir eleştirmenin ilk kaçınması gerekli tutumdur. Eleştirmenlerin sorumluluğu ile ilgili düşüncelerimin ne olduğunu önceki yazılarımın birinde belirtmiştim. O yazının içeriğine göre her eleştirmenin yelpazenin neresinde bulunduğunu kendi kendine saptamasının yararına inanıyorum. Sanatçı öğretmen olmanın sorumluluğu ise bir başka konudur «Doğrusu.»

her sayı yeni bir ozan : ayten mutlu

dayan ey sevdam

tüm dağlara kar yağsa
sarsa dorukları boran
ve tüm ışıkları yutsa fırtına
dayan
ey sevdam
ey sevdası yarınların
dayan

şimdi
kavrulsam da ayazdan
sarsılsam da kaygılarla
sımsıkı sarılmak zamanıdır umuda

umuttur sevgiyle ürer
ve sevmek yürek işidir
ve büyütmek sevdayı
emek işidir

bin yılların çilesini
ve tutkusunu geleceğin
nakış nakış dokuduğum bu kilimi
yani emeğimi
yani yüreğimi
adıyorum sana

ey sevdam
ey sevdası yarınların
durmadan
yılgınlığa varmadan
dayan

dörtlükler

I

nesil sürer miydi can bedene akmasaydı
devran döner miydi kul emeği katılmasaydı
var etmektir en kutsal gerçeği var olmanın
gece bitmezdi insan ateşler yakmasaydı

II

boyun eğmekten farksız bu kavgada yan çizmek
hep yarına sığınmak hep zamanı beklemek
oysa yaşam zamanda bir devim içre vardır
koyuysa da karanlık yola çıkıla gerek

III

geçmiş yeşertiyorken bağrında geleceği
gün ışığı siliyor yeryüzünden geceyi
nasıl doğarsa yaşam ölümün kendisinden
yalan da emziriyor memesinde gerçeği

ve söyleyecek türkümüzü rüzgarlar

o duygulanmalar, o kaygılar
o içimize sığmayan sevdalarımız
o kahırlar, o umutlar
o tükendikçe çoğalmalarımız
karışacak toprağın sofrasına yolu yok
silinecek gökyüzünden bakışlarımız

ama bir şey var ki, bir gerçek
sürecek, fışkırdıkça yaşam evrenin gözesinden
taşıyarak güzelliği ayak izlerimizden
yürüyecek ötesine zamanın
ve durmaksızın
türküsünü söyleyecek rüzgârlar
insanca yaşamaya olan inancımızın

Ayten Mutlu Bandırma doğumlu. Bandırma lisesini, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi'ni bitirmiş. Şimdi bir bankada çalışıyor. Şiirleri daha önce «İmece» ve «Edebiyat 81» dergilerinde, köşe yazıları yerel gazetelerde yayınlanan Ayten Mutlu'da dengeli bir söyleyiş, gerçekleri dile getiren duyarlı bir yaklaşım göze çarpıyor.

sevdalı tomurcuk

yürüdü su
yürüdü su terkedip uykusunu
kokusunu taşıyarak baharın
yürüdü ağaçlara

kan renkli şafak
sürüyüp karanlığı dağlardan
indi dal uçlarına

duydu sevdayı tomurcuk
baş kaldırıp ayaza
patladı kurşun gibi

ağaçlarda üşümüş
ve çürümüş aynasında karanlığın
donup kalmış yalnızlık
böliündü bin parçaya

yapraklar
büyüyerek damar damar
ve durmaksızın
çoğalarak
ansızın
yeşil bir öfke gibi umut gibi
yâr gibi
sarıverdi dalları

tutsak edip baharı
acılı bir çiçek gibi başına takmış karın
çözüp buzdan saçlarını
savurdu gün ışığı

kıyamete kadar
hiç durmayacak sanılan kar
şaşarak suya ağaca ve gün ışığına
ve şaşarak eriyip kayboluşuna
karışıp gitti sulara

en karanlık kuytularda
en kayalık dağlarda
çiçekler açtı beyazdan
kandan ateşten alazdan

şimdi dal uçlarında
muştular getirip yazdan
ayazdan kavrulan sevdalı tomurcuğa
toprağa ve insana
ateş çiçekleriyle kan gülleriyle
en yürekli türküsünü söylüyor doğa

Yeni yapıtlarını anlatıyorlar

adnan cemgil

jean-christophe (sosyal yayınlar)

■ **Sayın Cemgil, Romain Rolland'ın 10 kitaplık nehir-romanı «Jean-Christophe»u tümüyle çevirdiniz, üç cilt halinde yayınlandı. Çağımızın ünlü yapıtlarından biri olan bu nehir-roman ne zaman kaleme alınmıştı? Nasıl bir kişiliğin çevresinde oluşmuştur?**

— Romain Rolland'ın yapıtının ilk kitabı 1904'te basılmıştı. Yazımı 9 yıl süren yapıtın tümü 1912'de tamamlanmış oldu. Roman Jean-Christophe'un yaşamının serüvenlerini kucaklar. Christophe bir müzisyen ailenin çocuğudur. Küçük yaşta müziğe başlar: İyi bir kemancı olan, ama daha çok yükselemeyen babası, kazanç sağlamak için çocuğu küçük yaşta piyanoya oturtur. Koşup oynamak isteyen Christophe'u döverek çalıştırır. Önce müzikten nefret eden çocuğun büyük bir sanatçı yeteneğine sahip olduğu anlaşılır. Ren boylarında küçük bir şehirde doğan Christophe'un ilk çocukluğu ve gençliği çevresini, dünyayı tanımakla geçer. Bulundukları çevreyi, insanları tanır. Kendini içkiye veren babasının neden olduğu yoksulluk ona yaşamın ilk acılarını tattırır. Bu arada bir harika çocuk olarak müzikteki yeteneğini kanıtlar. Şehirdeki Dük'ün şatosundaki orkestraya alınır; daha sonra bu orkestranın şefliğine atanır. Babasının ölümü üzerine annesini ve kardeşlerini geçindirmek zorunda kalır. Delikanlılığa adım attığı yılda geçirdiği bir aşk serüveni hayal kırıklığı ile sona erer. Ayrıca uğradığı haksızlıklar ona hayatın acılarını erkenden tattırır.

■ **Nehir-romanın kapsadığı bu serüven ciltlere göre nasıl dağılıyor?**

— Bu nehir-romanın, ilk üç kitabı, **Gün Doğarken, Sabah, İlk Gençlik** Christophe'un ilk yaşam deneylerini konu olarak alır. Romain Rolland, yapıtının bu bölümünde, Beethoven'ın çocukluk ve ilk gençlik yıllarını örnek almıştır. Dördüncü kitap **İsyan,** Christophe'un gelenek ve göreneklerin karşısına çıkardığı engellere, çevresindeki insanların mızmızlıklarına, küçüklüklerine karşı çıkışını, yüce duygu ve düşüncelere tutkusunu dile getirir. Kendisini anlamayan dar kafalı Almanların boğucu ortamında yaşamak dayanılmaz bir işkence olur ona. Daha üstün, daha özgür bir yaşama susamıştır: daha geniş ufuklara kavuşmak ister. Bu sırada rastlantıyla bulunduğu bir köyde çıkan bir kavgada saldırgan birini istemeden öldürür. Bunun üzerine Almanya'dan kaçıp Paris'e sığınır. Jean-Christophe'un Paris'te geçirdiği yıllar şu üç kitabın konusunu oluşturur: **Panayır, Antoinette, Evde.** Fransa'nın başkentinde sanatçı gücünü benimsetme yolunda Jean-Christophe umutsuzca bir çabaya girişir. Paris'in fikir ve sanat çevrelerindeki çürümüşlükleri, iki yüzlülükleri, yeteneklerini sosyete ilişkileri içinde, çıkar sağlama uğrunda harcayanların iki yüzlülüklerini Romain Rolland, **Panayır**'da sert bir eleştiri ile didik didik eder. Paris'te geçen acılı, sıkıntılı yıllar içinde tek desteği, candan dost olduğu Olivier'dir. Christophe ayrıca iyi yürekli sanatsever kişilerin sevgi ve ilgisiyle de içinde çırpındığı bunalımın avuntusunu bulur. **Dostlar** adını taşıyan kitapta bu sıcak ilişkiler anlatılır.

■ **Romain Rolland'ın yapıtıyla iletmek istediği bir mesaj var mı? Yazar yapıtın yorumunu nasıl yapıyor?**

— Paris'teki bir ayaklanmaya bir rastlantı ile katılan Jean-Christophe bu sefer de Paris'ten kaçıp İsviçre'ye, sonra da İtalya'ya sığınmak zorunda kalır. Burada daha bir kız çocuğu iken tanıdığı Grazia ile buluşur. Bu İtalyan kadının kişiliğinde Christophe, sanat ve yaşam idealinin en yüce katına erişir. Artık acıları dinmiştir, ruhu bütün insanlığı kucaklayan bir barış ve umut havasına bürünür. Romain Rolland bu dev romanını şu sözlerle insanlığa armağan eder:

«Bütün uluslardan, acı çeken, döğüşen ve zafere erecek olan özgür insanlara...»

Yine kitabın önsözünde yeni yetişen kuşaklara olan güven ve inancını şu sözlerle anlatır: «Bugünün insanları, genç insanlar bizi kenara itin, ileriye yönelin. Bizden daha yüce, daha mutlu olun...»

Bir kuşağın kendinden sonrakilere bir mesajı olan bu romanda, Romain Rolland kendi yaşamının deneylerinden yararlanmak istemiştir. Amacı, XIX. yüzyıl sonuyla XX. yüzyıl başlarındaki Fransa ve Avrupa fikir dünyasının tam bir tablosunu vermektir. Hem eleştirili, hem de lirik bir üslûpla bu dönemi niteleyen ihtirasları ve düşünce akımlarını, bunların neden olduğu olayları sergiler. Bu büyük romana egemen olan ateşli ruh okuyucuyu derinden kavrar, yoğun bir roman zevkinin yanı sıra, çağının toplumsal, ahlâksal ve sanatsal sorunlarını gözleri önüne serer.

Jean-Christophe, insanlardaki her türden küçüklüklere karşı çıkan, yapıtını gerçekleştirirken, her türlü acılara, özverilere katlanmayı göze alan dâhi bir sanatçının simgesidir. Bunun için, tüm acıları, sevinçleri ve aşklarıyla yaşama bağlıdır bütün benliğiyle.

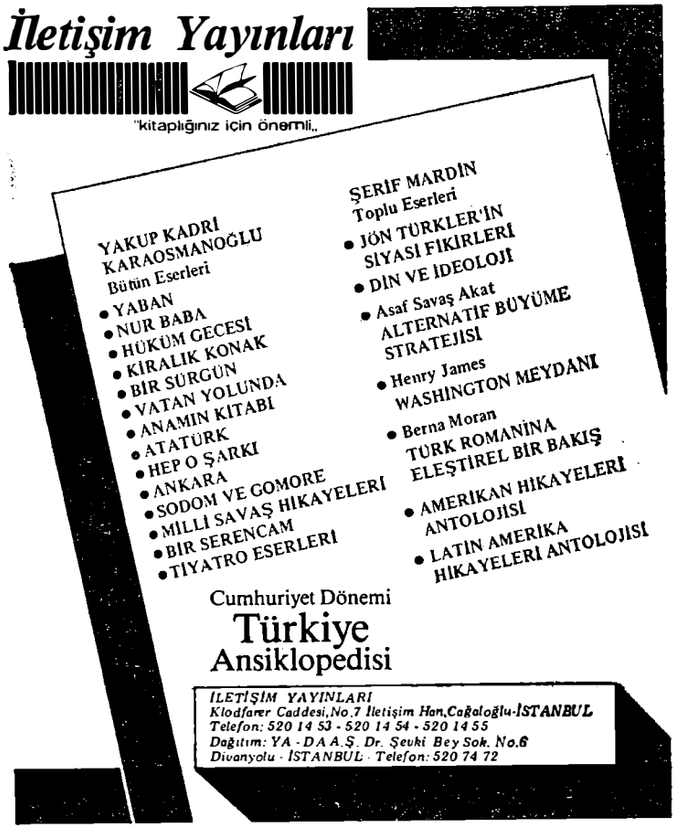

Bilimsel Sorunlar Dizisinde 13. Kitap

ANSİKLOPEDİK KÜLTÜR SÖZLÜĞÜ

Çeviren ve Düzenleyen: AZİZ ÇALIŞLAR

Her aydın okurun kitaplığında bulunması gereken başyapıt.

Altın Kitaplar Yayınevi

İngiltere mektubu

gülay michaels

Bir buçuk yıl kadar önce, BBC'nin üçüncü radyosunun klâsik müzik danışmanlarından biri, Londra'nın bu sanat alanında dünyanın başkenti olduğunu söylemişti. Gencecik, bilgili bir İskoçyalıydı. Aynı zamanda tutucu yaklaşımları ile tanınan İktisadi İşler Enstitüsü yazarlarındandı. Arkadaşlarıyla «Toccata» adlı bir müzik yayınevi kurmuşlar, değerine inandıkları az sayıda müzik yapıtını basabilmek için, bildik isimlerin tutulan çalışmalarını yayımlıyorlardı çoğunlukla. Londra, bugün de müzik dünyasının merkezi olabilir. Bunun, görsel sanatlar için de geçerli olduğunu söylemek biraz iddialı olacak. Ancak, sanatı ileten araçların iç içe geçtiği dallarda, örneğin opera ve balede, gerçekten çok zengin bir ortam sunuyor Londra. Gerçi bu çeşitlilik ve yoğunluk, İngiliz Sanatlar Konseyi'nin mali desteği olmaksızın pek gerçekleşemez. Özgünlük gösterdiğine inandıkları bir yapıtı piyasaya sürebilmek için, sıradan birçok ürünün getirdiği kazanca bel bağlayanlar kuşkusuz yine çok ama, yaratıcılığa ortam hazırlayıp, ürünlerini halka sunanlar, devlet desteği dışında, çoğunlukla daha büyük patronlar. Bunların ilginç biri de Londra İlçesi Konseyi.

Ne ki şimdi bu adı taşıyan bir yönetim birimi yok. Yerine, Büyük Londra Belediyesi var; onu da şimdiki tutucu hükümet, iki yıl içinde lağvetmek istiyor, her nedense. Kentin göbeğinde, büyük parasal kuruluşların barındığı bir kaç kilometre karelik alanın bir bölümü 1947'de, eski Londra kentinin İkinci Dünya Savaşı'nda bombardımandan en çok hasar gören bölgesi olarak belirlenmiş.

Kentin bu bölümünde Romalı lejyonların ördürdüğü surlara -barbikanlara- yer yer hâlâ rastlandığından buranın bir adı da Barbıkan olarak kalmış. İşte bu alanı, yerleşim-iş-sanat etkinliklerinin bir arada, bir bütün olarak yaşanabilmesi için geliştirme düşünü ta 1950'li yıllara uzanmakta.

Savaşın yıkımı ardından, buradaki gelişigüzel kurulmuş evlerin ve sokakların düzensizliği kaldırılarak, bireylerin özel yaşamlarıyla kamu yaşamı arasında bir denge kurulması, «vücudunun spor yapabilmesi, usunun uyanık ve ruhunun genç kalabilmesi» amaçlanmış.

Bu, yerinde, ama biraz tumturaklı amaca, geceleri in cin top oynayan, gündüzleriyse kalabalıktan geçilmeyen yollarıyla, bu dev kentin merkezinde gerçek bir gereksinim var.

Örneği Amerika'da çok görülen büyük kentlerin aksine dikey değil de yatay düzlem üzerinde gelişerek büyüyen Londra için düşünülen bu toplu konut/toplu sanat merkezinin bir başka amacı da sanat dünyasına girmeye hazırlanan adayların gerek öğrenim kurumlarının, gerek sanatlarını uygulama alanlarının yan yana olması. Kızların öğrenim gördüğü bir okulun yanısıra, bir tiyatro ile bir müzik okulu da var Barbikan'da. Halk kitaplığının, yontu galerisi, sinema, konser ve tiyatro salonlarının bulunduğu Merkez'de, o çevrenin üç beş odalı konutlarında oturanlara sunulan spor etkinlikleri içinse, tenis kortları, yüzme havuzu, giderek yaklaşık 25 metrelik minyatür bir atış eğitim alanı bile yapılmış.

Ütopyacı denebilecek hayallerle hazırlanan, ama 280 milyon sterlinlik maliyetiyle bir 'tansık' olmadığını gösteren bu İngiliz işi halkevinin açılışı 1982 Martında yapıldı. İlk tasarlandığı zamanki Belediye Başkanı, tasarıyı uygulamaya koyma kararını, «800 yıldır alınan en berbat karar» diye nitelemiş. Şimdi Londra Filarmoni Orkestrası'nın sanatını icra ettiği bu merkeze Kraliyet Shakespeare Tiyatro Topluluğu da taşındı.

Öncelikle, hem Barbikan Merkezi'ndeki taraçalı evlerin birinde oturarak, hem de merkezdeki sanat olaylarını izleyerek «özgürlüğün pi sayısını» hesaplayabilmek için, en az 32.000, en çok da 500.000 sterlinniniz ve bir hayli de talihiniz olmalı. Çünkü merkezdeki 6000 konuttan birinin sahibi olabilmek için, paradan başkaca, o çevrede bir süre oturmuş ve konut isteyenler listesinde bir hayli beklemiş olmanız gerekli. O da, çevrede oturduğunuz halde listeye alınmaya uygun görüldüyseniz. Ancak buradaki bir katın ya da üç katlı bir evin uzun süreli kira hakkını büyük bir şirkete, isterseniz, satabilirsiniz de! Şirketler de bu evleri konuklarını ağırlamak için kullandıklarından, Merkez'in kuruluş amaçlarından biri böylelikle yitebiliyor.

Şimdi Londra Kenti Anonim Şirketi tarafından yönetilen ve kısa süreli ticari kazancı değil de uzun erimde Londralı'yı her bakımdan sağlıklı kılma amacını güden bu merkeze günübirlik bir gezinti için geliyorsanız, o zaman durum değişiyor. Merkez'de her gün 10 bin kişi gezebiliyor (onun için de konut sahipleri anahtarlarını sıkı sıkı saklıyorlar). Bu sayının yarısı, şiirsel sözün, müziğin en niteliklisini izleyebiliyor bu sanat adacığında. Yönetimine ise, New York'taki benzeri Lincoln Merkezi'nin yönetim yardımcılığını yapmış olan bir Kanadalı getirilmiş. Bu yüzden olacak, bir İngiliz gazeteci, belki de pek ısınamadığından, Barbikan Merkezi'nde «Barbikenanlılar mı, yoksa Barbikanadalılar mı yaşıyor?» diye soruverdi...

Benim gibi sıradan, her sokakta yolunu yitiren bir yabancı Londralı için, Barbikan Merkezi, kent içinde bir kent... Yanımda arkadaşım olmasaydı, sanat galerisini ararken, az kalsın erkek berberinde bulacaktım kendimi. Merkez'in dışardan görünüşüne gelince, her ne kadar ağaçlar getirtilip dikilerek yumuşatılmaya çalışılmışsa da, beton yığınlarının olanca uzlaşmazlığını yansıtıyor. Yine de içine girip bir kez yolu öğrendikten sonra, sanat olayına yaklaşabilmek biraz olsun kolaylaşıyor.

de

"gelenek ve yenilikte süreklilik,,

TÜRK EDEBİYATI

(Antoloji)

Hazırlayan: MEMET FUAT

Edebiyatımızda, hızlı bir kan değişiminin yaşandığı on yılın (1963 - 1972) kapsamlı ve güvenilir tanığı.

5 cilt: 3750 TL.

Yalnız 500 Adet şömizli olarak hazırlandı.

●

BU SALI

Wolfgang BORCHERT

«Bir tek sinema bileti ücretine satın alınabilecek bu seçmeler, bugün, Borchert'in ilk kez askeri tutuklularevini boyladığı yaşta olanları amaç tutuyor.»

Heinrich Böll

şömizli : 250 TL.

●

BRİÇ

GOREN

Çeviren: FUAT BENGÜ

Bu kitabı okumadınızsa; briç biliyorum demeyin!

10 Baskı / Fiyatı: 250 TL.

DİĞER KİTAPLARIMIZ

A. Camus ve Başkaldırma Edebiyatı
J. Cruickshank/Rasih Güran/350 TL.
Dostoyevski
A. Gide/B. Onaran/300 TL.
Döşeğimde Ölürken/Ayı
W. Faulkner/Murat Belge/400 TL.
Ateş Yakmak
Jack London/Memet Fuat/100 TL.
Sanatçının Bir Genç
Adam Olarak Portresi
James Joyce/Murat Belge/350 TL.
3 Yazardan Hikayeler
Miller-Caldwell-Mc Cullers/200 TL.
Varenka Olesova/Düşkünler
Maksim Gorki/M. Özgül/250 TL.
Öğretmen Duyşen
C. Aytmatov/Ülkü Tamer/100 TL.
Vietnam'a Sevgiler
Edita Morris/Ülkü Tamer/150 TL.
Pedro Paramo
Juan Rulfo/Tomris Uyar/175 TL.
Blaise Cendrars (Seçmeler)
Sait Maden/250 TL.
İlkokul Çocukları İçin Şiirler (Seçki)
Memet Fuat/200 TL.
Şeytanın Altınları
Grimm Kardeşler/Ülkü Tamer/250 TL.
Seksen Günde Dünya Gezisi
Jules Verne/B. Onaran/250 TL.

DE YAYINEVİ: Vilayet Han
Cağaloğlu - İstanbul
Genel Dağıtım: YADA

Değerlendirme

yirmibeşinci şiir yılında erdoğan alkan'ın «kıyı»sı

aydın hatipoğlu

İlk kitabı **Güneş Tozları** yayınlanalıdan bu yana yirmibeş yıl geçmiş Erdoğan Alkan'ın şiir serüveninin üstünden. Bir rub-u asır...

Bu ilk kitabı izleyen 1964 tarihli **Ekuanil Çiçekleri**, 1969 tarihli **Kerem Gibi**, 1981 tarihli **Kuş Ormanı** ve sonuncu 1983 tarihli **Kıyı** adlı kitapları var Alkan'ın.

Hani bazı modalar çıkar, diyelim pantalon paçaları genişlemiş. «Ben giyemem o pantalonları. Ne o öyle yel yepelek...» diye karşılarsınız. Ama derken ayağınızdaki pantalonun giyilecek hali kalmaz, hangi dükkâna girseniz o bir türlü kabul edemediğiniz pantalon modelleri. Eh üzerinden bunca zaman geçmiş, o ilk izlenimleriniz yumuşamıştır. Size artık pek de münasebetsiz görünmez yeni moda paçalar. Derken farkında olmadan siz de o modanın bir parçası oluvermişsiniz...

Edebiyatta, özelleştirirsek şiirde de böyle modalar gelir gider. Adına kimi zaman akım, kimi zaman ekol dediğimiz... Edebiyat tarihleri yazılırken önemlidir de bu akımlar, edebiyat yapılırken pek değil. Örneklersek, Fazıl Hüsnü'yü, Behçet Necatigil'i, Cahit Külebi'yi yaşadıkları dönemin akımlarına bağlayamayız ama, her birini bir akım kadar önemseriz.

Erdoğan Alkan'ı belli bir akıma bağlamak olanaksız. İlk kitabında, Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Ziya Osman Saba, ya da ozanımızın iyi fransızca bildiğini düşünürsek bu ozanlarda yansımasını bulan Verlaine, Rimbaud, Baudelaire gibi etkilenmeler sezilmekle birlikte, ortaya konan yapıt, günün şiir anlayışının genelgeçer örneklerinden sayılabilecek düzeydedir.

Ekuanil Çiçekleri ile gerçeküstücülüğe ve yer yer de İkinci Yeni'den kimi uzantılara dipnotu çıkarmak olası.

Ekuanil Çiçekleri'nden beş yıl sonra Erdoğan Alkan'ı **Kerem Gibi** adlı kitapta aşık türü şiirleriyle görüyoruz. Aşık şiirinin yabancı dil bilen Mülkiye bitirmiş tek ozanı Alkan olsa gerek. Ne var ki, bu şiirlerde de Alkan'ı Karacaoğlan, Erzurumlu Emrah, Veysel ve Ali İzzet çizgisinde ve geleneksel mazmunlara bağlılıktan ayrılmayan bir tutumla izliyoruz. Böylece bir yanda ana kaynağından Fransız şiirini izleyen, çeviriler yapan, sone biçiminde şiirler yazan ozanın halk şiirimizi de iyice içine sindirmiş olduğunu anlıyoruz.

Kuş Ormanı ozanın biçim denemelerine önem verdiği şiirlerle dolu. Bu kez Alkan'ın yetkin bir bileşim oluşturduğu gözlemleniyor.

Geçmiş Zaman Çiçekleri

1

Güller ve çiçekler ile / Yürüyorum bahçeleri

Buyurun bayanlar baylar / Geçmiş zaman çiçekleri

Uzak yerlerden getirdim / Aydınlık görkemli iri

2

Isı düşünce bedende / Alıp götürürler bizi

Toprak altına gömerler / Saklımızı gizlimizi

Yazko yayınları arasında yayınlanan son şiir kitabı: **Kıyı**. Şiirler dört bölümde sunuluyor. Kıyı, Altın Ok, Kar Şiiri, Ozan. Toplam yirmibeş şiir yer alıyor bu kitapta. Bir önceki kitabı 1981'de yayınlandığına göre, yirmibeş yılda beşinci şiir kitabını yayınlayan bir ozanın en verimli dönemini yaşadığı düşünülebilir.

Erdoğan Alkan güncelden, yaşanandan, hatta yaşamdan kaçan bir şiiri kovalıyor. Kimi allegorik ya da simgesel anlatımlarla yaşam arasında bağlar kurabiliyorsunuz, ama bu sizin şiiriniz oluyor. O, kolay yakalanamayanın peşindedir. Yalnızlığın, içe kapanışın ve düşsel olanın. Özden, içerikten kaynaklanmayan bir şiirselliğin peşinde.

Bu tür şiir genellikle zor şiirdir. Tedirginlikler yaratan şiirdir. İtici gelir okura. Ama Erdoğan Alkan şiirin gizini bulmuş gibidir. Yumuşak bir anlatım yakalamıştır. Mırıldanır gibi dizer mısralarını. Bir büyücü gibi alır hipnozuna. Sarsmadan, silkelemeden, incitmeden. Zaman zaman yeryüzüne çıkan bir yeraltı nehri gibi, gizemli.

Çöl

Benzer güneş var ötelerde / Ne yağmura kal ne çiçeğin solmasına / Dağlardan tepelerden gel.

Bana gözlerinle soyun / Bu büyük sonsuz düzlükte / Kuşlarsız ağaç kadar / Yalnızdır çıplak kadın.

Şu bir iki örnekte de görüldüğü gibi, Alkan, diline düşkün bir ozan; türkçeye sevgiyle yaklaşan bir tavır koyuyor. Titiz, ciddi.

Erdoğan Alkan'a şiirinin yirmibeşinci yılında merhaba.

GEORGE ORWELL

1984

1984

- George Orwell
- Armağan İlkin
- Kelebek Yayınevi

3 büyük isimden dev bir eser oluştu

1984

Bilimkurgu' nun ölümsüz yapıtı.

1984

Bilgisayarın dünyayı tehdidi.

YAPA YALNIZ

HOWARD FAST

İnsanı başlangıcından itibaren kavrayan ve sarsan bu kitap, yüzyılın başlarında sinema sanayiini yaratan ve kuranların romanıdır.

Rüya ticaretinin öncüleri, İmparatorluklarını Hollywood'da değil, New York'ta kurmuşlardı.

YAPAYALNIZ aslında, New York'un Doğu Yakası gettosunda doğan, meteliksiz Max Britsky'nin öyküsüdür. Onun varolma ve ayak attığı bu dünyayı fethetme savaşının öyküsüdür. Aşk ve nefretin, sahtekarlık ve korsanlığın, iç çatışmaların,sadakat ve ihanetin romanıdır. HOWARD FAST'ın büyük eseri şu anda bütün dünya listelerinde en başta.

KELEBEK YAYINLARI

«Okumak Zevktir»

«araya giren görüntüler»de güncellik

mehmet yaşar bilen

Tanzimat dönemindeki (N. Kemal, Ziya Paşa gibi) ozanlarla başlayan **güncellik** konusu, değişik görüşler doğrultusunda da olsa T. Fikret'te, Nazım'da, giderek günümüz şiirindeki işlenişiyle (öz ve biçim kaygısı açısından) uzun süre tartışılan bir sorun olmuştur yazınımızda. Kimi ozanlar, **güncelliği**, şiirin içeriğini ve biçimini şematize eden bir tehlike olarak değerlendirirken; toplumcu ozanlar, güncele diyalektik bir yöntemle yaklaşıp, ele aldıkları toplumsal konuların çelişkilerini vurgulayıp, sakınca olarak nitelendirilen «şematizm»i, dolayısıyla geçiciliği, yapaylığı, yüzeyselliği aşarak, bu sorunun üstesinden gelmiş ve **güncelliği** özgün bir şekilde işlemişlerdir şiirlerinde.

Kemal Özer, önceki yapıtlarında olduğu gibi **«Araya Giren Görüntüler»**1 kitabının içeriğinde de, temel kaygı olarak benimsediği ve diyalektik yöntemle işlediği güncel konularıyla dikkatimizi çeker. 1970'ten bu yana ozanın toplumcu şiir anlayışında önemli bir yer tutan **güncellik**, bu son yapıtında da; yaşamın en küçük ayrıntılarındaki görüntülerden toplumsal olgulara varan bir sürekliliğin bütünselliği içinde işlevini sürdürür. Doğal ki, özeli genelle, günceli toplumsal ve tarihselle birleştirerek...

Yapıtının arka kapağında, «ozanın kendi nitelemesine göre önceki kitaplardan farklı olarak **Araya Giren Görüntüler**'de günceli başka bir ortama taşıyıp konuşma çabası ağır basıyor» görüşü yer alır.

Kemal Özer, önceki kitaplarında daha çok günün getirdiği koşullardan, önemli toplumsal olayların verilerinden beslenerek, üretiyordu şiirini. Gerçi bu kitabında da önemli güncel olaylar işlenir. Nitekim, başlıksız olan ve bir öndeyiş niteliğini taşıyan ilk şiirindeki:

«Anladım bomboş bir sokağın
ülkeyi yansıttığını gözlerime
sessizliği yorumlayan, sesi açan
yalnız ben değilim o saatte.»

dizeleri, belleğimizdeki sıcak ve yakın çağrışımlarla, ülkemizde yaşanan tarihsel, toplumsal bir olayın durumunu, görüntülerde duyumsatıverir bize.

Ne var ki ozan, güncel konuları, sorunları, sadece temel olaylar bağlamında ele almaz ve içeriğin boyutlarını da sınırlandırmaz bu yapıtında. Kemal Özer, şiirin örgensel bütünlüğünü (yaşamın her alanında olduğunu) düşünerek; bu temel olaylar yanında, bireysel ve toplumsal yaşamımızın olgularındaki ayrıntılarına değin indirger günceli. Bu örgensel bütün içinde, konularını görüntülerle yansıtıp somutlarken; **günceli** de, kendi deyimiyle, **«başka bir ortama»**, bizim saptamamızla **ayrıntılar ortamına** taşır şiirinde.

Bu ayrıntılar ortamında: **«Türkülerle doldurun göğsünüzü / açılın kırlara çiçekler devşirin / kolan vurun ağaçtan ağaca / her soluk alışta duysanız bile / o zonklayan hüznü. / Bugün ilkyazın ilk günü.»** gibi, duyarlığını nesnelleştirip doğa ile bütünleştiren, renkli, devingen görüntülerden; bireysel ve toplumsal yaşamımızdaki olgulara değin, birlikte algıladığımız, duyumsadığımız: **«Hani asılmış bir gömlekten / sabaha kadar damlayan ter? / Kentin üstünde buğu gibi / tüten uğultu nerde?»** Ayrıntılardan kolektive varan, hüzünler, kaygılar, «ter» imgesinde yoğunlaşan emeğin sorgusu... (...) **«Yürüyüp giderdik birlikte / bir heyecanı paylaşarak / Bir gergefe girip çıkan / iğneler gibi ayaklarımız / işlerdi yürüdüğümüz yollara / coşkulu saatlerin nakışını / Alınlarımıza biriken güneş / şimdi neredeyse soğuyacak.»** gibi, toplumcu gerçekçiliğin romantizmine uygun, gerçekçilik - artı - coşku tutumuyla görüntülenen, coşkulu bir dayanışmanın, politik konumda duyulan birlikteliğin olgusundaki özlem; özgürlük, yaşama direnci, tutkusu, umudu ve acılar toplamında yoğunlaşan suskunluğun diyalektik çelişkisini vurgulayan, 'onun' güncel olgusunu tarihselleştirip yarınlara taşıyan geneldeki eleştirici tavrı: **«Sana geldik işte / diyeceğiz günün birinde / çalacağız kapını / bütün bu acılardan sonra / ey yarını mayalayan üretken suskunluk! / Ama yüzümüz olacak mı bakalım?»**...

Günlük koşullardan bireysel yaşamımıza ağan, giderek toplumsal gerçekliğin bütününde sergilenen ilişkiler, durumlar, çelişkiler, küçük görüntülerde vurgulanırken; **güncel** de, genelin, tarihselin bireşiminde toplumcu bir özle bilincimize, duyarlığımıza yansır. Bunun yanında Hollanda ve Macaristan gezileriyle ilgili günlük izlenimlerini, duygulanımlarını; yine toplumcu bir duyarlık ve bilinçle uzak çağrışımlarına yaslı görüntülerinde algılarız...

Vurguladığımız gibi, güncel ayrıntılara, küçük görüntülere yaslı konulardır bunlar: Kemal Özer'in deyimiyle «ara görüntüler», hatta kitabına ad olarak kullandığı, yaşamımızdaki «Araya Giren Görüntüler»dir. Kuşkusuz, her görüntü, uzak, daha çok yakın çağrışımlar eşliğinde, içeriği somutlayan, güncelliği çağdaş yaşamın bir görünümü olarak genelleyen, sürekli ve yoğun kılan temalar oluşturarak şiirini bütünler.

Kemal Özer'in bu şiirlerinde dikkatimizi çeken önemli bir yönü de, günceli küçük görüntülerle yansıtıp **ayrıntılar ortamına** taşırken; vurguladığı temel ve yan çelişkilerin önemini, ayrıntılar içinde yitirmemesidir. Ozanın bu konudaki bilinçli tavrı ve teknik olgudaki ustalığı, işlediği her güncel konuyu, sorunu, toplumsal gerçekliğin temeline yaslamasıdır. Güncel gerçeklik, nesnel ilişkiler bağlamında ele alınırken; teknik düzlemde de, konuşma çabası içinde yer alan (giderek özgünlük kazanan), yalın, açımlayıcı, yer yer çağrışımlara yaslı, ama sorgulayıcı bir söylemle (üslûpla), bu gerçekliğin özgül çelişkisi de vurgulanır.

Bilindiği gibi, güncelliğin temel biçimi yaşamımızın günlük koşullarında oluşur. Bu açıdan her güncel olgu, yaşamımızın bir parçası (bir görüntüsü) olduğu gibi, diyalektik bağlamda yaşamımızın bir bütünüdür de. Dolayısıyle her güncel olgunun yaşamımızda önemli bir yeri vardır. Bu önemin bilincini taşıyan Kemal Özer, ülkesinin tarihsel, toplumsal durumundaki görüntülerinden; bireysel olguların (günlük koşullardaki ilişkilerin) ayrıntılarına kadar, günceli, toplumcu bir perspektifin geniş boyutları içinde yansıtır.

Ayrıntılarda, ozanın deyimiyle «küçük ara görüntülerde», konularını işlerken; şiirimizde şimdiye dek az rastlanan (örneğin, T. Fikret'in Balıkçılar şiirinde görüldüğü gibi), deyişini özgünleştiren (yukarıdaki şiir örneklerinde görüleceği gibi), temelde konuşma çabasının ağır bastığı sorgulayıcı bir söylemiyle (üslûbuyla) karşılaşırız. Kuşkusuz, bu söylem, ozanın (önceki kitaplarında olduğu gibi), benimsediği, giderek «temel kaygı» olarak nitelediği güncelliğin, ele alınışındaki ideolojik / estetik yapısını da belirlemektedir. Çünkü ozan, güncelliğin bütünlüğünde işlediği, tarihsel, toplumsal olaylar yanında; şiirleştirdiği en küçük bir görüntüde, olguda, ilişkide, durumda... kendi **kişiliğini, dünya görüşünü** de katmaktadır ki, bu da ozanın genelde kendine özgü söylemini (üslûbunu), diğer bir deyişle ideolojik / estetik görüşünü yansıtmaktadır.

Bu saptayım ve yargılar bağlamında, ozanın güncelliği işleyiş tavrındaki ideolojik / estetik tutumunun, toplumcu dünya görüşü doğrultusunda diyalektik yöntemin olduğunu vurgulayabiliriz.

Ozan, toplumcu şiir anlayışı içinde, güncelliğin işlenişini diyalektik bir yöntemle ele alırken; vurguladığı konuların, sorunların toplumsal çelişkilerini yansıtarak, **gerçekliği dönüştürücü**, giderek konuşmalar ve sorgulamalar yoluyla bilinçlendirici bir işlevi de yüklenmiştir şiirinde. Bu açıdan günceli işlerken, içerikte tek boyutluluğa, geçiciliğe, yüzeyselliğe değil; tam tersine, güncel ayrıntılardan konularında somut bir yansımaya, giderek özelden genele varan çok boyutluluğa, derinliğe ve sürekliliğe erişir...

Özgün olarak nitelediğimiz söyleminde ise, Kemal Özer'in önceki kitaplarında gördüğümüz, o açık, hatta yer yer bildiri niteliğini taşıyan deyişi yerine; uzak ve yakın çağrışımlara yaslı imgeler, benzetmeler düzleminde, konuşan, sorgulayan, duyarlık yüklü, giderek bilincimizi aydınlatan bir şiir diline rastlarız bu yapıtında.

«Araya Giren Görüntüler», önsöz niteliğindeki, ülkemizin tarihsel ve toplumsal durumunu görüntüleyen, **'Belki o zaman başladı bu kitap'** adlı özgün bulduğum şiiriyle başlayıp: **«Yalnız Kırlangıçlar mı İlkyazın Habercileri»**, **«Soluğuyla Derimizi Dağlayan Şu Buğulu Temmuz Öğlesi»**, **«Elini Saza Değdirsen Bunca Ay Sonra»** adlı yurt içindeki güncel görüntüleri sergileyen bölümlerle; yurt dışındaki Hollanda ve Macaristan gezilerinin (yukarıda vurguladığımız gibi) izlenimlerini, duygulanımlarını, günlük anılarını yansıtan, **«Rotterdam Tanıklıkları»** ve **«Budapeşte Tanıklıkları»** adlı beş bölümden oluşur. Şiirlerde yabancısı olduğumuz kimi sözcüklerin, kavramların, yer adlarının tanım ve açıklaması da, kitabının sonundaki **«Notlar»** bölümünde yer alır.

Güncelliği ayrıntılar ortamına taşıyan, konuşma çabası içindeki sorgulayıcı söylemin özgünlüğünde şiirimize ayrı tat getiren bir kitap **Araya Giren Görüntüler**...

1) **Kemal Özer, «Araya Giren Görüntüler», Varlık Yayınları, Mayıs 1983.**

Seyyit Nezir

İZLERİ VAR

şiir

Yazko Yayınları
Genel Dağıtım: YADA

Kitaplar

GECELERİN VEZİRİ. Yazan: Catherine Hermary -Vieille. Sungur Y. 1983.

«Evvel zaman içinde, yıllar, yüzyıllar önce, üç surlu yuvarlak kentin, Allahın bağışladığı bu nimetin ortasında...» cümleleriyle başlıyor **Gecelerin Veziri** tıpkı Binbir Gece Masallarının «Râviyan-ı ahbâr, nâkilan-ı asâr ve muhaddisan-ı rûzigâr rivayet ederler ki, çok eski zamanlarda...» diye başladığı gibi. Çünkü anlatılan bir masal; ancak büyükler için bir masal...

Binbir Gece masallarının Harun-ür Reşit dönemindeki saray yaşantısını canlandırdığı söylenir. Batılıların Abbasi halifesi Harun'u tanımaları da bu masallar yolu ile olmuştur.

Catherine Hermary - Vieille, Paris'te Doğu Dilleri Yüksek Okulu'nda Arapça eğitimi görmüş Fransız kadın yazarı. Yani bir batılı. Ancak doğu dillerine eğilim duymuş, bu arada incelemeler yapmış ve sonuçta Abbasi halifesi Harun-ür Reşit'in görkemli saltanat döneminde geçen bir masal çıkmış ortaya. Vieille bu masalıyla da **1981 Femina Ödülü'** nü almış.

Gecelerin Veziri binbir gece değil, yalnızca on gece süren bir masal. Abbasi halifesi Harun-ür Reşit ve onun en yakın dostu Cafer-el Bermeki'nin ölçüsüz tutkularla dolu yaşantısının öyküsü.

Bağdat, o zamanlar (8. yy) **Altın Kent** diye anılıyor. Hokkabazları, yılan oynatıcıları, sihirbazları, kubbeli binaları, yoksul zengin insanları ve lacivert renkli milyonlarca yıldızla dolu gökyüzü ile düşlerde yaşatılabilecek bir doğu kenti bu, bir masal kent. Masal kentin surlarından birinin dibinde ise Cafer'in hizmetkârı **ve dostu** Ahmet var. Masalı da bize o anlatıyor, bize ve Bağdat halkına...

Halife sarayının gece eğlencelerini tanıyoruz Ahmet'in ağzından ve her gece sonunda biraz daha yaklaşıyoruz Cafer'in tutkuları kadar şiddetli bir ölümle sonuçlanan yazgısına. Onuncu gece bitiminde Cafer'in güzelliği ölçüsünde güçlü tutkularını tüm **Altın Kent** öğrenirken, Ahmet de efendisine sevecenlikle örülmüş bir kefen sunuyor.

Gecelerin Veziri, Harun-ür Reşit'in yirmi üç yıl süren saltanatı dönemine, masallarla dokunmuş o çağa, aynı masalların büyüsüyle yaklaşan bir yapıt.

●

KARA ŞARKILAR. Yazan: Hüseyin Haydar, YAZKO Yayınları, 1983.

Hüseyin Haydar'ın ikinci şiir kitabı Yazko yayınları arasında çıktı. Özgün bir şiir yaratma yolunda olan Haydar bu kitabında da yaşadığı ortamdan, doğadan, doğa sevgisinden kaynaklanan şiirler, şarkılar söylüyor. Şarkıların **en** güzelini söylemek istiyor. «Acıların merkezine doğru» bir yolculuğuna çıkıyoruz Haydar'la beraber. Beş bölümden oluşan kitapta yer alan şiirlerde doğanın coşkusu, hayatın gerçekleri ve diyalektiği ile geçtiğimiz dönemlerin acısı yansıtılmak isteniyor. Kitabın ilk şiiri **Aldanış II** belki de bize ipuçları veriyor, **Kara Şarkılar** için: «...Ezinçler ezgisi bu şiirler/Acılar ve yokoluş türküleri/Kanımdan süzülen seslerdir/ Islıklarımdadır benim/ Karaburun kayalarında».

●

DEMOKRASİ VE KÜLTÜR. Yazan: Emre Kongar, Hil Yayınları, 1983.

Hızlı bir değişim geçiren toplumumuzda toplumsal, siyasal, kültür, sanat, edebiyat, gençlik sorunları üzerindeki görüşlerini incelemelerini aktarmış bu yapıtında Emre Kongar. Kitabın önsözünde şöyle diyor: «Demokrasi, özgürlük ve barış ile sanat, edebiyat ve kültür arasında çok yakın bir ilişki olduğuna inanıyorum. Bu kitapta topladığım yazılarım, sürekli olarak barış ve demokrasi akılda tutularak yazılmış yazılardır». Kitabın sonunda Kongar'ın Ziya Gökalp'ten Bedrettin Cömert'e kültürümüze hizmet etmiş bazı bilim adamlarımız üzerine yazıları ile yazarın yayınlanmış bütün yapıtlarını içeren bir bölüm yer alıyor.

FARUK ŞÜYÜN

DAYANIŞMA YAYINLARI

İLHAN SELÇUK : AĞLAMAK VE GÜLMEK (150 TL.)
PABLO NERUDA : ŞİİRLER / Türkçesi : Enver Gökçe (2. Basım, 250 TL.)
FİKRET OTYAM : HÜ DOST (200 TL.)
AZİZ NESİN : SUÇLANAN VE AKLANAN YAZILAR (350 TL.)
JÜLİDE GÜLİZAR : İYİ AKŞAMLAR SAYIN SEYİRCİLER (200 TL.)
VEYSEL ÇOLAK : AŞKOLSUN (75 TL.)
ALİ CENGİZKAN : ÇOCUK ÖMRÜMÜZ (75 TL.)
MAHMUT T. ÖNGÖREN : SİNEMADA KADIN VE CİNSELLİK (200 TL.)
SARGUT ŞÖLÇÜN : TARİH BİLİNCİ VE EDEBİYAT BİLİMİ (275 TL.)
ABDULLAH AŞÇI : DAYAK DAĞITIMI (125 TL.)
AHMET SAY : İPEK HALIYA TERS BİNEN KEDİ (150 TL.)
CENGİZ BEKTAŞ : DUVARLARIN DIŞI DA SENİN (150 TL.)
ALİ İHSAN MIHÇI : İNSAN KISIM KISIM YER DAMAR DAMAR (150 TL.)
AHMET TELLİ : SU ÇÖRÜDÜ (2. Basım, 150 TL.)
ŞAHİN YENİŞEHİRLİOĞLU : FELSEFE VE SANAT (225 TL.)
OSMAN NUMAN BARANUS : AĞRILAR TOPRAĞI (125 TL.)
GÜRSEN TOPSES : EĞİTİM FELSEFESİ TEMEL SORUNLARI (300 TL.)
SAADET TİMUR : BEŞ GÜNÜN ÖYKÜSÜ (150 TL.)
AHMET ADA : ACIYLA AKRAN (100 TL.)
HÜSEYİN ATABAŞ : BİTMEYEN (100 TL.)
GÜNEY DAL : BUZUL DÖNEMİNDEN HABERLER (150 TL.)
NUSRET KEMAL : ÖLÜM ÇEMBERİ (350 TL.)
DURAN YILMAZ : YÖRÜK HİKÂYELERİ (150 TL.)
ZAFER ÖZCAN : U - ARASI HABERLEŞME ve AZGELİŞMİŞ ÜLKELER (180 TL.)
İNCİ ARAL : KIRAN RESİMLERİ (180 TL.)
A. MÜMTAZ İDİL : GERÇEKLİK VE ROMAN (200 TL.)
TİMUÇİN ÖZYÜREKLİ : MERHABA YAŞAMAK (100 TL.)
TURGAY GÖNENÇ : YÜZÜN SENİN (150 TL.)
FEHMİ YAVUZ : ÖLÜM DUYURULARI (200 TL.)
ESMA OCAK : KERVAN SERVAN (500 TL.)

Genel Dağıtım : ADAŞ, Mithatpaşa Cad. 28 - A, ANKARA. Tel. : 34 47 57

(1000 TL. ye kadar olan İsteklerde posta pulu gönderilmelidir.)
DAYANIŞMA YAYIN ÜRETİM KODP. PK. 266 Kızılay - Ankara. Tel. : 17 59 08

YENİ TÜRKÜ ŞİİR YAYINLARI

yeni çıkan kitaplarımız

Turgay Fişekçi
Kuşkuluyum Yaşadığımdan
Desenler: Arzu Başaran

Suat Vardal
Yorulur Ölümlü Gözleri
Desenler: Neşe Erdok

Ozan Telli
İshakça
Desenler: Umut Germeç

Behçet Aysan
Karşı Gece
Desenler: Artin Demirci

YENİ TÜRKÜ ŞİİR YAYINLARI

Yazışma — İstek P.K. 404 Sirkeci - İstanbul

somut
Haftalık sanat, edebiyat, kültür dergisi
"Türkiye'de aydınlar var"

Aralık ayının sayıları
2/9/16/23/30
Tüm bayilerde

ABONE KOŞULLARI

6 aylık 1750 lira; 1 yıllık 3500 lira

YAZKO, P.K. 442
Sirkeci — İstanbul

Çağdaş Yayınları

OKURLARIMIZA ÖNEMLİ DUYURU

PTT giderlerinin yeniden artışı nedeniyle ödemeli kitap yollamak çok pahalılaştı. Neredeyse PTT ücreti, istenen kitabın ederine eş duruma geldi. Bu nedenle, kitap isteyenler ödemeli isteme yerine bedelini ve PTT giderlerini peşin yollarlarsa yararlarına olur.

Okuyucular peşin sipariş tutarına ortalama:

1 kitap için 80,—; 2 kitap için 100,—; 3—5 kitap için 125,—; 6—10 kitap için 175,— lira olan PTT giderlerini eklemelidir. İstek mektubunda gönderilen para makbuzunun tarih ve numarasını da belirtmek yararlı olur.

Kitap bedelini pul olarak gönderip, istekte bulunacakların yukarıda belirtilen PTT giderlerini de sipariş tutarlarına eklemelerini önemle rica ederiz.

Önemli not: 1500 TL.'den az siparişlerin ÖDEMELİ istenmemesini dileriz. Aksi halde yollayamayacağımızı bir kez daha belirtiriz.

Bu koşullarda ödemeli kitap isteyen okurlarımızdan isteklerini yenilemelerini rica ederiz.

MEVCUT YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

Vedat Nedim Tör	Kemalizmin Dramı	200,—
Prof. Özdemir Nutku:	Yaşayan Tiyatro	200,—
Prof. Akşit Göktürk:	Okuma Uğraşı 2. Bası	150,—
Şevket Süreyya Aydemir:	Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları	150,—
Prof Macit Gökberk:	Değişen Dünya Değişen Dil	150,—
Nadir Nadi:	Uyarılar 3. Bası	250,—
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Yol Kesen Irmak	350,—
İlhan Selçuk:	Atatürkçülüğün Alfabesi 2. Bası	200,—
Prof. Nusret Hızır:	Felsefe Yazıları 2. Bası	250,—
Mehmed Kemal:	Şairler Dövüşür	250,—
Oktay Akbal:	Dünyaya Açılmak	200,—
Nadir Nadi:	Ben Atatürkçü Değilim	200,—
Samim Kocagöz:	Roman ve Yazarlık Onuru	200,—

TARİH — ANI — GEZİ — OLAY DİZİSİ

Hıfzı Topuz:	Konuklar Geçiyor	100,—
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Ailenin Çilesi Boşanma	200,—
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Söylev 12. Bası	400,—
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Söylev Belgeler	300,—
Azra Erhat:	Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı 2. Bası	200,—
Melih Cevdet Anday:	Anadolu'da ve Sosyalist Ülkelerde	150,—
Kemal Üstün:	Menemen Olayı ve Kubilay 3. Bası	125,—
Oktay Akbal:	Geçmişin Kuşları	150,—
Nadir Nadi:	Perde Aralığından 3. Bası	150,—
Meral Tolluoğlu:	Babam Nurullah Ataç	100,—
Sadi Borak:	Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları	250,—
Nadir Nadi:	Olur Şey Değil 2. Bası	150,—
Ebubekir Hazım Tepeyran:	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200,—
Erol Ulubelen:	İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350,—
Cemal Madanoğlu:	Anılar 1. Bölüm	400,—
Talip Apaydın:	Köy Enstitüsü Yılları	300,—

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult:	Şarlo	150,—
Kemal Özer:	Sanatçılarla Konuşmalar	150,—
Atena Deponte:	Yaşayan Kosta	150,—
Mümtaz Zeytinoğlu:	Ulusal Sanayi	100,—
Benjamin Farrington	Darwin Gerçeği	200,—

EMİN BARIN HAT SANATI SERGİSİ

2-30 Aralık 1983 Açılış saatleri: pazar hariç 11⁰⁰-18⁰⁰
Halaskârgazi Cad. No:36 Harbiye-İstanbul Tel:146 20 41

4x Lailahe illellah (Kûfi)

GARANTİ BANKASI SANAT GALERİSİ